

- 7 NOE 1931

GÂNDIREA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANUL XI
No. 5

570

GÂNDIREA

MUZICA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ

DE

G. BREAZUL

Numeroase și felurite sunt darurile artistice care împodobesc viața țaranului român. În apriga luptă, din revărsat de zori până 'n asfințit, — în violenta pasiune a pământului, a țărâniei careia îi smulge rodul, pe care o frământă cu sudoarea frunței și sângele său, — în tihna zilelor de sărbătoare, — în senina contemplare a splendorilor naturii în care-și duce traiul, care-l împresoară, careia se dăruiește și în care se contopește cu un atotcuprinzător și naiv panteism, — înfrățindu-se cu pământul, codrul și vietățile, — păstrându-și dreapta credință în Dumnezeu și datinile străbunilor săi, — făcând din pieptu-i zid de apărare al „legei” și „moșiei”, apărându-și „sărăcia și nevoile și neamul”, — în sbuciumul dramaticei istorii a neamului său și în tot orizontul ființei lui, — în tot, oricând și oriunde, țaranul român află prilej spre a-și manifesta puternicul său instinct artistic.

Coliba în care se adăpostește, unealta de muncă, vasele, sunt atâtea motive pentru manifestarea, demonstrarea și afirmarea simțului pentru frumos al țaranului român. Cusături, țesături, alesături, creștături, ceramică, arhitectură, sculptura în lemn, minunatele troițe, fantasticele basme, eroii legendelor, sunt elocvente mărturii și tot atâtea podoabe care isvorăsc din adâncurile firei Românilui. Potolindu-și cu cumpătare exaltarea veseliei și resemnându-se cu nobilă cuviință sub copleșirea durerilor, tăinuindu-și, interiorizându-și cu grije și sfială efectele și emoțiunile, îndurând cu supunere greul muncii, refugiindu-se și cufundându-se în metafizica sa particulară, — în forma generoasă și mângâitoare a artei își revarsă țaranul român prea plinul inimei sale : plăsmuindu-și „Feți-frumoși” și „Cosinzene”, isvodind creștături spre a-și împodobi monumentală poartă a curței sale, leagănul noului născut și crucea depe mormântul celui adormit în Domnul, mărtacii dela casă, grindeiul plugului, până și jugul boilor ce-i poartă poveri, bățul de păstorit și cavatul de doinit, alegând scoarțe, încondeind ouă roșii, cusând altițe, înflorindu-și vestmintele cu șabace și cu râuri, până și brâul sau betele ce-i încing mijlocul.

De aceia, nici o altă preocupare în afară de apriga, dar tihnită luptă pentru traiu, nu stăpânește firea poporului român ca arta sa. Și nimic nu este mai popular, în poporul nostru, ca arta populară românească.

Iată atmosfera, ambianța în care ar părea că trebuie să ne transpunem spiritul, spre a putea distinge înfiripările muzicale, măcar cât de firave, ce am bănuțit că există în ansamblul producției artistice a poporului. Atâtea manifestări de artă, reale, concrete, prețuite acum în toată lumea presupun o bogată sursă sufletească, o caracteristică sorginte de firești dispozițiuni, de însușiri originale, în care își află obârșia comună atât de variate întruchipări artistice.

Acți trebuie să fie și izvoarele unei muzici populare românești ; prezumție, deci, pentru existența acestei muzici, pentru ființa muzicală a poporului. Iar, date fiind atâtea producțiuni artistice, acelaș sistem de prezumțiuni ne-ar putea conduce din capul locului, la concluzia existenței unei tot atât de bogate și specifice muzici populare românești.

Astfel pusă, tema pare a fi cu deosebire atrăgătoare, mai ales pentru reprezentanții cercetărilor comparative, atât de frecvente în instrumentarul metodic al științei de azi. Cine contestă ce bogăție de sugestii și speculațiuni poate oferi bunăoară studiul unui chenar de covor, al unei orbote, al unui brâu, considerat în atmosfera sufletului românesc și cercetat în ceea ce presupunem că trebuie să fie corespondentul său acustic : o linie melodică, un cântec sau numai un fragment, o parte de cântec, un lanț de podoabe sonore, brodate pe șiragul de momente psihice prinse 'ntr'o expresie muzicală! Și totuși, pe cât de ispitoitoare, pe atât de riscată și amăgitoare este o astfel de punere a problemei. Nu pe această cale se poate ajunge la descoperirea și cunoașterea muzicii populare românești. Nu plecând dela minunata comoară a plasticei populare se poate ajunge la muzică. Întâi, pentru motivul că, dacă toate manifestările artistice enumerate pot fi grupate și considerate, sub un unghi de privire unitar, acel al artelor vizuale, plastice sau spațiale, muzica se exclude categoric dintr'o asemenea grupare ; al doilea, pentru că, dacă manifestările plastice menționate pot fi cuprinse și înțelese ca având o funcțiune artistică anumită, apoi, în niciun caz, exteriorizările muzicale nu pot fi socotite a fi având aceeași sau o asemănătoare funcțiune estetică sau spirituală cum au celelalte producțiuni artistice, ale poporului. Ceeace, așa dar, ne obligă a privi cu circumspecțiune generalizările și deducțiunile logice, așa de îmbietoare, ce abundă în tot ce este discuțiune asupra artei noastre populare, generalizări cu care încep și prizările de știință muzicală românească.

Absorbindu-și seva organică din același izvor comun al firei românești, flora artistică a poporului nu este totuși redusă la un singur tip de vegetațiune, oricât de original și valoros ar fi el și oricât de minunt în ochii privitorilor. Ci, fie din pricina naturii diferite a fiecărei arte, fie din pricina materialului artistic utilizat pentru obiectivarea unei fărâme de suflet sau a unei suficient încheiate concepții de artă, fie, în fine, din pricina funcțiilor spirituale ale genurilor de artă, o abundență și o varietate neobișnuită de manifestări sunt de constatat în producția artistică a poporului român, fiecare specie păstrându-și caracterele distinctive și valorile deosebite, necondiționându-se reciproc și neinfluențându-se, ci, mai de grabă, diferențiindu-se. Ceeace hotărăște deosebirea categorică între producțiunile de artă plastică populară și muzică este, înainte de orice, caracterul acelora de artă decorativă, aplicată, industrială. Ideea de artă pură, independentă, aflându-și un scop estetic în sine însăși, se descoperă cu anevoință în plastica românească. Pentru că ea este de natură ornamentală : împodobește, decorează, înfrumusețează un obiect casnic : un blid, o unealtă, un vestmânt. Prin urmare, arta aceasta este în funcțiune de un obiect material, uzual, pe care se grefează, grație căruia își poate afirma o existență și revela o valoare specific estetică. Chiar caracterul artistic este înrăurit, dacă nu pe de-a 'ntregul determinat, de proprietățile materialului constructiv al obiectului pe care se anină, precum și de funcțiunea practică a obiectului, de necesitățile uzuale la care obiectul, prin existențe sa răspunde. Fără a contesta în plastica românească resfrângerea sufletului românesc, să concedem că această resfrângere se produce mai greu și indirect ; ea este supusă la restricțiuni și piedici ce provin din condițiunile deosebite ale obiectului uzual pe aripile căruia sunt purtate valorile artistice, cum și din natura materialului de realizare artistică.

Nu este același lucru cu muzica, — cu manifestările muzice ale poporului, am zice mai de grabă — înțelegând prin aceasta tot ce este artă a acusticului și timpului, arii instrumentale de dans, apoi cântec, vers și viers, nedespărțită îngemănare de melos al vorbei și viers muzical, organizată în curgerea timpului sub principiul universal al ritmului. Căci, să mai spunem încă odată dacă mai este nevoie : nu există poezie populară românească, nu există decât cântec popular românesc, contopire ideală de vers, viers și ritm românesc. Revenind la comparația cu plastica, vom constata că muzica, prin însăși natura ei, nu poate fi artă industrială, nu poate fi aplicată ca decor, ca podoabă marginală la un obiect uzual, material. Ea există și ființează prin sine însăși ca o formă de viață aparte, ca artă independentă ; iar dacă i se atribue un rol de podoabă ornamentală, apoi funcțiunea ei ornamentală va fi fixată în cadrul vieții sufletești și se va împlini în virtutea unor

legi de pură esență spirituală ce germinează în adâncurile firii și conștiinței neamului nostru, realizându-se apoi prin vagul, etericul și imprecizia materialului sonor, propriu să redea cele mai delicate inflexiuni ale unduirilor vieții sufletești.

Așadar, producțiunile atât de bogate și prețioase ale artei plastice țărănești, sunt irelevante în privința muzicii populare, în privința bogăției, varietății și originalității ei. Proprietăți structurale și funcționale deosebit de considerabile sunt artele plastice de cele muzicale ale poporului nostru. Motiv pentru care, și în studiul lor, metodele trebuie să fie diferite, potrivit spiritului fiecăreia din aceste categorii artistice. Muzica populară românească isvorăște sau are directe legături de proveniență și existență, cu viața sufletească a poporului. Ceea ce muzica noastră populară poate reda sau refrânge este de natură eminent psihică: interioritatea sufletească, adâncimea de conștiință, acea intimă și permanentă umanitate specifică a poporului nostru. Ea reoaglindește freacățul undulațiilor sufletești, abstractul, etericul și totuși realul și caracteristicul sven de tălăzuirii ale firii românești. Numai în acest chip, de altfel, muzica este înțeleasă a fi artă de fină sensibilitate și înregistrarea și redarea dinamiceii sentimentelor și a tuturor mișcărilor sufletești.

*

După ce se topește zăpada, la primele raze ale soarelui de primăvară, când pământul umed își desvelește trupul de sub neaua ce-l înveștmântă ca un giulgiu ocrotitor, de când se sparge mugurul de clocotul sevei, răsar ierburile și până târziu în April, — este și azi obiceiul în Oltenia — fecioarele, în unele părți copii, în altele și flăcăiandri, desmorțindu-se la viața nouă a pământului și a firii, ies la câmp, în luncă, în coastă și, în svâcnetul puternic al ritmului proaspeteii vieți, clamează un impresionant imn al primăverii și al fecundațiunii, un așa zis „hălăuit“ „hăulit“, „huhurezat“, sau „aguguit“, fără cuvinte, câteva silabe ilogice, cu predilecțiune deosebită pentru vocala *u*, un imn de adorațiune pentru pământ, pentru soare, pentru primăvară, pentru rodul pământului și al pântecului. În alte părți oltene, când ierburile mai cresc și grâul verde se mai ridică, la Sf. Gheorghe de obicei, tineretul își plimbă picioarele goale prin roua dimineții, în înviorearea naturii, în universul de miresme primăvaratice, străbătut de fiorul frumuseții și vieții, huhurezând, cântând alături de pasările cântătoare, făcându-se glas articulat al impulsurilor firii, al tumultului de viață năvalnică ce sbucnește în primăvara naturii și a vieții.

Oamenii cu carte de prin părțile locului se și grăbesc să caracterizeze acest imn: cântec indian, reminiscențe păgâne, influențe... etc. Nu, nu este un cântec indian! Păgân, da! Mai bine zis, primitiv, primar, originar, țâsnind spontan și torențial din străfundurile de conștiință, de viață și aspirații ale poporului nostru. Exuberanță, exaltare, neînfrânate doruri de viață exprimate în flexibilitatea și puterea magică a sunetului, — astfel apare cântecul, — tot atât de firesc și, poate, în aceiaș funcțiune biologică, cum apare cântecul pasărilor, cum circulă seva, cum încolțește planta în tainele seminței, cum sloznește un isvor de apă limpede din rărunchii pământului, cum palpită viața în natură. Cântecul exprimă viața, belșugul de viață, spiritualitatea pură a omului dela țară.

În aceste condițiuni, pentru a putea surprinde natura și chiar valoarea manifestărilor muzicale populare, va trebui să pornim dela însăși caracterul vieții sufletești a poporului. Căci în nici un alt gen de exteriorizări, sufletul neamului, geniul națiunii, nu se oglindește mai clar și nu se relevă mai complect și mai original ca în muzica populară. Și, deasemenea, nicio altă artă nu este mai general și mai adânc pătrunsă în manifestările vieții spirituale a poporului nostru, cum este arta muzicii. În sonorul muzical își află țaranul român mijlocul de predilecțiune pentru a-și exterioriza bucurii și necazuri, humorul, satira, jalea adâncă și desnădejdea, aspirațiunile, încrederea în soartă, în steaua sa. Dar mai ales, — ceea ce este de ținut în deosebită luare aminte — în melosul popular și numai în el, se poate exprima acea stare sufletească, acea dispozițiune de spirit specifică psihologiei poporului nostru, acel tainic, nelămurit și copleșitor „dor“, care pare a închide în el, într'o splendidă quintezență, întreg tulburătorul tumult de sentimente deslănțuite în Romantism, dar care, totuși, este poate una din cele mai reale și mai caracteristice trăsături ale

sufletului românesc : dor de țară, dor de pământ, dor de părinți, de copii și de nevestă, dor de iubită, în sens de duioasă și melancolică dorire, după cum este în sens de caldă, fierbinte, pasionată iubire :

Ară neica la ogoară
Dorul vine și-l doboară...

„Mor de dor”, — este o expresie curentă în poporul nostru, care acumulează și comprimă în sine resurse de energii și încordări dramatice, mult mai ample și mai violente, decât tot ceea ce cunoaștem ca motiv unitar stând la baza unei opere dramatice ; mult mai nobil, mai pur de senzualism, mai uman și mai spiritual chiar decât cea „moarte de iubire” din „Tristan și Isolda” a lui Richard Wagner.

Este o coincidență, simptomatică pentru cele ce spunem aci și am scris altdată, că o carte franțuzească de impresii din țara noastră, apărută zilele acestea în vitrinele librăriilor, poartă titlul atât de sugestiv : „Roumanie, terre du Dor”. De unde și putem desluși porunca pentru psihologia românească de a studia și cuprinde în patrimoniul științei această originală și caracteristică înfățișare a sufletului românesc : dorul.

În ceea ce privește subiectul nostru, să constatăm că în niciuna din bogatele și variatele producțiuni de artă plastică enumerate în treacăt, dorul nu poate fi mai clar și caracteristic exprimat ca în vagul, indefinitul și etericul artei sonurilor, și, de fapt, în nici-o altă manifestare artistică, dorul nu se exteriorizează mai definitiv ca în muzica populară românească. Țăranul nu creiază arta plastică, nici n’o contemplă sau admiră de dor. Nu! De dor el cântă ; își pune tot dorul în cântec. Numai în sens ironic, înțelegând uluire, lucru de mântuială, se face ceva... în dorul lelei, distrat, neatent, sabotând, cu gândul dus aiurea.

Astfel, individual și colectiv, vocal sau din fluer, caval, cimpoi, trăștie, bucium, tulnic, vioară, cobză, nai, până și din frunza copacilor, din solzi de pește, din trestie, țăranul român cântă, își poartă cântând aleanul, își domolește și uită necazurile, își gonește urâtul, își mărturisește credințele religioase, creștinătatea sa, alta decât cea din cărțile de dogmă, își varsă focu’n cântec, își cântă dorul. Din gură sau dintr’o unealtă muzicală, poporul cântă. Chiar pentru cântarea din instrument, poporul nostru are aceiaș expresiune : „a cânta” ; graiul românesc nu conține termenul de „a juca” întrebuițat în alte limbi pentru sensul de cântare din instrument. Românul nu joacă din sau pe instrument, cum spune critica muzicală românească. Ci Românul „cântă”, spiritualizând, păstrând termenului „cântare” toată savoarea magică primitivă, toată ardoarea, melancolia, nostalgia turburătoarelor și impreciselor dorinți închise în dor. Dacă manifestările plastice ale poporului nu pot fi desprinse de obiectele uzuale care le poartă, apoi să observăm aceiaș legătură organică, intimă și indisolubilă a cântecului popular românesc cu însăși viața sufletească a poporului. Vrând să culegem bocete, bunăoară, femeia dela țară își cere iertare că nu poate „spune” bocetele, jeletele, fără să nu plângă. Aceasta este caracteristica de căpetenie a cântecului popular românesc. Nesocotirea acestui adevăr explică insuccesele celor ce cred a putea cunoaște și reprezenta în arta cultă cântecul popular fără acest suport, fără acest substrat psihic, în care germinează, înflorește și prin care își duce viața, muzica populară românească.

* * *

Să ne ducem acum cu gândul la hotarul de începătură al vieții omului nostru, în preajma pruncului abia născut. O casă umilă de țară, în care lumina de-afară nu pătrunde’n voie ; în interiorul sărac și întunecos, dar curat și mirosind a busuioc, adeseori la vatră, lângă focul de pe vatră, de multe ori singura sursă de lumină și căldură în toată casa, pe scândurile acoperite cu un țol, pe o rogojină, sau chiar pe paie, — iată decorul în care se schițează tabloul : „mama cu copilul”. Mama, marele geniu al duioșii și marele maestru al luluiirii, revarsă în atmosfera din jurul copilului, caldă efuziune a duioșiei sale, avântul liric, vraja nespusă a *cântecului de leagăn*. Se leagă două-trei sunete, așa cum îngână pasările primăvara când își dreg sau potrivesc glasul pentru a începe să „cânte” — cum zice țăranul român, — și se’nfiripează cântecul de leagăn. Pentru a ațipi, copilul are nevoie de o ușoară legănare a corpului, de line mișcări ritmice, care se și

reflectă în ritmul calm, odihnitor ce predispune la reverie și somn; legănare pe brațele mamei, într'o trochiță sau în leagăn. Ritmul acesta lin și liniștitor poate fi derivat în însăși mișcările brațelor, ale copăiții sau leagănului, cadențat de necurmata grije iubitoare a mamei. O formulă introductivă, una sau două silabe, nani-nani, lui-lui, lu-lea, luică-luică, — ce corespunde cu expresiile mono — sau bisilabice din alte limbi: nana-nina, do-do, eia-popeia, haide-popaide — o asemenea formulă determină succesiunea metrică, de obicei ternară, trohaică, a cântecului. Ea este des repetată, devine element constructiv, *nixus formativus*, încheie o strofă sau derivă în refren. Pe acest nani-nani, sau lui-lui se brodează nu numai elementele ritmice, ci și cele melodice care au să reflecte cât mai desăvârșit vraja de lângă odorul mamei, liniștea adormitoare, șoapta desmierdătoare, lirism temperat dar concentrat, redat în intervale melodice apropiate, restrânse, sobre, modeste, despărțiri ale liniei melodiei de centrul tonal, gingașe împletituri de viers românesc contopite în podoaba câtorva versuri delicate, de o cuceritoare simplitate, dând un cântec de o negrăită distincție expresivă: *cântecul de leagăn*.

Să pășim acum dincolo, la celalt hotar al vieții, la apusul ei, în jurul tronului, cosciugului celui repauzat întru Domnul. Luminile lumânărelelor nu sunt decât semne exterioare ale locului unde are să se reverse jalea adâncă a *bocetelor*, a *jeletelor* sau *jelanțiilor*. E un moment de legătură între viață și moarte, o punte între ființă și neființă, între lumea vieții de-aici și întinsurile infinite ale morții, exprimat în viersul de tânguire al bocetelor. Muștrarea morții, împăcarea cu ea, amintirea celor ce se odihnesc în plaiurile vieții de după moarte, elogiul vieții pământești a mortului, încredințându-i-se misiuni pentru cei morți mai de mult, — iată sbuciumul de gânduri și sentimente ce gem și plâng în jalnicul viers al bocetelor. Aprinde fiecare femeie lumânărica și jelește; iar la priveghiu, în zorii zilei, ori unindu-se în acele sguduitoare bocete, numite „zorii”, se aude în jurul tronului plânsul prelung, de o redusă bogăție de sunete, dar cu atât mai concentrate de emoție și mai pline de suflul tragic al morții, un fel de „aubade” a morții și nemuririi. Sensul adânc al morții, mai ales în versurile bocetelor se arată; metrica este a cuvintelor, din accent înfloreste un grup restrâns de sunete, întretăiate de suspinuri adânci cu sughițurile de sbucniri în plâns, pentru ca apoi silabele să fie repezite ca un gâlgâit, ca un vârtej ritmic în scocul unei note prelung ținute, ca taina adâncă și nepătrunsă a misterului din jur. Bocetul nu încetează cum se crede și se știe în general cu aceste cântări de prohodire și de îngropăciune. Multă vreme apoi, poate toată viața, lucrând, torcând sau țesând, femeia dela țară este prinsă de amintirea dușilor depe lume și de porunca ce isvorăște din sufletul ei, a cultului morților. Acele daruri de pomană și pomenire, din pârگا rodului, cele dintâi fructe copate, fruntea recoltei, sunt abia o vagă indicațiune pentru momentele de intensă și ideală trăire și manifestare a cultului morților în viersul suspinat în taină, o slujbă în adâncurile inimii, viers mai potolit, mai pur de tragicul morții, mai blajin, mai elegiac, al acestui gen de bocete. Sunt copii dela țară în spiritul cărora cântecul de leagăn se confundă în viersul bocetelor. Mai mărișori, trecuți de vârsta leagănului, întrerupându-și jocul, cu capul la pieptul mamei sau încolăciți în poală, ascultă înmărmuriți sub unda molcomă de tristețe pătrunzătoare a bocetelor. Duminica și sărbătorile, înainte de răsăritul soarelui, când se 'ngână noaptea cu ziua, purtate de gândul pomenirii morților, femeile părăsesc tăcute casa și merg la morminte, la tămâiat: un adevărat exod al femeilor către cimitirele din marginile satelor. Un grăunte de tămâie se aprinde; mireasma ei se ridică pe aripile bocetului, jelitului:

Iarba crește și 'nfloreste
Mămuleana 'mi putrezește...

jelește o basarabeancă.

Este atunci cimitirul plin de fiorul credinței, al grijei pentru sufletele neadormite ale celor adormiți după trup, al afirmării legăturii cu totul, a contpirii în infinitul nepătruns al întunericului morții și lumina vieții. În aerul tare al dimineții, în adierea svonului de gânduri și emoții, un grandios imn al morților se ridică deasupra mormintelor, cimitirul întreg geme de viersuri de jale:

Iată hotarele vieții țaranului român, răsăritul și apusul vieții sub semnul muzicii concepute : cântec de leagăn — boget. Sunt atât de naturale, atât de pur psihice, spontane, genuine și veridice, — cum e o interjecție, un chiot sau un oftat —, atât sunt de firești aceste manifestări de melos popular încât te temi să nu impiețezi asupra candidei lor nevinovății și fragedei naivități, nu cutezi să le numești cu termenul obișnuit : muzică. Așa e muzica populară românească ; aceasta este natura ei.

Intre aceste țarmuri ale vieții, câte prilejuri pentru ca geniul creator al poporului să se manifeste în voie! La muncă, la prașila porumbului, la cules de vii, la cosit fân sau coborât bușteni din munte, la stână, în apropierea satelor când, pâlcuri-pâlcuri, muncitorii se 'ntorc cu sapele sau secerile la spinare dela câmp sau deal, la nuntă și la reuniuni familiare, individual sau în grup, muzica este cadrul spiritual preferat în care se „petrece” viața țaranului român. Să nu uităm însă acea sursă nesleită de inspirație a cântecului românesc, acel nedeslușit vârtej de dorință și iubire, de clocotitoare și ardentă pasiune, — să nu uităm dorul. Cine zice muzică românească, zice doină. Ei bine, cine zice doină, să 'nțeleagă dor, să 'nțeleagă răstriște, sbucium lăuntric, exaltare și apoi lină mângâiere, tresăriri de bucurie, zâmbete 'n lacrimi : doina noastră. Cine-o poate prinde în măsura vorbelor? E sufletul nostru în tremurul lui cel mai cald, în unda lui cea mai vie, în pulsul sângelui fierbinte și nobil al firii românești, este concentrată aci sublima sinteză a durerilor și aspirațiilor noastre, vibranta apoteoză a geniului muzical al neamului nostru ; în viersul de foc al doinei noastre își află desăvârșita întruchipare artistică dorul. Lirismul firei noastre, elanul ardent, entuziasmul, contemplarea frumuseților naturei și, în fine, tot dorul, — iată doina. De ducă, de jale, de pribegie, de haiducie, de deal, de luncă, de ciobănie, de coborât oile, de cătănie, de dor, de horit, hore lungi sau numai hori, și chiar cântece, — sunt expresiuni sub care urmează să înțelegem același caracteristic și original gen de muzică populară românească : doina. Astăzi chiar, puterea creatoare a poporului dă la iveală doine, dar mai ales cântece, de ritm mai regulat, de structură formală și metrică mai puțin liberă, cântece redade ca manifestări în latura muzicii, a impresiunilor produse de un eveniment, un accident de muncă, o întâmplare deosebită, o deraiere de cale ferată. Revoluția țărănească dela 1907, războiul, o moarte năpraznică, un înec, un incendiu, sunt „puse în cântec”.

Să nu ne despărțim însă de prilejurile în care se cântă. Ci să ne îndreptăm gândurile spre ulițele satului. La șezătoare. Pentru a afla unde este va să ațintim urechile. La clacă sau șezătoare, începând pe seară și durând până spre miezul nopții, flăcăii și fetele, cu bărbații și femeile mai tinere din sat, se strâng la o muncă în comun — la curățatul de foi al porumbului, la dărăcit, la torsul fuioarelor de cânepă, în sau lână. Lumina este slabă ; un opaiț, o lampă mică de petrol sau un căpețel de lumânare răspândește puține raze de lumină, dacă nu cumva este de ajuns lumina ce vine dela lună și dela stele. Mai nu se disting chipurile, abia se conturează imagini ome-nești. Se zăresc doar traectoriile ștuleților curățați de foi sburând ager spre grămadă, sau furcile prinse în brâul torcătoarelor ca niște lănci de conspiratori. Se simte hărnicia muncitorilor, svonul lucrului, foșnetul discret al muncii voioase și cu toată inima făcută. Nimic nu se vede clar. În palul luminei, în poezia umbrei și penumbrei se desenează claca ; abia se lămurește în fondul obscur al inserării și nopții. Nu e aci imperiul vizibilului. Lumea dela clacă trăește în universul auzibilului. În ritmul viu al muncii, lumea cântă. Este unită și stimulată la muncă prin cântec. Cu sau fără profesionistul muzical al satului — lăutarul, — cântecul pare a fi motivul esențial care a strâns această lume la clacă. Pentru străinul neobișnuit cu viața muzicală a satelor românești, ca și pentru sociologul muzical, care ar căuta corespondentul rural al concertului public și al sălii de concert orășenești, claca ar părea nu o schiță patriarhală de organizare a muncii comune ci, pur și simplu, un veritabil concert. Doine, apoi cântece la unison, cântate de bărbați și femei, sau cântece solo, calme și senine, înseilări lirice, explosive avânturi ritmice, învorburi sonore, irumpând torențial din zeci de glasuri, rostogolite ca un iureș de luptă peste un sunet de cadență, prelung și domolitor. Toți cântă. Rari sunt cei ce numai, cu urechile ațintite, ascultă. Se isprăvește cântecul într'un chiot sau un suspin. Urmează un basm, o snoavă, o ghicitoare, frământături de limbă, chihote de

voie bună. Apoi alt cântec. Uneori un cântec nou, atunci ești. Îl începe o fată sau un flăcău care l-ar fi auzit la o nuntă sau la vre-o clacă într'un sat vecin. Incet, încet, îl învață toți. Și cântecul circulă din gură 'n gură, trece mai departe. Din când în când trupurile se desmorțesc în sprintenul și energicul ritm al dansului. Nu trebuie să rămânem însă cu imaginea imperfectă a șezătoarei. Comparația cu concertul public nu este în favoarea ideii muzicale de clacă sau șezătoare. Ci dimpotrivă, poate fi defăimătoare. Ceeace degenerază viața muzicală curentă este pasivitatea, inactivitatea, secătuirea surselor de activitate comună și concretoare la producerea faptului muzical. Auditorul, publicul concertelor și audițiunilor muzicale, se găsește în această stare permanentă de pasivitate, în această situație de așteptare. Nu ia parte nici la actul de creațiune, nici la interpretare. La clacă lumea este activă, are un rol creator bine definit, ia parte directă la producerea muzicii; muzica nu ia naștere decât în puterea acestei activități creatoare a poporului.

Mulți din noi am privit un cioban, un văcar, un om dela țară, rezemat în ciomag sau stând într'o rână, cu privirea împrăștiată în zarea nemărginirilor, sau chiar stând de vorbă. Nu pare concentrat în sine, ci mai degrabă difuzat în natura înconjurătoare. Nu e el în mijlocul naturei, ci natura este una cu el, forțele ei străbătându-l pe el și totul; el este o parte, un fragment al naturei în care este absorbit ca în armonia și ritmul universal. Gândurile i-se torc în voie, liber și liniștit. Dar mâinile n'au astâmpăr. Degetele se mișcă nervos într'un necurmat ropot, par'că ar bate o tobă imaginară. Într'una saltă degetele-i vioaie, sburdă voios ca un sglobiu joc de figurine. Este simțul ritmic al țăranului care își va afla toată vigoarea de expresie artistică în tot ce e cântec popular; în doine și în cântece, în balade, în colinde și cântece de stea; dar mai ales în *muzica sa de dans*.

Să observăm însă muzica de dans cu prilejul trecerii pela „horă”. În locul central al satului, la răscruce, în fața primăriei, a școlii sau chiar a bisericii, se strânge în zile de sărbătoare tot tineretul gătit în vestmintele cele mai alese, la hora satului, un fel de bal rural. Pot fi și două sau trei hore în sat, — după cum e satul de mare. Pentru cei mai în vârstă care rămân la marginea horei, este prilej să privească la jucători și să asculte la lăutar. Intreaga după-amiază, tineretul frământă pământul în sute și mii de forme de jocuri, toate cu structura ritmică și melodică proprie. Strigăturile asvârlite în timpul jocului sunt aluzii comice și satirice, glume și ironii, adesea recitative, cu caracteristic rost dramatic. Până la asfințit ține hora. Dar jocul nu isprăvește și muzica. Vreun dor s'a aprins în inima flăcăului, de bună-seamă. S'a spart hora, dar până noaptea târziu se mai aud ecouri din cântecele flăcăilor:

„Dorul de cine se leagă...”

doinind de dor, cântându-și focul și — cine știe? — comunicându-l pe această cale iubitei. Este epilogul muzical al horei, în care se concentrează manifestarea de sărbătoare și de artă a țăranului român.

Dar la nuntă? Nuntă fără lăutri, fără muzică, nu se poate. Un belșug de forme, un pompos ceremonial dirijat și spiritualizat de muzică; totul la nuntă se săvârșește sub zodia artei sunurilor. Zile și nopți de-arândul, dela fragedul și feciorelnicul cântec al sovonului miresei, până la dionisiacul „ca la fundul buții”, dela acel eroic cântec al nașului, în formă de baladă în care este preamărită bravura și puterea de sacrificiu, până la mășcările toboșarului — bufonul, rolul comicului în practica muzicală românească mai veche — și apoi acele nesfârșite și pline de etosul curajului și bărbăției românești, acele profund impresionante „cântece bătrânești”, „baladele” în care este cuprinsă epica poporului, acele forme mari de desfășurare a fanteziei, a lirice și epice populare, cristalizate într'o unitate muzicală, vocală și instrumentală.

Și tot ne mai rămâne, cel puțin de amintit, pentru a complecta cu un al treilea element liricul și epicul — acele scenete dramatice, cu caracter religios, Irozii, Vicleimul, și a obține astfel un trias liric-epic-dramatic al muzicii populare.

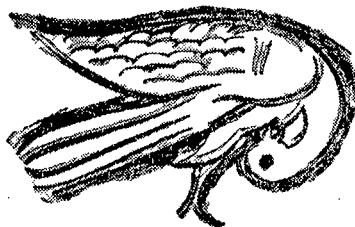
Iar acest șirag de pietre scumpe ale melosului românesc nu ar fi complet dacă nu ar interveni în copilăria și maturitatea primei tinereți un nou ciclu de cântări, un nou gen de muzică, ciclul *colindelor, sorcovei, cântecelor de stea*. Sărbătoarea Sfântului Nicolae trezește gândurile copiilor,

flăcăilor, în unele părți chiar fetelor mari, pentru evenimentele muzicale ce se apropie : Crăciunul, Anul Nou, Boboteaza, cu colindele și steaua. Se formează cetele, se încep pregătirile. În termeni muzicali : se organizează corurile, fixându-se personalul participant. Se încep repetițiile. Se strâng copilașii și flăcăii satelor și o pornesc spre căsuța mai ospitalieră a vreunuia din ei : iapa se va numi acel ce va adăposti aceste pregătiri. Se alege conducătorul, — veritabil *regens chori* — cel ce începe cântecele, după care se iau toți ceilalți. De multe ori căsuța ospitalieră de care vorbim nu se găsește cu ușurință. Apoi este incomodă : părinți, frați și surori, mai mari și mai mici, nu sunt totdeauna tovarăși serioși ai stelarilor și colindătorilor, și formează deci o gravă piedică pentru preparativele colindelor. Mai ales că steaua, ca și sorcovele, chivările și mășcile Irozilor trebuiesc lucrate, construite, făcute, ca și repetițiile : în tihnă. De aceea, chiar în fericita împrejurare că au la dispoziție o încăpere primitoare, copiii, mai ales, preferă un alt interior. De cele mai multe ori într'o coșare, în staulul vitelor, lângă ieslea sălășlurii pruncului divin, se instalează atelierul de construcții și se organizează sala de repetiții a stelarilor și colindătorilor. Aci, sgribulindu-se de frig, amestecând aburul respirației cântărilor cu aburul din boturile vitelor, așa strejuesc sfânta datină a divinelor cântări, copii și flăcăii ; aci este de aflat atmosfera exterioară de geneză și viață a colindei. Și apoi repetițiile. Se reamintește viersul cântecelor. Dacă s'a uitat, mai marii, părinții sau bătrânii sunt consultați. La fel cu versurile. Se reconstituiesc astfel în fiecare an cântecele de stea și colindele. Caracterul lor sacru este suficientă garanție asupra relativei autenticități în care se păstrează și se transmit colindele.

Așa au străbătut veacurile minunile muzicale care sunt colindele și cântecele de stea. Ne-am pomenit cu ele. Și până 'n vremurile noastre răsună în tot orizontul așezărilor noastre și-și află ecou în firea băștinașilor viersul nevinovat, domol, legănat și senin al colindelor și cântecelor de stea. În multe părți ale țării, inițiativa perpetuării cântecelor de stea și colindelor aparține exclusiv copiilor. Din propriu impuls ei își poartă cu grijă această sarcină. Părinții nu mai înțeleg destul de clar nobilul impuls al copiilor. Atâta vreme smulși din făgașurile dezvoltării noastre firești și românești, nu am prețuit cum se cuvine viersul înaripat și sfânt mângâiat de gurile copiilor noștri. Nu am deslușit porunca ce se rostia prin graiul lor de „magi”, de crainici ai românității noastre, dar și purtători tainici de vești mari ai muzicii noastre.

* * *

Căutând a determina funcțiunea estetică și psihologică pe care muzica populară o are în spiritualitatea românească față de celelalte arte, am trecut grăbit prin vastele dumbrăvi ale melosului românesc. În grăbitul nostru drum, am făcut popasuri de prea scurtă durată, pentru a putea să ne aclimatizăm atmosferei, aerului tare și înviorător al muzicii noastre și, cu atât mai puțin, ne-am integrat firei din care sbucnește vulcanic lava arzătoare a cântecului și jocului românesc. Ne-am apropiat smeriți, dar în pripă, mai mult asupra rădăcinilor falnicului arbore al melosului românesc, fără a ne fi putut îngădui răgazul și tihna de a-i privi și admira podoaba coroanei. N'am făcut, astfel, decât o schiță sumară a resurselor psihologice în care-și află obârșia muzica populară românească. Și cu atât mai palidă va apărea această schiță, fiind nevoiți a renunța la o mai temeinică discuțiune estetică și artistică a minunatelor documente de suflet specific și veritabil românesc, cuprinse în muzica noastră populară.

TRISTA MINUNE

DE

V. VOICULESCU

Încă puțin și triste minuni s'or împlini,
Curând suava carne va fi iar albă piatră,
Din cerul frunții, ochii polar vor asfinți ;
Dar pân'atunci țin, calde, tiparele pe vatră :

Am tescuit din scorburi cuibare otrăvite,
Ascunse cu viespare sihastre la un loc
Și-am scurs din trunchiul cărnii, prin patimi ascuțite,
Rășina unui suflet ce-i gata să ia foc.

E - acolo și mireasmă de floare închegată
Și seva albă - a multor cerești singurătați.
De-i rânduit să arză, n'o mistui de-odată,
Ci toarn'o pentru negre și lungi pustietăți.

Să pot prin obștea nopții să luminez iubirii
Și risipit pe lături să nu mă vărs, curgând ;
Implântă, Doamne, în ceara molatec-a simțirii,
Vertebre tari de cuget, feștila unui gând.

TOIAG DE INGER

DE

V. VOICULESCU

Imbătrânesc. Destinul mi-e însă tot copil,
Isteț să prinză pasări și să doboare poame ;
Aruncă pâinea lesne la câini și când i-e foame
Intinde mâna goală spre - arhanghelul Gavril.

Hoinar pe sub cea lume nu ții cu el la mers,
Dar n'are spor cătându-și comori peste coclaur,
In pietre sparte vede scânteii de-argint și aur
Și 'n ori ce suferință sămânța unui vers.

Sătul de slova neagră, cu degetul condei
Isvoade noi de stele și flori va să deslege.
Și - ades se pleacă 'n tină cu frică și culege
Porunci de mult pierdute în urme vechi de zei.

In van îi spui de Moarte, de Domnul Sabaot...
Zâmbind curat ca unul ce nu'și simte păcate,
El se și vede 'n ceruri mai mare peste toate
Că 'și ia toiag de înger și umblă raiul tot.

C O I N C I D E N Ț Ă

DE

VICTOR PAPILIAN

Condemin, în picioare, privia marea ; jos, lângă el, ca o leoaică placidă, odihnea nevasta. Puiul, se juca înaintea lor ; avea coșul pieptului scofâlcit pe sub obezile strâmte ale coastelor, pompând o viață amortită, sus, într'un cap mare, nesigur fixat pe șnurul gâtului, cap socratic înstăpânit de o față zbârcită și cărnă de copil în spirt, și în jos către un pântec hidropic cu piele verzuie și întinsă lucios, duhnind a putrefacție. Și totuș, această făptură nereușită trebuia să se îndrepteze cum se îndreptaseră și cărțile lui Condemin, ca să ducă mai departe, prin fiecare os, prin fiecare părticică din piele, numele cel urât al tatălui. Judecata rece îi dovedea că bine procedase simțirea. Ura cinstită în decapitarea copiilor lui Brâncoveanu, își găsea tâlcul simbolic !

Se întoarse încă odată la mamă. Cași copilul, ea trebuia supusă aceleiași osânde. Așa cugetase adesea, așa era cinstit să cugete și acum. Și totuș, trupul diform al femeii și cel schilav al copilului, îi înmuiaseră tăria judecății.

Privind adânc, pe lumina dinăuntru a ochilor se așezase abur viu. O clipă se întrebă, dacă alături de el avea pe Condemin. Zâmbi de nerozia lui. Era el. Iși scosese ochelarii, ca să se poată juca mai în voie, cu copilul. Era el, și totuș Neofit, cu ochii desmeticiți nu-i prindea înțelesul înfățișării. I se schimbaseră într'atâta dușmanul, sau se schimbaseră resorturile putinței lui de cunoaștere ?

Descoperit până la brâu, trupul lui Condemin lipsit de orice eleganță athletică, trup banal de sedentar, adus de spate și puțin strâmb din umeri, își pierduse orice majestate. Semăna cu cel al copilului. Neofit își aminti de ireproșabila lui ținută de stradă, dela cursuri, preocupat întotdeauna cu meticuloasă grijă de toaletă. Era un om, care prețuia exteriorul.

Neofit țintia acum în dușmanul său, în alt chip, nu în manechinul trupului ca'n război, ci simbolic parcă, în firea-i preschimbată în întregime, corp și suflet, într'un singur punct, punctul de tâlc al omului.

Condemin căta surâzând spre largul mării. Iscoditor, ochiul lui Neofit își prelungi privirea dealungul celei a dușmanului său. Judecata i-se opri. Cele două priviri se întâlniseră parcă undeva. Neofit avu o senzație, pe care, măsurat, o prețui de-o clipă. În locul golit de ură, natura, care

urăște golul, revărsase altceva. Din toate ungherele sufletului, profesorul se simțise copleșit de un sentiment de căldură și de slăbiciune totdeauna. Un întreg și nou univers se vânjolia în el. Își dete seama că trăiește o clipă unică în viață, că prinde greutatea, înțelesul și bucuria unui atom al sufletului, și în acea clipă — lumină întunecată de cădelniță, ce luminează altarul soarelui — el simți deslușit că-și iubește dușmanul.

Își ascunse ochiul, se acoperi bine peste cap cu un prosop și trase halatul peste el, apoi își concentră toate simțurile în interiorul său, și ca larva adăpostită în gogoșa de ristic, așa se piti și el în nemișcarea aceleiași clipe unice, până ce familia de lângă el plecă.

În noaptea pironită de cer prin nituri de piatră și metal, profesorul Neofit privia în larg. Din brâul negru al orizontului, se desfășurau, trase pe sfori de aur, crețuri de întuneric fluid. Marea mugia cu furie. Puterea de stăpânire a apelor dispăruse; talazurile căpătaseră glas de viață și urlul lor suna a năpustire. Către țarm, spuma albă ca de leșie, se ivia din frământul de clătire al valurilor.

Mugetul mării, întins și cuprinzător, ca zgomotul firezurilor într'o fabrică de cherestea, îi zăpăcia mintea, și totuș rămânea în afara lui, corp străin. Nu putea ști, dacă va ajunge vreodată să dibuiască vocea omenească. Făptura eului său era turburată, parcă i se pierduse cimentul unității și trăia dezagregată în mozaic. De bună seamă, presiunea unui nou mediu contribuise la astă fărâmițare, aierul pur, ce deodată împiedică mersul regulat al respirației, razele soarelui, ace de sfredel prin lutul dintre celule și zgomotul mării încercuindu-i tâmplele, ca o durere întunecată de migrenă, dar mai cu seamă inopinata întâlnire cu dușmanul său, urmată de tainica și nespuse de rușinoasă lui lașitate de simțire. Și încă, ce batjocură! — îl urmăria stăruitor și agasant ca un fir de păr între dinți, semnul coincidenței, cu tâlcul ei prevestitor și toate elementele prostești de superstiție și piază rea, stârnite în necazul oricărui raționament. I se părea că întâlnirea cu Condemin, în atari împrejurări, avea un înțeles deosebit.

— Acum trebuie să iasă și luna din mare...

Profesorul se întoarse. O voce ciudată, inegală și nesigură, voce pozată pe două registre, când gravă, când ascuțită, șontăc-șontăc mergând, ca pe picioroange, îl deșteptase. Lumina dela cazino îl lovi în față. Trebui să bâjbâiască prin întunericul de lângă el, și în fine, băgă de seamă că pe celaltă bancă, despărțită de a lui doar prin spezele de lemn ale rezemătoarei, se găsia ologul de dimineață.

— Peste un sfert de oră, la unsprezece și zece...

Profesorul fu bucuros de vorbă. Abia atunci băgă de seamă, că toată ziua fusese singur și nu schimbase — în afară de comenzile dela birt — nici o vorbă, de dimineață și până la acea oră târzie.

— De unde știi?... întrebă el.

Aștepta răspunsul cu oarecare grijă. Parcă-i venise un ajutor neașteptat și se temea să nu-l piardă. Prezența ologului, pe o bancă alături de el, i se părea că se încadrează în complexul de probabilități al coincidenței și asta îl mulțămii.

Ologul își îndreptă cârja și răspunse cu suficiență:

— Eu cunosc perfect totul aici... Dela război încoace, două luni pe an, aci le petrec... Mă recomand Grigoriu, sub-șef de birou la finanțe...

Și întinse peste rezemătoare, o mână scheletică, cu degete subțiri și reci, cașicum dela piciorul ciont ar fi plecat un fluid de gheață, care i-ar fi zgârcit și mâna.

Profesorul profită de avansul făcut, și trecu lângă el, pe bancă. Părăsise spectacolul întunecat al mării, și acum urmăria cu interes spusele ologului, care, cu cârja ridicată spre cazinou, dădea indicațiuni, ca un conferențiar pe o pânză de proiecție.

— Dama ceia în roz, e nevasta prefectului, și trăiește cu maiorul de jandarmi... Eu îi cunosc pe toți. Și cealaltă, de dincolo, grăsuță, cu solitarii falși în urechie, e nevasta unui profesor universitar. Il cheamă Condemin... Și cum îl mai trădează, Doamne! Doamne!.. Cu un avocat, prieten al casei.

Tuși din gât de câteva ori, scurt și aspru, parcă să-și acorde în interval perfect, cele două corzi vocale.

— Eu știu totul... Sunt doar opt ani, de când viu regulat aici. Intrebă-mă când începe vântul dinspre răsărit să bată, când se pregătesc pescărușii de plecare, sau când o femeie nou venită, e gata să-și înșele bărbatul...

Avea acum o voce ascuțită, și stridentă de scapet, care parcă se mula precis pe orice infamie, ca foaia de argint pe o pilulă.

— Eu sunt un om, căruia îi place să rostească adevărul, asigură el pe profesor cu toată seriozitatea. Apoi ironic. : — Nu te-am mai văzut până acum!.. Ești nou... Te anunț, deci... peste o săptămână am să râd și de dumneata, când scai te vei ține după vre-una... Marea își bate joc al dracului, de noi!.. ne ațâță poftele...

Și începu să râdă. Neofit era amuzat. Spiritul șolitic și cancanier al ologului, era tot ce putea fi mai potrivit, ca să învezească o seară, aproape sigur morocănoasă, și râsul lui de om al dracului, reținut în gât și tocat mărunț, îi excita cumplit interesul, răs, ce zgândărește bănuiala, cu-metria și intriga.

— Deacea, te sfătuiesc... vino la cazino,.. ascultă muzică,.. uită-te la femei, auzi-le vorbind, privește-le decolteul ieșind din rochii subțiri de mătase... Dar, ferește-te de ele pe plajă... Hî, hî, hî!..

Profesorului i-se curmă zâmbetul. Iși aminti de întâmplarea de dimineață. Vorba nemernicului părea acum o lamă de oțel îndoită, gata să-i plesnească în față.

— Și mie îmi plac femeile, dar să fie îmbracâte,.. altcum, mă îngrozesc de ele, cât sunt de urât... Iși opri vorba, deopotrivă și râsul, dar continuă să mârâie căinește, libidinos și rău, până ce, poftele topite în salivă îi alunecară înapoi, prin înghițitoare, în trup.

— Doar fața... Atât se poate socoti frumos, la o femeie... și piciorul, când e netezit de un ciorap de mătase... Hî, Hî, Hî!

Apoi, sentențios :

— În dragoste n'admit decât femeile îmbracâte... Nudurile mă dezgustă și mă moleşesc... Iubim rochia și moda! Iată,.. de fapt, ce deosebește o femeie de o vacă...

Profesorul îl întrerupse cu necaz. Deși, în sarcasmul ologului, el recunoștea experiența, observația și pătrunderea, felul lui de a vorbi, nu-l mai amuza.

— De, eu nu sunt de părerea d-tale... spuse el.

Dar, ologul îi ripostă cu o chicotire din gât, în cel mai înalt falset :

— Hî, hî, hî!

N'avea nici o poftă de răs, profesorul observa prea bine ; era, mai de grabă, o obrăznicie aruncată în sacade.

— Ologia, își zise Neofit, e o boală ascendentă, se ridică dela picior la mână, ajunge de prinde vocea și trece apoi la minte.

— Sunt trupuri de femei frumoase... nu neg, reluă Grigoriu când se liniști. Dar vezi, au un cusur... Sunt trupurile nevrâstnicelor, ale bacfișelor... Și, de!.. ne oprește legea... Nouă ne sunt rezervate numai femeile măritate și majorele...

Pe Neofit, vorba pofticioasă a ologului, ca un ordinar plescăit de limbă, îl jignia acum. Vorbind de trupurile feciorelnice, parcă le profana ; i se părea chiar o necuviință, ca un nemernic și un păcătos să se gândească la femeile frumoase, ce dansau în cazino.

— Uite, uite... pe nevasta profesorului Condemn... Ce zici de ea?.. Dansează cu amantul... Hî, hî, hî!..

Ologul nu mai minția acum, râdea din toată inimă, râdea și vorbea totdeauna, cuprins de o mulțămire nefirească, chaotică și explozivă, pe măsură ce dansul celor doi amanți se urma sub privirea bleagă a bărbatului. Avea nevoie, ca să se ușureze, de zgâlțâierea dezordonată, a trupului în întregime. Părea o fantoșă apucată, în timpul unui dans frenetic, gata să-și deznoade toate mă-

dularele și să le arunce la întâmplare, în aer. Convulsiunile toracelui, schimele figurii și agitațiunile fără rost, ale mâinilor și picioarelor, se urmau pe rând sau se încălecau și se pătrundeau, în atitudini bizare, când de epileptic, când de bețiv. Podidit de sughițuri, el își înșfăca pânțele cu amândouă mânele, să-și ferească măruntaiele de zdruncinul hohotirii : apoi, de se liniștea o clipă, întindea, ca un chefliu, o mână după cap și numaidecât, pornia să bătătoarească, când cu piciorul, când cu cârja — acum, și ea mădular de balanțare — scuișând, înjurând și blestemând, fără astâmpăr fră. mântându-se, ba înainte, ba în lături, prins de o agitație de maniac, până când, epuizat, căzu gâfâind :

— Uite-i cu amantul... Hî, hî, hî!.. și bărbatul...

Atât putu rosti, ștergând cu batista lacrimile scăpate fără voie.

Neofit deveni serios ; trecuse de faza amuzamentului și de aceia a indignării. Cuvintele ologului, printre cascade de râs, îi produceau alt răsunset.

— Ce coarne, Doamne!.. ce coarne!..

Neofit își dete seama de schimbarea petrecută în el. Dansul, muzica, lumina barului, noaptea înstelată, marea care urla și drăcoveniile ologului, trăseseră în largul conștiinței, un alt plan de judecată. Luase apărarea femeilor — ce-i drept, nu fățiș și provocător, ci tainic, în el — mai mult să-și pipăie intimitatea gândurilor, dar de fapt, tocmai asta urmăria, să-și răspundă lui, la întrebările puse prin graiul lui Grigoriu.

Cinstit, la fel s'ar fi convenit să procedeze și cu nevasta dușmanului, să-i acorde și ei același credit, ca nenumăratelor necunoscute, dar nu reușia. Posibilitatea trădării îl bucurase prea mult încât aproape îl convinsese. Simția o muștrare, dar o muștrare intelectuală și de suprafață, inutilă, ca o regulă de bunăcuviință.

— Ce coarne poartă, șeful!.. continuă, schelămbăind, Grigoriu.

Profesorul Neofit devenise liniștit. Trăia însă intens, calmul ce pregătește marea emoție, ca la filarea cărților de joc. Simțirea și-o strunise pentru bucuria sau decepția finală. Ce figură sufletească avea să-i întregească ultima întrebare pusă de Grigoriu? Și deodată avu o pauză, ca un lapsus. Era întunericul și amețeala, care elaborează gândul cel nou.

— Minunat lucru ar fi, să-l știu pe **Condemin** încornorat!

Atât putu să spună și simți întreg mozaicul sufletului său agitat în tremur ușor, ca printr'un bobârnac.

— Poate-i toarnă un copil mai zdravăn, avocatul,.. decât cel pe care-l are cu bărbatu-său!..

Neofit turburat întrebă într'o doară :

— Ce e cu el?

— E cocoșat, tuberculos... gata să-și dea sufletul... îl asigură Grigoriu.

Își întoarse privirea ca să cerceteze largul apelor. Luna nu ieșise din mare, dar marea gema și se frământa uman, parcă prinsă în durerile facerii. Muzicanții cântau cu însuflețire, să primească cu convenit alai, evenimentul. Neofit căta stăruitor înaintea lui. Condemin, cu ochii topiți, moi și dulci, ca de gumă zaharisită suptă între buze, urmăria pe femeia lui balanțându-se în brațele avocatului.

— Un încornorat este un caraghios... se trezi el vorbind.

— Și ce caraghios!.. aprobă ologul. Uite, eu nu pot să fiu niciodată încornorat... Asta e norocul nostru, al ologilor...

Neofit surescitat, nu mai prindea disproporția dintre faptul divers al întâmplării și exagerata lui reacție sufletească. Se socotia corect obiectiv.

— Domnule Grigoriu, nu prea ești un om bun... îl dojeni el, cu bunăvoință. Dar cuvintele adresate celuilalt cădeau grele de griji înapoi, în el. Incerca o stare sufletească de tot complexă rece și emoționată totdeodată, cea a unui cercetător pentru care obiectul experienței e doar pretext de deslușire a propriei sale gândiri.

— Eu?.. Eu?.. răspunse cu nevinovăție funcționarul. Dimpotrivă... Sunt doar prea cinstit.. Imi place să rostesc adevărul...

Și apoi, confidențial și batjocoritor totdeodată :

— Nu uita... eu sunt un estropiat... Un estropiat nu poate minți, fiindcă, îl obligă la adevăr însăși infirmitatea, în văzul lumii întregi.

Profesorul fu mulțămît. Cinismul ologului, căpăta simpatia valorilor crude și constituia o indicație de metodă. Acum era deslușit!. Se încerca pe sine prin intermediul celuilalt. Ii împrumuta doar lui Grigoriu, aparatul de înregistrare, al propriei lui simțiri.

— N'am prea mare încredere, d-le Grigoriu, în oamenii care afectează cinismul. Este multă paradă în atitudinea lor. De exemplu, la dumneata... Aș vrea să-ți încerc curajul... Cinismul în fapte, nu în vorbe...

Ologul își mută cârja dintr'un loc într'altul, nervos, parcă ar fi săltat piciorul lipsă, în semn de nerăbdare.

— Eu nu sunt cinic, ci doar un om cinstit... Spun adevărul...

— Tocmai... Cinismul nu e altceva, decât adevărul în toată goliciunea lui, mai gol ca femeile și bărbații, pe plajă...

— Stai! se opintii.. ologul și ridică în sus cârja, ca un agent de circulație în fața șuvoiului de vehicule. Stai, nu mai asămui adevărul cu trupurile goale...

Profesorul ajunsese la punctul delicat al experienței. Efectul trebuia să fie maxim, dar cu o provocare anodină.

— De ce?.. întrebă el cu indiferență.

— N'ai înțeles?

Neofit răspunse la fel.

— Nu.

— Fiindcă trupurile goale nu rostesc adevărul...

Neofit nu prinse sensul cuvintelor, dar era sigur, că ele continuau să desfășoare în timp, ciudatul fenomen al coincidenței, integrându-l totodată.

Ologul nu mai râdea.

— Te înșeli, dragă Domnule, te înșeli, când crezi altcum...

Rostia cuvintele grav, pe coarda lui cea joasă, aproape pe șoptite, ca pentru o tainică mărturisire de credință.

— Omul gol diferă atât de mult de cel îmbrăcat, încât parc'ar fi niște specii străine...

Și deodată își pițigăi glasul, răsând, ca de o păcăleală. Când se liniști, își luă postura comodă și sfătoasă de povestitor :

— Am făcut această constatare în război...

Apoi, ca să-și excite partenerul, îl întrebă cu nevinovăție, ca prins de scrupul :

— Ori, nu te interesează?..

— Cum să nu?.. sări, ca împuns cu acul, profesorul.

— Atunci, să vezi... Primesc odată ordin să împuşc un dezertor...

Și se opri din vorbă, întorcându-se către mare.

— N'a ieșit încă,.. schimbă el vorba.

— Lasă asta... îl bruscă Neofit. Mai departe...

Grigoriu nu se supără, ci tacticos, o luă dela început, ca la șezătoare, povestire de noapte lungă, pe îndelete și șugubăț întinsă :

— Așa, cum îți spun... Primesc ordin să împuşc un dezertor... Era jidan...

Și amintindu-și că era jidan, trase cu cârja în pământ, îl înjură și scuipă, oarecum să pecetluiască înjurătura.

— Ce-mi zic?.. Să fac economie... De ce-ași strica eu bunătațe de tunică, pentru un dezertor jidan?.. Dă-l dracului, de ticălos!., și se întoarse iar spre mare, să vadă, dacă nu se anunță răsăritul lunii.

— Încă, nu...
— Ei, și?... îl întrebă profesorul, prins.
— Cum îți spun, reluă Grigoriu... De ce să stric eu sumedenie de efecte?... Dau ordin, și-l dezbracă în pielea goală...

Ba, un căprar râdea : „O să răcească, d-le sublocotenent, că-i iarnă grea...”

Ologul dete cu cârja în pământ, prietenos de data asta, cașicum ar fi spus : bată-l să-l bată, de jidan... și-l înjură din simpatie.

Profesorul asculta înfuriat. Ologul povestea cu aceiași nevinovată blândețe ; doar pentru pitorescul povestirii, uza acum de efectul diminutivelor.

— Il leg frumușel pe jidănaș de un pomuleț, pun plutonul în poziție de tragere și comand : foc...

La auzul comandai, profesorul tresări. Parc'ar fi slobozit un foc de revolver, așa bubuise vocea nemernică a ologului.

Acesta se opri, dete din cap cu amărăciune, ca un actor ce și-a ratat efectul, apoi iar deveni șugubăț, amintindu-și de Jidan, ca de un măscărici scamator :

— Ce crezi, Domnule?... jidanul sta neatins.. Nici chiar caporalul nu-l ochise... Mă reped furios la ei : Sunteți nebuni?... Vitelor!..

Profesorul nu putea ști de era adevăr sau minciună. Il interesa povestea ca atare și îi aștepta sfârșitul.

— Ei, și?

— Știi, ce-mi răspunde caporalul?

— Nu.

— Zice : nu se cade, d-le sublocotenent... — Ce nu se cade, boule?... — Să ucizi un om gol...

Grigoriu se opri puțin, apoi se adresă lui Neofit, cașicum i-ar fi cerut socoteală :

— Auzi vorbă?... Teribilă!..

— Și dumneata ce-ai făcut?

— Am înțeles înțelepciunea caporalului... Și iar alunecă în comentarii :

— Ce eram noi, Domnule?... Tâlhari?... Nu... Criminali de rând?... Nici atât... Doar niște executori de dreptate... Pedepseam un dezertor, nu omoram un om...

— Ei, și?..

Grigoriu devenise calm și natural.

— L'am îmbrăcat, adică l'am făcut la loc dezertor jidan, l'am pus la pom, am comandat foc... și..

— Și?

— Și, gata!..

Pe Neofit, povestirea îl uluise ca și mugetul mării. Deși o prinsese cu toți receptorii simțirii, totuși ea rămânea în afara făpturii lui.

Ologul se întorsese iar la patima lui discursivă :

— Un om fără haine, e un om pe jumătate mort... Deacea îți face milă... Insul nu e întreg decât îmbrăcat... De-l duci la ghilotină, ori de-l pui la zid, nu uita să-l îmbraci, altcum ai pierdut jumătate din interesul proiectat...

Neofit se simți redevenit un om de rând, mediocru și banal. Judecata i se scoborîse dela un etaj la celălalt al minții, ca o cutie de ascensor. Așa că acum, era sigur că prin întâlnirea cu Grigoriu, se împlinise văleatul unei sortite întâmplări. Superba ținută și tainicul dispreț pentru olog dispăruseră ; se lăsa în voia acestuia, ca un comandant rătăcit, în război, condus de ordonanță.

— Eu am învățat să rostesc adevărul, fiindcă m'am obișnuit să-l gândesc...

— Învăță-mă și pe mine... îl întrerupse Neofit. Iată, eu sunt un om incapabil...

Și de fapt, încerca simțământul precis al unei incapacități, prin neputința lui de a pune capăt convorbirii și de a opri astfel, desfășurarea întregului complex de fenomene strânse sub forța de atracție a coincidenței.

- Sunt un om incapabil,.. se asigură el.
- Ești un om mort, atunci... îl compătimi ologul.
- Ei bine, învață-mă, Dumneata...
- Să'ncerc, rânji Grigoriu, deși te văd om cu idei înapoiate... Ascultă... Auzi?..
- Ce s'aud?
- Ascultă muzica...
- Ei, bine?..
- E frumos...
- Admirabil.

Ologul făcu o pauză, ca să sistematizeze impresiunea.

- Acuma, mai departe... Vezi femeile din cazino... Sunt ele frumoase?
- Da.

— Pentruce?.. întrebă el și tot el răspuse : pentrucă trupurile lor se înalță sub vraja muzicii cași trupurile de cobra, sub încântarea vracilor indieni ; pentrucă s'au dres cu cel mai înșelător fard, cel al nopții luminate, în care nu mai vezi sânii balcâzelor, tescuiți în pieptare strânse, și de sunt scânduri, fesele modelate din gros madipolon.

Pe Neofit, abia banalul tiradei îl desmeteci. Se lăsase păcălit de un impostor. Voia să-și recapete vigoarea critică :

- Idei vechi, d-le Grigoriu...

— Și acum mai departe, continuă ologul. Să zicem că te amorezezi de una din ele, bunăoară de nevasta lui Condemin...

Neofit se simți lovit ca la țintă, tocmai în singurul lui punct descoperit.

- Desigur că urăști pe bărbat și ai vrea să-l omori?.. Nu-i așa?..

Profesorul răspuse epuizat : Nu.

- Ba, așa-i... continuă ologul. Și atunci, unde ai vrea să iubești nevasta și să urăști bărbatul?..

Și profitând de zăpăceala profesorului, adăugă :

— Oriunde,.. numai la plajă, nu... Acolo, nevasta-i hădă și bărbatul, milog... Amândoi îți fac milă, amândoi sunt pe jumătate cadavre... Afară de cazul, când ești un nefericit pervers, nu vei putea nici iubi, nici urî un cadavru...

Neofit era dezgustat de lașitatea sa. Ologul, ca un scamator infam îi prezentase pe rând, parcă pe tavă, bucăți crude, zmulse din adevărata lui simțire, spunându-i : privește! El, ca om cinstit, le recunoscuse, dar acum, la concluzie, pregeta.

- Nu, nu-i adevărat... protestă el fără vlagă.

Grigoriu îl îngână batjocoritor :

- Nu-i adevărat?..

Și deodată sări în piciorul sănătos, iute ca pe un resort, cum sare un mușunache din cutie când apeși pe bumbul capacului :

- Privește!.. porunci el.

Profesorul se supuse, ca la comanda unui hipnotizor, dar abia întors, izbucni într'un strigăt de mirare. Luna se ridicase deasupra orizontului ca un taler de cimbală, tăiat în jăratec. Lumina cu un roșu necunoscut, un roșu uman, dulce-vișiniu, roșul felinarelor roșii și al vitrourilor bătute de soare. Prin apa mării, se tăiasse până lângă țarm, pârție de sânge metalic în argint călit.

- Ce frumos!.. exclamă Neofit.

Apoi, ca să-și fixeze emoția, recurse la mijlocul brutal, dar plin de întărire, al imaginilor.

— Cometă ce-și scaldă coada în mare, asta e în lumea închipuirii fizice, luna, sau în cea a himerelor, un heruvim, ce-și ia zborul către cer...

Sprijinit de bancă, ologul, cu cârja ridicată, arătând spre lună îl iniția, liniștit, cu simplitate dogmatică, părând un profesor, ce explică un fenomen, în mod intuitiv :

— Luna și marea nu sunt și nu pot fi frumoase. Frumusețea este un artefact, pe care-l arunci unor elemente indiferente... Dar, ea mijlocește adevărul, de care ai nevoie, adevărul, care pe Dumnezeu te ține în întuneric, la pândă, și pe celălalt, pe rivalul Dumitale, în strălucirea ce-i tâmpește vlaga. Și acum, la revedere, pe mâine seară...

Abia scăpat de îndrăcita vorbă a ologului, profesorul se simți copleșit de frumusețe. Ar fi vrut să se contopească în minunata priveliște, când se simți din nou, tras de mânecă. Era tot Grigoriu.

— Nu uita... Ferește-te de oameni, la plajă... Scoboară spre moarte, deaceia sunt așa de hâzi, cu trupurile schilave și aspectul lor de neputincioși și de păcătoși...

Profesorul ar fi vrut să nu-l asculte, dar ologul nu era om să se dea învins.

— Ai contemplat destul marea, privește acum și către oameni...

Vorbele lui căpătaseră din nou, putere de poruncă. Neofit se întoarse. Muzica și lumina îl împroșcară, ca aruncate cu pumnul în față. Când i se limpeziră în ochi, rotocoalele fumului de aur, el zări pe femeia lui Condemin, aplecată pe umărul bărbatului, pozând cap în cap, ca la fotograf, o fericire de tineri însurăței. Cu un singur deget dela mâna dreaptă, ca într'o grație de balet, ea îi îndrepta părul, mângâindu-i totdeodată fruntea. Această scenă de interior, afișată cu ostentație în public, îl jigni. Era o scenă neonestă, nu moral, ci estetic. Tot necazul, care clocotia nedeslușit în el izbucni. Gheburile de grăsime și pânțele revărsat al maternității, se proiectau altcum, decât de dimineață, exagerat și caraghios, ca pe coperta unei reviste umoristice. Copilul lui cu iz de stârv, îi făcea milă, o milă rece și disprețuitoare, iar cartea lui era, pur și simplu, o măgărie.

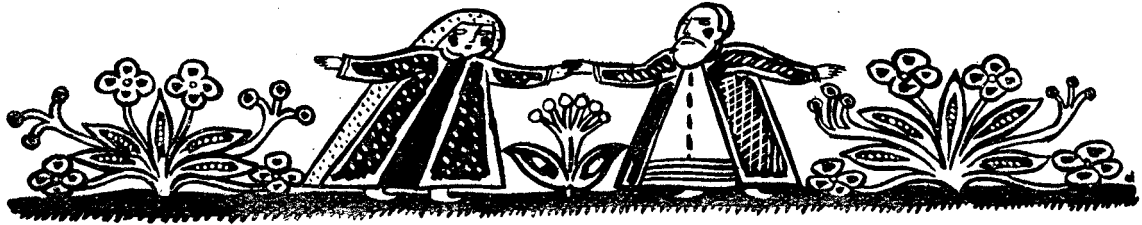
— Sunt niște caraghioși!..

Întoarse din nou privirea către pârtia de lumină, ce tăia marea. Ologul avea dreptate. Din ea căpăta încuviințare și tărie; puteri, pe care trebuia să le năpustească împotriva perechii, ce afecta fericirea în văzul lumii. Parcă s'ar fi aplecat în drum să pună mâna pe o piatră. Neofit simți un zdruncin perfect, ca pocnetul unei capse pe bumbul ei. Mozaicul se integrase în matca vechiului său eu. Nu mai era omul ascuns în tenebrele nopții, sau timidul izolat din deșertul nisipului. Devenise o valoare justițiară între frumusețea lunii și prostia ostentativă a Doamnei Condemin.

Și simți din nou, acelaș sentiment de tărie și de îngâmfare, cu care știa că-și urăște dușmanul.

(Sfârșit)

S E M N V I U

DE

V. CIOCĂLTEU

Inimă 'ngropată 'n stâncă,
Suflete 'năsprit de trudă,
Tot mai arde, nu e încă
Farul stins în ceața udă.

Din păduri cu bolte sumbre
Năvălesc pe câmpuri corbii,
Năvălesc 'n gânduri umbre,
Noi ne clătinăm ca orbii,

Am căzut din cuib ca puii
Când încearcă 'ntâiul sbor,
Speriind din somn pisica
Adormită în pridvor,

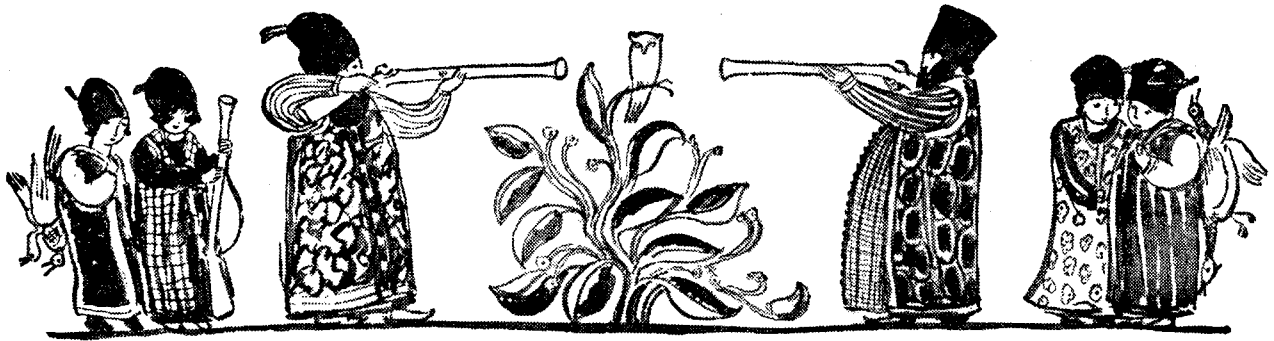
Tremură pitiți în iarbă
Ciripind cu glas de moarte,
Când de cuibul gol din frunze
Doar o creangă îi desparte!

Suflete supus gheenei,
Inimă bătută 'n cue,
Din părăstiile vremii
Nimenea nu se mai sue,

Din prăpastia iubirei
Cine-ajunge iar pe munte,
Poate ochii să și 'i dreagă
Tâmpile 'i rămân cărunte,

Ca pământul ars de lavă
Unde-au izbucnit vulcanii,
Semnul rănilor rămâne
Nu mai pot să 'l șteargă anii.

F O C A

DE

ADRIAN HURMUZ

La drept vorbind, conducătorii celor două mașini, care alergau nebunește pe drumul plin de blocuri de piatră, eșite ca niște dinți uriași din pământ, ocolind totuși cu dibăcie primejdia unei răsturnări, la fiecare clipă, nu puteau fi niște oameni cu mintea întregă și cei cari făceau pe pasagerii, înghesuiți unii în alții ca sardelele în cutie, nu se deosebeau prea mult de ei.

Mașina din frunte avea conducător pe un turc frumos, cu ochi negri și mustăcioară deabia înfiripată. Cea care venea după ea, schiopătind parcă, ținându-se aproape, nefiind împiedecată pe acest drum pietros de nici un nor de praf înalțat să-i îmbrobodească vederea, era în stăpânirea ajutorului de judecător Mîrzea. Acesta, deabia se ținea cu mâinile de volan și la fiecare săritură a mașinei, surprinsă de vreo groapă, se lovea cu creștetul de capota de pânză, desfăcută spre a-i apăra de soarele fierbinte, reflectat ca'ntr'o câmpie de oglinzi sparte, pe întinderea locului ce străbăteau acum, făcând să sclipiască orbitor uriașele colțuri de piatră calcaroasă.

„Du-te dracului”, zice Mîrzea decâteori i se întâmplă o asemenea neplăcere, ridicând pălăria turtită de pe ochi, în timp ce volanul i se răsucea în mâini, urmând ca prin minune drumul; dar nici unul dintre excursioniștii pe care-i încălzea soarele acestei dimineți, nu-și da seama de primejdia ce-i pândea, ascunsă după fiecare bolovan și prin toate gropile. Ei luaseră parte noaptea trecută la una din acele petreceri, pe care multă vreme le ții minte. Interiorul mașinei mirosea a Vermuth, de parcă tot aerul, prin părțile locului, ar fi fost îmbibat cu asemenea parfum.

Negulici își sărută grasa lui soție pe gură, în timp ce ea întinde, pentru acelaș scop, pernuța ei de mână supleantului Trocan. Acesta, păstrează o atitudine demnă, de băiat bine crescut, i-o pupă zâmbind discret și amabil și aplecând cu prețiozitate asupra ei nasul său ascuțit și încovoiat, ce-l face să semene de minune cu un cap de găină blândă și inteligentă.

Impingând la fiecare mișcare, sau clătinare a mașinei, pe cei doi spre margini, strivindu-i aproape, Doamna Pena Negulici se distrează de minune. Toate lucrurile i se păreau așa de nostime astăzi, încât îi era peste putință să fie barem o clipă serioasă. „Ce gazdă cum se cade” își zice Trocan, mângâindu-i mâna lăsată între ea și el, în timp ce din partea cealaltă, Negulici soțul, peste măsură de fericit că Pena era nevasta lui, nu se sfia s'o sărute pe gura rumenă, cu aromă de floare proaspătă, cum o au de obicei femeile brune, în fața supleantului Trocan, bunul și vechiul său prieten. În acest timp mașina mergea în zig-zag, ca și la început, ajutorul de judecător era de minune cum mai conducea, desigur că o făcea inconștient, căci privea trăznit în oglindă, deasupra pervazului de sticlă și nu-și credea ochilor ce vedea. De bună seamă că Vermuthul, producea asemenea iluzii optice, dar el era pe deplin convins, că nu Negulici era cel care o săruta pe Pena pe gură, ci banditul de Trocan, în timp ce Negulici își alipea cuviincios buzele de dosul mâinei proprii sale neveste, încurajând pe Trocan să comită chiar în fața lui, fără a se

revolta, asemenea obrăznicie. Privind scena prin oglindă, gura i se întindea, sprâncenile i se ridicau, iar în mijlocul feții, cele două picături albastre ale ochilor, sticleau cu o infinită prietenie, cași cum ar fi fost o pisică gata să pună laba pe o păsărică foarte gustoasă, după înfățișare.

„La te uită ai naibii imorali”! își zice el nevrând să-i turbure. „Ași vrea să știu până unde o să meargă banditul de Trocan cu îndrăzneala”. Și în timp ce toți cei din interiorul mașinei se amuză de minune, bine dispuși, ca printr'un miracol, ajutorul de judecător Mîrzea, ține mașina pe linia drumului, cu mâinile sale dovedite în această împrejurare, nu numai destoinice, dar și inteligente. Insfârșit, convoiul se opri brusc, iar Mîrzea neașteptându-se lovi pe înaintașul lui, fără a-i produce însă vreo stricăciune. Din cele două mașini se deteră jos șase persoane și șoferul turc, dar el nu are nici un rol în aceste întâmplări.

Așadar erau șase : cinci bărbați tineri, aproape niște copilandri și o femeie simpatică și mereu veselă. Trecura toți pe o poartă strâmtă, de cărămidă veche, ruinată, urcară puțin pe o ridicătură de pământ, învesmântat într'o iarbă verde cenușie și dintr'odată li se arătă în față farul, un turn alb, deasupra unor scunde clădiri. Ochiul prin care uscatul stăpânește marea atrăgând, ca printr'o sugestie puternică, vasele din larg, pe calea adevărată, ferindu-le de gurile flămînde ale primejdiei. Apoi grupul tot înaintând, marea se vede goală, frumoasă și nemărginită, ca o femeie ce-și arată nuditatea impresionantă. „Acolo departe, e pitită după capul albastrui, Varna”, zise Negulici, simțindu-se obligat să dea explicații, musafirilor săi. „Mai încoace, se ascunde Coasta de argint, de parcă s'ar teme, să nu-i furăm bogăția ei iluzorie” glumi el. Intorcându-se cu fața în partea opusă, cei trei musafiri, dimpreună cu Negulici și soția sa Pena, pe cât de înaltă pe atât de grasă, bănuiră estompat în verde albastrui, portul Constanța, cu câteva profiluri. În stînga farului destul de aproape, într'o curbură făcută de mare în țărîm, se vede cu partea de dinapoi mai scufundată, un vas, ca un galoș care a luat apă. „Acesta e un vapor italian cu automobile, naufragiat chiar săptămîna trecută”. Auzind acestea, ajutorul de judecător Mîrzea, se gândi dacă n'ar fi posibil să scoată din acel vas și pentru el o mașină. Se văzu scufundându-se, cum era el bun înotător, deschizând vre-o ușă, legând mașina cu o frînghie și aducând capătul la mal, unde cu ajutorul unei perechi, sau două de boi, planul i s'ar realiza. Apoi își aduse aminte de nenumăratele sticle golite astănoapte, își linse buzele, în timp ce prin imaginație îi dansau buteliile cu etichetă, pe care se vedea o marcă aurită și făcu un gest comic din mână, ca și cum s'ar fi apărut de o muscă. „Bun a fost Vermuthul” zise el lui Trocan și deodată dînd cu ochii de supleant, își aduse aminte viziunea din mașină și-i reapăru scena văzută prin oglindă. „Banditul de Trocan”! își zise el bătîndu-l pe umăr, fără a-și mărturisi gândul. „Dar Negulici e o adevărată vită cornută” își zise el mai departe, lăsându-se dus de imaginația în libertate. Marea îl fură și pe el, atrăgându-i spre larg cugetările, ca pe un stol de pescăruși buimaci.

Înaintară cu toții conduși de Negulici, trecură de far, pășiră câteva trepte, într'un fel de clădire din care rămăseseră numai câteva ruine de cărămidă și pietre. În stînga, stătea agățată o casetă pentru ofrande, sub icoana unui sfânt. Pena puse înăuntru un ban, iar bărbații mai necredincioși, o ironizară. „Aici este așa numita Poartă a fecioarelor” zise Negulici, arătându-le o spărtură cât o ușă, în zid, dînd drept deasupra mării. Cine privi în jos văzu la o spăimîntătoare adâncime, apa mării cu pete galbene și verzi clătîindu-se molatec, sub sărutările razelor fierbinți, printre colțuroși bolovani. „Sunt mai multe legende”, continuă Negulici. „O știu mai bine însă pe aceia cu cele nouă fecioare creștine, adunate din toată Dobrogea dintre cele mai alese frumuseți și închise în cetatea aceasta, acum ruinată. O corabie trebuia să le ia chiar a doua zi, spre a le duce la Constantinopol, în haremul Sultanului. Fecioarele însă, îndemnite de cea mai credincioasă dintre ele luară hotărîrea să moară mai bine, decât să fie pîngărite. Găsiră această singură deschizătură, care dădea deasupra prăpăstiei și a mării și făcură planul să se arunce în brațele lui Dumnezeu. Dar când veni timpul, după ce-și spuseră ultima rugăciune, să-și pună ideia în aplicare, nici una nu avu curajul să înfrunte moartea. Toate erau albe ca de

marmoră, tinere și frumoase! Atunci aceia care le convinsese pentru aceasta jertfă credinței, se decisă să se arunce ea mai întâi, iar celelalte spre a nu se vedea îndemnate să-și calce jurământul, se legară în lanț de cozi și, trase de cea dintâi, marea le înghiți ca un peșce și de neprihănite perle”.

Unii cugetară la această legendă, impresionați și priviră după auzirea ei, cu mai multă atenție ruinele și apa zebrată ciudat, ca o aglomerare de smaralde uriașe. Pena nu mai știe pentru a cătea oară vede pe cele nouă fecioare străbătând, ca nouă albe lumini, noaptea unui trecut îndepărtat și înfiriparea acestei imagini, îi umple inima de mândrie feminină, în timp ce supleantul Trocan, urmărește coșul unui vas care merge spre Constanța, iar ajutorul de judecător Mirzea caută să străbată cu imaginația pereții vaporului italian scufundat, plin cu automobile „Fiat”. Numai avocatul Vâlcef, fost coleg de facultate, cu ceilalți toți și cu Negulici, se așezase pe iarbă și nu da nicio atenție mării, cerului și poveștilor. Fără să fie observat de ceilalți, el coborî pe stâncile pârpastioase până la apa mării, se desbracă și pe când făcea cu plăcere o baie, fu descoperit și aclamat de ceilalți. Apoi paznicul le arată farul, explicându-le mecanismul. La întoarcere deteră cu ochii de un grănicer cu arma pe umăr. Intrară în vorba cu el și aflară lucruri pe care nici nu le venea să creadă că s’au întâmplat cu adevărat. Iată ce le povesti el, iar cei cinci ascultară la început cu indiferență, dar din ce în ce atenția le fu captivată de grănicerul cu fața roșcovană, probabil din cauza vântului de mare.

Nu e mult de când ziarele au vestit împușcarea unei foce de către un soldat, lângă capul Caliacra. Atunci se minună toată lumea și multora nu le veni să creadă. Oricine știa că focile nu trăesc în Marea Neagră. Unii reporteri făcură fel de fel de presupuneri, pretinse științifice și căutară să dovedească posibilitatea călătoriei acestei vietăți până în Pontul Euxin. Un ofițer de marină, scrisă și el un articol, povestind că a văzut în nenumărate rânduri focă, în drumul lui dela Constanța la Constantinopol. Niște pescari, întrebați de un alt ziarist, pretinseră că așa zisa focă nu era altceva, decât o femeie de mare cu coadă de pește, din acele care trăesc departe în larg și au un palat săpat într’o stâncă. Cum se rătăcește vreo corabie prin ținutul acela, o împing spre colțul de stâncă, bine ascuns la o mică adâncime și o scufundă. Mulți marinari și pescari au fost furați astfel de aceste sirene și or mai fi trăind și acum sclavi în imensul lor palat, sub mare unde s’au strâns, din vremuri foarte vechi, neasemuite bogății. Au mai fost unii îndrăsneți, cari au încercat să pătrundă în palatul sirenelor și s’au dus bine echipați și înarmați anume în acest scop, cu gândul să cucerească barem puțin aur, din nenumăratele lor tezaure, dar știe lumea doar când au plecat. De întoarcerea lor nu poate spune nimeni ceva; nu s’a mai arătat niciunul din ei, după îndrăzneța aventură. Totuși grănicerul le spusă celor cinci excursioniști, că tot ce se scrisese asupra acestei chestiuni erau numai povești, iar adevărul numai el îl știa, căci el este omorătorul sirenei, despre care se făcuse atâta vâlvă, acum câteva săptămâni.

Lucrul se întâmplase foarte simplu și nici nu merita prea multă zarvă, câtă s’a făcut, în zadar. Din cauza larmei ziarelor, se alesese cu câteva zile de închisoare, pe care le și executase, iar locotenentul îi spusese să mulțumească lui Dumnezeu că scăpase numai cu atâta. Grănicerul era un om voinic, foarte chipeș, îndrăsneț și cu multă poftă la vorbă. Marea n’o mai văzuse până când îl luase în armată, se născuse la șes, într’un sat de pe malul Dunării. Foca, despre care era vorba, se arătase într’o zi pe când el fiind de pază privea visător în larg cu gândul dus acasă la el. Era ceva ciudat, care-l făcu să tresară și să rămână uimit. O ființă neagră, având cap de om, înota voinicește, bătând apa cu mâinile. Dacă nu era o halucinație, apoi cu siguranță că așa ceva nu i-a fost dat să vadă niciunuia din neamul lui de plugari, crescuți de când își puteau aduce aminte, pe șesul Dunării. Văzuse și el multe lighioane de apă, și pescuise chiar somni uriași, cât un om de mari, dar nimic din tot ce știa el, nu era vietatea care se juca în valuri, foarte aproape de mal. Scoborând spre țarm, cu arma încărcată, pentru cazul când s’ar fi ivit vre-o primejdie, povestea el, fără să se sperie, vietatea fixa asupra lui doi ochi mari și frumoși ca de vițel, care-l impresionară așa de mult, încât fără să vrea lăsă arma slobodă și plecându-

se pe genunchi, se uită prost de uimire la această minune. Nu mai încapă îndoială că e una dintre acele sirene, de care vorbeau pescarii și, cum se afla singur, tocmai pe sub țărmul stâncos, privi cu groază poteca pe care coborîse și luându-și arma, porni să urce înapoi pe înălțimea stâncoasă, cu inima înghețată, părîndu-i-se la fiecare pas, că o mână rece i s'a așezat pe umăr și-l răpește, spre a-l duce în castelul submarin al sirenelor, într'o eternă sclavie. Când fu sus, luă seama că-și uitase porția lui zilnică, o pâine, chiar acolo pe mal, surprins fiind de acea vedenie. O zărea acum, dar cât despre speranța că va mai mânca vreodată din ea, aceasta dispăruse de mult. A doua oară, n'ar mai avea curajul să întreprindă o aventură așa de primejdioasă. Seara povesti camarazilor, la pichetul de grăniceri ascuns pe surpăturile capului Caliacra, întâmplarea, iar aceștia râseră de el, făcându-l copil fricos. După rușinea suferită, el nu îndrăzni să mai susțină și minunea minunilor pe care o văzuse de sus de pe stâncă. Acea femeie de mare, venise până pe uscat, unde se afla pâinea lui, o aruncă în apă cu botul, bătînd-o apoi ca pe o minge și jucându-se cu ea. Ce animal ar fi fost în stare de gesturi așa de omenești, își zise soldatul Marin Itu, cum se numea grănicerul. El nu mai avu nicio îndoială că era una dintre sirenele de pomină.

Toți cei care ascultaseră, își închipuiau că totul era doar un svon răspândit de Marin Itu, grănicerul cu pălărie verde de vânător, împodobită într'o parte cu o pană mică de cocoș.

Și astfel veni rândul din nou lui Marin Itu, să facă de pază și se plimbă pe țărmul stâncos, cu arma la umăr privind întinderea verzue, prin care se rostogoleau delfinii cu spinarea lor tăioasă, ieșind la intervale egale din apă. Vârșele pichetului erau înșirate în apropiere și locul lor era însemnat de un șir de vergi, eșite din apă și pătînd cu liniile lor întinderea colorată. Pe aici, prin apropierea curselor acestea de prins pește, se învârtea mereu sirena, după cum în acest al doilea rând o văzu Marin Itu. Pe urmă, când se isprăvi timpul de stat în post, el fu învinuit că a furat peștele din vârșe și l-a vândut la pescari. Locotenentul îi trase câteva palme, de-i țiuiră urechile multă vreme. În prima zi când fu iarăși de rând primul lui gând fu să facă de petrecanie acelei lighioane.

— Și ai împușcat-o, îl iscodiră ceilalți. Dumneata ești cel care a împușcat sirena?

Marin Itu, la auzul acestei întrebări, tresări stăpânit parcă și acum de groază. Apoi arătând spre Negulici :

— „Întrebați-l pe Dumnealui că era doar de față și a văzut cu ochii cele întâmplate”.

Intr'adevăr, avocatul Negulici, fu destul de fericit să-l întrerupă pe Marin Itu, din povestirea care se vedea că nu-i făcea nicio plăcere, ci dimpotrivă îl stingherea : „Pe urmă a scris la gazete că am împușcat zice, o focă. Vezi că eu nu știam să se afle și astfel de animale, continuă Marin Itu. Dar ce să vă mai spun, că n'o să mă credeți. Când am tras a scos un țipet de femeie, care mi-a străbătut inima ca o săgeată înroșită în foc, și privind mai bine, văzui că de data aceasta, acea sirena nu mai era neagră ca rândul trecut, ci albă ca laptele și avea un chip de femeie, foarte frumoasă. Am aflat după aceia, din gazete, că foca asta, era a fostului Rege Ferdinand al Bulgariei, că ea dimpreună cu altele, au fugit dintr'un bazin dela Varna, în timpul războiului și se deprinsese cu clima călduroasă depe la noi. Dar că avea chip de femeie, pot jura oricând. Am văzut-o cu ochii mei, în momentul când am tras al doilea foc, primul trecuse pe alături, cum a strigat și-a făcut cu mâna un semn, care vroia poate să însemne „nu trage măi creștine”! Nu m'am oprit însă. Imi povestiseră pescarii de acest fel de a te ademini al sirenelor. E de ajuns odată, să le ascuți și să te înduioșezi de ele, și ești pierdut ; și am tras. Trebuie să mă punem la socoteală și bătaia înghițită dela domnul Locotenent. Asta mi-a dat în cele din urmă curaj. Dar crezi, mă temeam că fiara are aripi și odată face svâr, tocmai după ceafa mea, mă înșfacă și mă duce în largul mării, să-mi albească oasele pe cine știe ce pustietăți. Nu-mi ese însă din gând, cât de mult semăna cu o femeie. Acum îmi dau eu seama cum ademenește ea pe bărbați, prin frumusețe, ei neștiind că zâna care le surăde așa de drăgăstoasă, cu sâni eșiti deasupra apei, are coadă de pește”.

— „Iată că am văzut pe neașteptate și pe omorătorul focii de care au vorbit gazetele în ultima vreme” ziseră cei trei musafiri ai lui Negulici, întorcându-se către mașinele rămase la primele porți ruinate, aflate la oarecare distanță în urmă.

Negulici le povesti cum scăpase într'adevăr din parcul zoologic al regelui Ferdinand al Bulgariei, niște focuri și, aclimatizându-se în Marea Neagră, deveniseră niște musafiri nesuferiți pentru cei ce pescuiau, știut fiind ce cantități enorme de pește consumă o focă. Trocan era împotriva celor ce admiteau gestul grănicerului, tocmai pentru paguba ce o aduce și susținea că, dimpotrivă, trebuiau lăsate să trăiască. Ar fi fost o podoabă pitorească, pentru Marea Neagră, niște focuri aclimatizate. Și tocmai când discuția era mai aprinsă, grănicerul care odată ce-și isprăvisese povestirea stătea retras, mai la o parte, se încordă deodată atrăgând atenția prin cuvinte șoptite: „Priviți!.. Iată!.. Sirena! A înviat!” Și încercă pușca, țacănind închizătorul. Trocan îl opri cu un gest autoritar, isbutind să impue lui Marin Itu o purtare cumpănită. Marin Itu își aminti îndată, fără a fi mai lămurit, cum rândul trecut locotenentul îl pedepsise întâi pentru că nu o împușcase și după aceea pentru că o ucisese. Descărcă arma și gândi că o fugi singură de data aceasta și s'o nimeri să mai vină și când o fi altul de rând la pază.

De fapt excursioniști erau numai cei trei: adică Mârzea, Trocan și Vâlcef. Pe timpul verii, obținură concediu de două săptămâni și o mașină la dispoziția lor, dela prefectură, spre a merge pe toată coasta Mării Negre. Cu cei doi magistrați, se mai învoi să meargă și avocatul Vâlcef, fostul lor coleg de facultate, originar din Dobrogea Nouă. În drum, Trocan își amintise că în orașelul acesta din apropierea mării, se statornicise, ca avocat, un alt fost coleg al lui, Negulici, care se însurase cu cea mai bogată fată de pe aceste locuri. Când își mărturisii lui Mârzea intenția de a-l vizita, acesta fu prea bucuros iar Vâlcef, ca de obicei, curtenitor cu oamenii de care avea nevoie în fiecare zi, nu făcu nicio opunere. Așadar își abătură drumul spre dreapta. Între timp Mârzea își aminti că auzise ceva despre acest Negulici. Ii povestise cineva, că în timpul războiului ca ofițer în armata austriacă de ocupație, nu se purtase tocmai omenește. Dar cine mai ține minte, după ce au trecut toate necazurile de atunci și pe cei ce le pricinuiseră. Astfel că Negulici își putu urma în liniște și chiar cu multe înlesniri Facultatea de drept la București, iar azi e mare avocat în Dobrogea Nouă. După socotelile ce și le făcuse dovedea un deosebit simț practic. Incolo, nu mai încăpea nicio îndoială că era unul din acei oameni, puși pe îmbogățire cu orice risc și foarte repede, care sunt în stare să meargă pentru acest scop și la marginea pământului. Din această cauză era un tip interesant, căci Românii nu se prea dau duși depe locurile unde s'au născut, decât cu mare greutate.

Aci, odată statornicit în mijlocul celui mai bogat județ, afacerile au început chiar din primele zile să-i meargă de minune, întocmai cum își închipuise. Câștigă buni bani cu verificarea titlurilor de împrumut și între timp ochi prin apropiere vreo fată cu zestre. Ocazia nu-l ocoli prea multă vreme. Căpătând încrederea localnicilor, îi merse vestea și într'un proces fu angajat de tutorele unei singure fete minore. Aceasta sta toată vremea în pensionul francez dela Galați. Cât dură procesul n'o văzu nicio singură dată, dar dându-și seama de ce valoare neprețuită era averea ei, nu stete nicio clipă la îndoială și se hotărî să și-o facă nevastă. Era în firea lui Negulici, să nu se gândească niciodată dinainte la mijloacele, prin care va ajunge să-și împlinească un scop. Totul se desfășura dela sine, iar voința sa tenace, da loviturile cele mai sigure, în momentele cele mai potrivite, cu o dibăcie într'adevăr uimitoare. Procesul s'a tot amânat din termen în termen, până ce într'o vară, vârsta majoratului apropiindu-se, Pena Caraianef, minora așteptată, trebui să se prezinte spre a-și lua în primire averea din mâna tutorelui său, care cum rar se întâmplă, fusese un om peste măsură de credincios, și-i dete până la un ban toate socotelile.

Nu era tocmai frumoasă, dar Negulici nici nu se aștepta la mai mult. Însă nici urâtă nu era. Se cunoștea oricum că e o corcitură de grec și bulgar și de fapt adevărul era acesta. Cam

prea grăsuță pentru vârsta ei, cu fața brună de tot, aproape neagră, îmbrăcată fără gust, nici pe departe nu era pregătită să facă impresie unui bărbat. Totuși lui Negulici îi plăcea așa; încât fără prea multă întârziere, îi ceru mâna, iar ea fu bucuroasă să i-o întindă, pentru că aflase dela niște rude, ce băiat de viitor era Negulici și cum toată lumea se îndrepta spre el, când avea câte o afacere mai încurcată. Gândindu-se că și câștigul lui era destul de însemnat, ca să nu-i fugă ochii la averea ei, Pena Caraianef era convinsă că Negulici e îndrăgostit până 'n albul ochilor de ea. Și fu cu atât mai fericită cu cât nu se aștepta la un așa de mare noroc. Însfârșit, căsătoria s'a făcut cu mare fast, la care a luat parte întreg orășelul și multe rude ale Penei Caraianef din Bulgaria. A fost o petrecere și o veselie de pomină, pe care mereu și-o aduc aminte târgoveții și poate nu se va uita niciodată faima ei. Lucrurile mergeau de minune. Negulici devenise unul din cei mai bogați oameni din Dobrogea, dacă nu cel mai bogat. De altfel norocul nu-l scoase din apele lui cum se întâmplă adesea cu alții. La biurou Negulici era tot ca 'nainte, disdedimineață, ascultând cu răbdare pe toți cei care-i cereau sfaturi și consultații. Iar biblioteca lui care și 'nainte de căsătorie era pentru el o mândrie, prin numărul și valoarea volumelor de drept, acum și-o mărise și-o întregise, încât s'ar fi mirat oricine, la ce-i servesc unui om izolat într'un târguleț îndepărtat, aproape de țărmul Mării Negre, atâtea cărți. Negulici însă era un mare pasionat al științei dreptului și biblioteca era una din cele mai mari slăbiciuni ale lui.

Toate mergeau strună și cu Pena se împacă așa cum se împacă orice bărbat cu soția lui, după ce trece una sau două luni, din cele zise de miere. Într'o zi însă cu cine se pomeni Negulici în biurou, nici nu-i veni să creadă la început. Se șterse la ochi, se scutură de teamă să nu viseze și spre marea lui încurcătură trebui să constate, că persoana care-l privea, cu doi ochi negri, plini de ironice muștrări, parfumată și elegantă, îmbrăcată după ultima modă dela București, era chiar ființa sveltă și înfocată pe care o părăsise acum aproape un an, mințind-o că îndată ce va sbuti să-și facă o situație, o va lua de soție. Era chiar Natalia, colega lui cu care timp de trei ani împărtășise aceleași odăi și aceleași paturi prin diferite camere cu chirie. Acum își dete seama că, prins de nouile lui griji, uitase cu totul de ea. Iși aminti ce fire avea, câte scandaluri avusese în desele lui încercări, de a rupe această legătură chinuitoare, căci Natalia era dintre acele femei cari înnebunesc pe bărbați prin gelozia ce o deșteaptă în ei. Negulici, măsurând-o dintr'o ochire, din cap până la vârful pantofilor, simți privirile întârziindu-i aprinse deodată, pe pulpele așa de fermecătoare, pe talia ei, dar repede se calmă. Nu trebuia să fie slab. Trebuia să reziste și începu s'o întrebe tot așa de indiferent, ca pe oricare altă clientă, ce dorește dela el. Apoi ca'ntr'o deslănțuire calculată, cu țipete, lacrimi și amenințări, ea i-a povestit cum aflase, de căsătoria lui, în timp ce ea îl aștepta, fiindu-i credincioasă. Tot atât de mirat fu Negulici, când ea îi aminti că de cinci luni nu-i mai trimesese nici banii pentru chiria camerei mobilate în care o lăsase la plecare. Într'adevăr așa era. Iși închipuise că va scăpa mai ușor de ea. Acum văzând-o nu se putea opri să n'o admire, ferindu-se însă de a-i arăta. Totdeauna fusese o fată delicioasă Natalia și o iubise cu patimă.

Suferise cum nu i se va mai întâmpla cu siguranță toată viața, din pricina firii ei enigmatice care ascundea totdeauna gândurile cele adevărate așa de bine, încât niciodată nu și-a dat seama dacă l-a iubit, sau și-a bătut joc de el tot timpul. Era aproape amețit Negulici de aceste amintiri, dar trecutul era trecut și morții nu învie fără primejdia de a turbura pe cei vii, ca niște adevărați strigoi. Apoi acum era om însurat, cu o situație excelentă și un viitor deschis spre toate culmile. Astfel că vru să scape cât mai repede de ea.

— Cred că nu ai pretenția să divorțez acum și să te iau pe tine, îi zise cu voce potolită, liniștitoare, aproape mângâioasă.

— Și de ce nu, răspunse tânăra, energic și amenințător. Continuă după câtva timp în care își reținu mânia spre a putea vorbi din nou:

— Să știi că nu scapi așa de ușor, isbucni în plâns nestăpânit și sgomotos căzând cu brațele de gâtul lui, udându-i obrazul cu lacrimi calde, care-l înfiorau și-l pătrundeau până 'n adâncul inimii.

— Mi-am pierdut așa dar cu tine cei mai frumoși ani ai vieții mele, pentruca să mă văd lăsată pe drumuri, tocmai atunci când ași fi avut dreptul să fiu fericită. O, dragul meu, cât de necinstite au fost jurămintele tale! Cât de dureros e să aflu, că am fost așa de puțin iubită! Și plângea să-i sfâșie sufletul lui Negulici. Ea n'avea dreptate. El o iubise și încă foarte mult, cum nu i se va mai întâmpla a doua oară în viață, dar n'o putea lua de nevastă tocmai din această cauză. Viața lui cu ea ar fi fost cel mai mare chin. El nu va mai fi acum sigur de sentimentele ei. Și apoi mai presus de toate era săracă. Oricât de mare dragoste ar fi avut pentru ea, mintea lui a fost îndreptată mereu spre o soție bogată. Lui Negulici, îi sbură îndată gândul acasă la Pena lui, la căminul lui fericit, pe care această frumoasă venea să-l tulbure acum cu orice preț. Ce prostie să se mai gândească încă la această femeie, pentru care nu mai simțea niciun interes. Acestea toate erau cunoscute supleantului Trocan când mașina pătrunse pe barierea unui orașel dobrogean, cu o stradă prăfuită, împodobită pe amândouă părțile cu magazine, pe ușile cărora se văd expuse lumânări, haine gata, iminei turcești, hamuri și biciuște. Sau câte o cârciumă cu scaune și mese înșirate până în mijlocul străzii. Apoi tinichele, butoaie cu pește, astfel încât cei trei privind aceste prăvălii își făcură o idee aproape exactă de viața pe care trebuia s'o ducă locuitorii. Un miros amestecat de târg, de coloniale, de pește proaspăt și de stămburi noi, le pătrunse nările îndată ce se detără jos cam înțepeniti de buna distanță ce o străbătuseră. Primirea făcută de Negulici, bucuria lui de a revedea pe foștii colegi, nu a fost deloc prefăcută. Timp de două zile au dus-o numai într'o petrecere. Negulici i-a dus și la cea mai frumoasă privești de pe coasta Mării Negre, la capul Caliacra, unde cei trei au rămas uimiți de frumusețea și măreția naturii.

Nu fără păreri de rău s'au despărțit apoi. Cei trei excursioniști își urmară drumul spre Constanța. Pe drum își aduceau mereu aminte de grănicerul care împușcase foca și despre povestirea lui naivă. Ori au fost mai multe focuri și atunci el a împușcat numai una, ori i s'a părut numai că a împușcat-o pe singura care se zice c'ar fi existat; își tot făceau presupuneri în mășină, cei trei călători, amintindu-și că foca reapăruse chiar în timp ce se vorbea despre moartea ei. Aceste presupuneri îi preocupară câțva timp, și apoi nu-și mai amintiră decât petrecerea frumoasă de la Negulici.

În Constanța, chiar în seara aceea, Trocan se văzu fixat cu insistență dela o masă alăturată, de o tânără elegantă care ținea între dinți o țigare și arunca rotocoale de fum spre el!

— Te crede băiat cu arginți, glumi Mârzea, oarecum gelos pe un succes al lui Trocan, fie și la o fată publică.

— Nu-i asta cauza, dar mi se pare că o cunosc și încă foarte bine. Deasemeni, nici amicului nostru Negulici nu-i este străină. A doua zi Trocan le povesti următoarea noutate celorlalți doi tovărăși: această tânără nu era alta decât aceeași Natalie, iubita de altădată a lui Negulici. Nu mică le fu mirarea, când Trocan le spuse pe neașteptate: știți voi dragii mei cine este femeia pe care ați văzut-o aseară. Ei bine aflați că ea nu este alta decât Foca pe care a împușcat-o grănicerul. Avea dreptate sărmanul când ne mărturisirea că semăna leit cu o femeie. Și eu și tu și oricine în locul lui, văzând ieșind din singurătatea mării, pe acele locuri sălbatece, dela capul Caliacra, o asemenea ființă, n'am fi stat nicio clipă la îndoială și am fi crezut drept cel mai pur adevăr, mitul cu sirenele cari locuiesc într'un palat din fundul mării. Ascultați și vedeți ce fel de om e Negulici ăsta". Apoi el le povesti după cum aflase dela Natalia, și ea nu schimbăse cu nimic înfățișarea adevărului, până în clipa când pe neașteptate se înfățișase într'o zi în biroul lui Negulici. În zadar încercă el, Negulici, s'o împace pe Natalia aceasta. Ea avea ambiția să-l divorțeze sau să-i stoarcă o sumă însemnată de bani. Pare că Negulici a înțeles prețul ei, pentru renunțarea la un drept pe care i-l da cei trei ani de traiu în comun. Acesta însă nu se hotărî imediat asupra sumei de una sută mii lei, ce pretindea Natalia că-i e necesară, până își va găsi un rost nou.

— Gândește-te, i-a spus ea. „Acum trebuie să iau totul dela început”.

Negulici însă e un om sgârcit în felul lui. Fie din cauza aceasta, fie din alte motive, poate pentru că nu se putea obișnui ca ideea ca Natalia să aparțină altuia și nici cu renunțarea la averea, pe care i-o aducea soția sa și la carieră; o hotărîre sinistră se înfiripă în mintea lui. Se gândi s'o suprime. Pentru punerea în aplicare a scopului, el inventă o excursie pe care s'o facă amândoi la Capul Caliacra în cea mai mare taină. Acolo au scoborît, cățărându-se pe stânci, pe aceiaș cărare primejdioasă, pe unde se lăsase și Vâlcef; au stat mai multă vreme de vorbă pe un bolovan, fără grijă că vor fi descoperiți de cineva, căci de sus de pe stâncă, nici nu i-ar fi putut vedea oricâte sforțări ar fi făcut.

În acest sublim decor, sufletul îi șoptea lui Negulici, că nu va fi în stare să se despartă cu ușurință de Natalia. Dar, înfrângând toate năzuințele protivnice, rațiunea îi fu prietenă și stăpână, până la un timp, de părea că totul se va termina în cea mai desăvârșită liniște. Acolo sub mal, îi numără banii și-i spuse că mașina lui o va conduce imediat la Constanța. Ea consimți și părea mulțumită de această tranzacție. Atunci se întâmplă însă ceva neașteptat. Ziua frumoasă și marea liniștită, îi trezi Nataliei dorința de a face o baie. Fără a sta prea mult la gânduri, ea se desbrăcă și Negulici o văzu astfel ca pe o fantastică zână albă, născută chiar atunci din spuma mării.

Se repezi s'o îmbrățișeze și reuși s'o sărute pe umăr, dar ea isbuti să scape și intră în apă. S'ar fi putut desbrăca și el dar îl cuprinse o neînțeleasă descurajare. Era fără îndoială incomparabil mai frumoasă decât Pena. Și această femeie, care cu toată firea ei enigmatică era sigur că-l iubise, întruparea aceasta divină, de azi înainte va avea dreptul să fie a oricui, să-i treacă pe dinainte la brațul primului necunoscut, zâmbindu-i cu ironie.

Se simțea cuprins de gânduri care-l înspăimântau. El urcă sus pe stâncă de teamă să nu facă vreun act necugetat. Atunci, cum se plimba așa îngândurat apăru santinela Marin Itu cu pușca la umăr și cu pana de cocoș la pălărie, fluerând. Văzându-l pe Negulici îl întrebă enigmatic și cu mândrie, crezând că e unul dintre excursioniștii obișnuiți :

— Ați venit să vedeți sirena?. Dar el nu înțelegea ce vroia să spună soldatul.

— Nu știți că umblă pe aici o sirena?

Apoi dându-și seama că Negulici nu știa încă de focă și de curiozitatea ce stârnise ea prin aceste locuri, când fusese pentru prima oară văzută, îi povesti și lui necazul ce-l avusese din cauza acestei vietăți ciudate. Atunci îi răsări în minte ca prin minune ideea.

— Așa dar zici că ai ordin s'o împuști, astăzi, dacă se va mai arăta?

— Ba n'am nici un ordin, dar n'o mai rabd o clipă. Deabia aștept să se arate, ca să-i fac de petrecanie.

— Ei bine, iat-o, se și vede, privește! și-i arată pe Natalia care înaintase până departe în mare, căci apa nu era adâncă, în raza vederii lor.

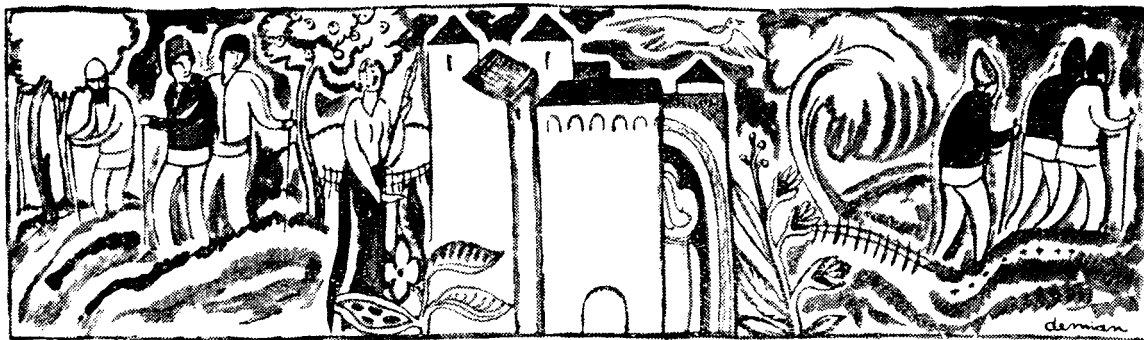
O țacănitură! Marin Itu încarcă, și două gloanțe porniră. Apoi un țipăt înfiorător sfășie simfonia de mătase a mării.

— „E o femeie!” zise înspăimântat Marin Itu, privind cu ochii holbați, cum se sbătea așa zisa focă.

— S'a isprăvit cu ea, zise Negulici, strângudu-l de mână cu recunoștință parcă, dar ducându-l departe de locul întâmplării. Țipătul însă se repeta stăruitor și disperat : „Ajutor! Ajutor!” se auzea până la urechile lor strigătul, îngrozindu-i. Și atunci, fără să se mai gândească o clipă, Negulici în prada celei mai mari disperări, se rostogoli nebunește cu riscul de a-și sfărâma capul de pietre, intră în apă și o scoase.

Brațul drept al Nataliei era rănit. El îl legă cu o batistă. Apoi prin fața lui Marin Itu înspăimântat, el o transportă în brațe până la mașină și dispăru.

CĂLĂTORESC

DE

ZAHARIA STANCU

Călătoresc de când mă știu
Mânat, fără hodină,
De un luceafăr vioriu,
De vioria lui lumină.

De stebtele de stele noi
Mă șterg și mă strecor
Și-s plin de zumzet proaspăt și mireazmă
De câmp, ca un ulcior.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dar când mi-e sete râurile seacă,
Norul atins se clatină și pleacă
Și pentru foame
Pomii mi - aruncă pietre 'n loc de poame,
Până și ghița lunii
Când vreau să-mi răcorească limba arsă
Se 'mprăștie de fulgerul furtunii.

Sânt obosit de mersul meu prin gol
Și pe pământ prin valuri de nomol.
Cerc să m'agăț de-o margine de stea,
Steaua se-aprinde 'n mâna mea.

Lucefere care mă mâi
Nu vrei tu într'un codru să rămâi
Și să alungi cu umbra-ți viorie
O fiară prin sălbăticie?

Eu fața de aur mi-o spăl
Și stupul cu zumzet îl sparg.
C'o luntre îngustă pe ape de smoală
Mă 'ndrept spre alt larg.

A C E A S T Ă A Ș E Z A R E

DE

RADU BOUREANU

Această așezare arămie a serii,
Peste lanurile verzi
Către nici un liman curgând,
E o tristețe în inima verii.

Au lunecat atâția nori albi,
Pentru schimbarea la față a cerului,
Fata morgână, pe stepă horea
Cu fata morgână din gând.

Și amintirea ta dănțuia,
În carnea și 'n inima mea.
În această așezare arămie a serii,
Peste lanurile verzi,
Către nici un liman curgând
Cu toată tristețea din inima verii.

○ CONSIDERAȚII ASUPRA TEATRULUI ȘI ASUPRA TEATRULUI ROMÂNESC

DE

TOMA VLĂDESCU

Cronica dramatică devine foarte des o rubrică în care cronicarul teatral se simte extrem de înrudit cu colegul dela „fapte diverse” însărcinat să stabilească numărul avorturilor, al câinilor turbați sau al pietonilor striviți de tramvai. Misiunea cronicarului teatral însă, ni se pare mai înaltă! Căci el face în cea mai pură accepțiune a cuvântului operă de *critic*. Își aplică inteligența asupra unor probleme spirituale pentru a desprinde un sens profund și durabil. Indică direcții și anticipează asupra timpului său. Opera criticului într’adevăr este esențialmente în funcție de timp. Opinia lui nu interesează și nu poate interesa decât atâta întrucât ea va fi ratificată sau nu de generațiile care vin. Câte pagini din Sarcey mai interesează astăzi!.. Câte articole, faimoase pe vremuri, ale lui Faguet, au trecut în zilele noastre în domeniul simplei istorii literare... Deaceea clasicismul care are în favoarea lui privilegiul incontestabil al duratei, ne oferă cel mai sigur îndreptar pentru orientările noastre actuale. Faimoșii „critici” de odinioară cari se răzvrăteau și sabotau triumful *Fedrei* sau al lui *Britannicus* au intrat pe drept în pacea venerabilă a uitării. Dar Racine trăește și dă astăzi lecții lui Paul Valéry. Câți cronicari teatrali însă se gândesc la aceste nimicuri!.. Cauza platitudinei pe care o denunțăm aici trebuie căutată, fără îndoială, în dezinteresarea inexplicabilă pe care intelectualii autentici dela noi o afectează față de manifestările teatrale. În Franța, de pildă, un Claudel este un mare analist și scriitor al teatrului. Teologul și romancierul de geniu Henri Ghéon, autor al atâtor splendide mistere, este, când vrea, poate cel mai fin critic teatral. Un Léon Daudet a făcut cronică teatrală; la fel Jacques Bainville sau Georges Bernanos. Fără să mai vorbim de generația lui Sarcey (căruia Daudet îi reproșa o totală impermeabilitate critică: „je n’y „gombrends” rien”!) sau, mai târziu, de aceea a delicatului și subtilului Jules Lemaitre. E drept, deasemenea, că Barrès care căuta pretutindeni „le sentiment des hautes préoccupations”, la epoca la care lansa asupra unei generații surprinse faimoasele sale *Taches d’encre*, scria în prefața revistei, ca o sfidare: „Comme il s’agit d’une revue littéraire il ne sera bien entendu jamais question de théâtre”!

...*Bien entendu!!* Barrès care adora pe Corneille, pe Racine („... et que dix vers de Racine...”)— pe Sarah Bernardt! Barrès care cita destul de des pe Ibsen și care își făcuse un obiect de venerație din Goethe, mai ales, a cărui operă esențială, de toată viața, este cel mai grandios omagiu făcut teatrului!.. Sărmane „pete de cerneală”... Ele s’au decolorat și au dispărut destul de repede acolo unde Barrès și-a notat propriile sale deziluzii și a fost nevoit să renunțe la scumpele lui paradoxe... În presa noastră însă cronică teatrală constituie adesea cea mai violentă insultă adusă

teatrului și cetitorilor. Am putea numi destui cronicari improvizați la gazetele noastre, cari înlocuiesc pregătirea și inteligența critică, cu calambururi sau „teorii” de vardiști filozofi. Simplii băeți de redacție au devenit dintr’odată oameni de teatru — cum e cazul unui M. Sevastos, de pildă. Analfabetul acesta judecă de atâta timp, în revistele românești, opere și artiști, cu aceeaș seninătate cu care pune sugativă pe manuscrisele pe care i le întindea domnul Ibrăileanu...

Dar dezinteresarea intelectualilor a avut un efect care nu putea să întârzie. Cu permisiunea lor — pasivitatea lor — s’au instalat în cronică noastră dramatică erori grosolane care invederează o direcție minoră a vieții noastre teatrale. Teatrul nu este o întreprindere comercială și nici nu trebuie confundat cu un „șantan” pentru celibatari libidinoși, oricare ar fi în această materie păreră d-lui Adolf Herz sau Louis Verneuil. Teatrul este — teatrul adevărat — o manifestare de înaltă spiritualitate; nu o simplă școală, pentrucă, adresându-se intelectului, el interesează în aceeaș măsură regiuni foarte profunde ale sufletului. Ce este teatrul?.. Cronicarul obișnuit, „sevastosul” grav, sigur de el și bine hrănit, la sfârșitul foiletonului unde se simte obligat să facă și „puținică filosofie”, va declara solemn și peremptoriu: „*teatrul e viață!*”

Platitudine stearpă pentru spirite fără apărare! Căci dacă teatrul ar fi „viața” pur și simplu — eu știu foarte multe lucruri care nu s’ar explica! Dece am mai plăti un fotoliu într’o sală de spectacol, când ne-ar fi mai comod să ne așezăm pe o bancă ospitalieră și nepretențioasă în grădina publică! Sau, mai simplu, să rămânem acasă și să ne interesăm de amorurile bucătăresei sau să ne vedem de propriile noastre necazuri... Căci fără îndoială am obține astfel *viața* cu un minimum de sacrificii și cu un maximum de realitate! *Viața* adevărată cu pomi, cu iarbă sau cu zăpadă, făcute de Dumnezeu și nu de regisor, cu oameni vii pe cari nici un actor mediocru nu i-a putut falsifica... Și deasemenea dacă teatrul ar fi numai *viața*, atunci Racine, Shakespeare și chiar Molière, n’au scris niciodată teatru — ca mulți, dealtfel din marii lor confrăți... Nu cunoaștem cu siguranță nicio femeie care să ne fi dat fiorul tragic pe care-l simțim când suntem cutremurați de pasiunea inumană a Fedrei, iar pe Hamlet, suntem siguri, nu l-am întâlnit niciodată pe stradă, nici la cafenea... Și totuș simțim că acesta este *teatrul* — pe care l-au scris Shakespeare, Goethe, Molière și care vedem prea bine, nu se poate teme de concurența d-lui Herz sau Alfred Moșoiu, bunăoară, cași a patronilor lor dela Paris... Teatrul acesta are doar în spatele lui atâtea generații care l-au acceptat, l-au admis și ni l-au transmis nouă — moștenire scumpă în care trăesc toate comorile de inteligență și de sensibilitate ale înaintașilor...

S’a înțeles deci că teatrul nu poate fi numai *viața*, căci atunci ar fi prea puțin! *Viața* de altfel, în ciuda Domnului Teste (personagiu simbolic...) și a atâtor inconsolabili egotiști, ni se oferă ea, nouă, inexorabil, cu o îndârjire cotidiană — chiar atunci când noi am prefera s’o refuzăm. E inutil deci să ne ducem s’o căutăm la teatru!

Și e tot atâta de inutil să complicăm problema: teatrul este pur și simplu o *artă*, o expresie foarte complexă — și una dintre cele mai complete — ale artei. *Și ca atare teatrul trebuie să oglindească și să realizeze frumosul. Să oglindească frumosul într’o măsură întrucât *viața* este frumoasă — și să-l realizeze atâta întrucât poetul poate fi un creator.*

Căci *viața* e adeseori urâtă și mediocră și banală ca o dramoletă de Bataille (facem rezerve pentru două piese minunate: *Poliche* și mai ales, *Marșul nupțial*) — sau ridiculă și stupidă ca comediiile d-lui Herz (nu facem nici o rezervă — și să ni se ierte cacofonia care în cazul de față se impune!). Intocmai ca într’o expoziție de pictură, într’o sală de concert sau în cartea unui poet — ne *refugiem* la teatru ca să uităm urâtul din *viață*, și să ne consolăm... „L’artiste doit aimer la vie — spunea Anatole France — et nous montrer qu’elle est belle. Sans lui nous en douterions”. Pe France nu-l iubim deloc... nu-l iubim decât foarte puțin! Dar nimic nu e mai adevărat decât reflexia pe care a notat-o el în *Jardin d’Epicure*. Poetul dramatic va avea deci și el misiunea de a ne face să iubim *viața* — și câteodată s’o uităm... Toți marii creatori intră fără îndoială în formula pe care noi o propunem aici. Faust azvârle cupa cu otravă în clipa dumnezească în care

aude în depărtare sunând clopotele Invierii... El află în momentul acela de chinuitoare frumusețe, că sunt în existență lucruri infinit mai prețioase decât cărțile lui — vecinice enigme — și decât otrava... Clasicii greci și discipolii lor francezi au căutat în paroxismul pasiunilor omenești, ale celor mai tari — onoare, dragoste, eroism, datorie — voluptatea incomparabilă a durerii, singura care ne poartă pe drumul adevăratei cunoașteri, care ne purifică și ne mărește, cum cântă Musset în *Noaptea de Mai*

Rien ne nous rend si grands, qu'une grande douleur...

Romanticii, ei înșiși, cari n'au păcătuit nicăiri prin exces de înțelepciune, au simțit totuș că alta e menirea teatrului decât de a da o copie conformă a banalului cotidian. Cu siguranță, regiunile în care au căutat ei frumosul — „*au fond du gouffre*”, cum se exprimă Baudelaire — nu sunt acelea care ar putea satisface necesitățile noastre morale. Oroarea lor de tot ce era coordonat și logic, exaltarea nebunească a celor mai vulgare pasiuni omenești, revolta constantă și plebeiană din entuziasmul lor, trădează mai degrabă suflete de sclavi decât de eroi — așa cum s'au închipuit ei. Dincolo însă de această abatere dela linia clasică, pe care au încercat s'o sfărâme, tendința lor inițială rămâne cea adevărată.

În literatura dramatică română contemporană, I. L. Carageale, maestrul acesta pe care ani de-a rândul, mulți dintre noi l-am avut la căpătâi, profesor infailibil de eleganță, de ironie și de frumos, este un nume care se înscrie pe drept în galeria teatrului mare de care vorbim aici. Satira teribilă a lui Carageale este înaintea de toate o reacție de estet. Carageale era prea complex, prea artist, prea intransigent : urîtul, sub aspectele lui cele mai diverse — prostie, emfază, poltronerie, goliciune — l-a crispat ; Carageale l-a prins „sur le vif” sub forma sub care el s'a manifestat mai amplu, mai violent, mai nevătămat — urîtul sub forma administrativă, electorală și, fără nicio exagerare, democratică. Fănică Tipătescu, Conul Leonida, Nae Ipingescu, Ghiță Pristanda, Agamemnon Dandanache, etc., sunt tipuri care nu se pot perima, realizate de artist în mărime de simbol și oferite cu tot ridicolul lor, desgustului nostru.

Teatrul românesc într'adevăr, constituie un paradox interesant. Este un teatru excelent, într'o țară în care îndrumătorii teatrului nu sunt deloc de o calitate excepțională... Să mărturisim sincer că în cronică dramatică românească de azi noi nu cunoaștem decât un singur nume de envergură : e d-l Nae Ionescu. Fără îndoială sunt ei mai mulți criticii dramatici cari satisfac destul de des exigențele modeste ale subsemnatului... Dar d-l Nae Ionescu a spus despre teatrul românesc adevăruri care vor trebui repetate și dintre care unul nu poate fi discutat : d-sale nu i-a fost teamă să constate că actorii români sunt pe măsura celor mai mari actori de pretutindeni, că avem actori mari. Lucrul e evident — dar a-l recunoaște nu e banal în țara în care mania de superbă și suficiență auto-denigrare înlocuiește foarte des competența reală. Nu scria oare de curând d-l Camil Petrescu (veselul autor al *Mioarei!*) că teatrele românești trebuie închise — pur și simplu! — pentru că d-sa s'a desfășurat într'o seară la o reprezentație a turneului Reinhardt?... E drept că dacă teatrele românești s'ar fi închis nimeni n'ar mai fi fost să vadă *Mioara*¹⁾ — dar am fi fost privați — sincer! — de plăcerea de a aplauda *Suflete tari*. Noi vom rămâne totuș la opinia d-lui Nae Ionescu : actorii români sunt mari. Și vom adăuga fără modestie inutilă : teatrul românesc ne face onoare. Să ne înțelegem însă : nu e vorba aici de literatura dramatică originală. Ea se reazemă — o știm prea bine — doar pe câteva nume, puține dar temeinice. Aceasta însă nu ne va fi un prilej de lamentări inutile : față de occidentul cu tradiție și cu posibilități de realizare infinit superioare — succesul cel mai mediocru începe dela 50 reprezentații în sus... — realizările noastre îndreptățesc cel mai legitim orgoliu. E vorba însă aici, pur și simplu, de *spectacolele* pe care le oferă teatrele dela

1) Știm că într'o formidabilă *Cetate literară* (ce nume!) d-l Petrescu ne-a explicat „dece a căzut *Mioara*”. Erau, firește, ca de obicei, foarte multe cauze! Dar spectatorii poate au înțeles mai bine decât autorul...

București. Și aici suntem la largul nostru. Noi am frecventat ani de-a rândul teatrul românesc și nu ne amintim operă importantă (afară de *Mioara!*) sau chiar mai puțin importantă care să ne fi scăpat. Au fost aduși pe scenele noastre cu toată somptuositatea și cu tot fastul necesar, Goethe și Shakespeare (aproape în întregime), Ibsen, Bjornson, Strindberg, Wedekind, în ce au ei mai reprezentativ, Cehov, Andreiew, Arțibașew, Gogol, Tolstoi și Dostoiewski, acesta din urmă în minunatele adaptări ale lui Copeau, Oscar Wilde, zâmbetul sterp al lui Bernard Shaw (*Candida*, *Doctorul în dilemă*, *Pygmalion*, etc.), modernii francezi cei mai interesați Henri Beque, Porto-Riche, Lenormand, François de Curel (al cărui insucces la noi — cași la Paris, de altfel... — cu *Terre inhumaine* și *La nouvelle idole* n'am ști în deajuns să-l regretăm), teatrul moralist sau de satiră al lui Robert de Flers, Caillavet, Brieux și Maurice Donnay, comedia de analiză spumoasă și profundă a lui Courteline și mai ales a marelui și scumpului nostru Carageale. Un eclecticism uimitor și larg coprinzător a animat scenele noastre. Dela clasicii greci și francezi — cari sunt cu deosebire onorați — până la cele mai interesante producții moderne. Literatura germană n'a fost uitată începând cu romantismul autentic și resemnat al lui Schiller (*Hofii* — etc.) până la Holberg și la adaptările clasice ale lui Hugo von Hofmannsthal (nimeni n'a uitat, cu siguranță spectacolele cu *Electra*, mai ales, la Teatrul Național) și sfârșind cu această flacăra de viață și gândire universală care e Goethe. De pretutindeni personalitățile cu adevărat viguroase s'au impus publicului înțelegător dela noi: misticismul, adesea confuz, al lui Maeterlinck, sufletul plin de patimă sau verva italiană al lui Benelli, Goldoni, Dario Nicodemi, Pirandello... Și uităm atâția! Literatura dramatică originală, ea însăși, sprijinită ca pe două coloane massive de Carageale și Delavrancea, a afirmat și la teatru temperamentul clocotitor al marelui nostru Octavian Goga și a fost splendid servită, în ultimul timp, de talentul plin de gând al lui Lucian Blaga și de fantezia delicioasă a lui Ion Minulescu („Manechinul sentimental” — oricât ar fi acuzat de „pirandellism” — am vrea să-l apărăm împotriva oricui...); istoria plină de durere și de sânge a Țării Românești a fost adusă pe scenă de pasiunea de savant a lui N. Iorga; și ar fi nedrept să uităm aici pe nefericitul și delicatul poet Săulescu care a lăsat teatrului o parte din sufletul lui torturat de moarte și de mister — *Săptămâna luminată*. În sfârșit alături de vechea gardă, din care nu se desprinde proeminent decât numele lui Mihail Sorbul, răsar tineri cu justificate pretenții: Russu Șirianu, Mircea Ștefănescu, Gib Mihăescu, Zamfirescu... Uităm, firește, destule nume, dar pe cele mai multe le uităm dintr'un explicabil și creștinesc sentiment de caritate... Căci ar fi inutil să mai memorăm indigestele chiftele dramatice ale d-lor Paul Prodan, Alfred Moșoiu, Adolf Herz sau ale răposatului Emil Nicolau, pe care sentimentul critic al publicului s'a însărcinat sau se va însărcina să le reintegreze în uitare. De altfel e inutil să adăugăm că nu acordăm o valoare egală tuturor operelor pe care le-am amintit aici; ele însă sunt reprezentative întrucât indică diversitatea de preocupări a teatrului românesc contemporan.

* * *

Sub acest raport cunoscătorul teatrului românesc care trece granița încearcă un bizar sentiment de deziluzie... reconfortantă! Teatrul de aiurea nu e totdeauna atâta de interesant și atâta de „superior” precum ne informează anumite foiletoane — dela gazetele de tiraj... Acum mai bine de doi ani ne găsim la Roma și mărturisim că simțiam o sacră dorință, teribil de arzătoare și de ingenuă în același timp, de a lua contact cu teatrul din patria lui Goldoni și a lui Pirandello, a Eleonorei Duse și a lui Ermette Novelli...

Aicea, în orașul acesta de splendidă gravitate, în care superbe „palazzo” florentine, încărcate de trecut, se rup din văzduh cu crenelurile lor tremurătoare, în această capitală spirituală a lumii catolice în care domurile negre ale bazilicelor se confundă cu cerul în semn de eternă evlavie, și în care trecătorul se sfiște să aibă gânduri lejere pentru că fiecare stradă și fiecare piatră are istoria ei, ne-am fi așteptat să vedem pe scenă altceva decât simple comedii adulterine lepădate de bulevardele Parisului... Aici mai mult decât oriunde am fi vrut ceva din tragedia de totdeauna a luptei

omului cu destinul, durerea sublimă a lui Prospero în luptă cu Caliban, sau eterna transfigurare de care ne vorbește Pirandello... Mai bine însă decât orice indignare, reproducerea simplă a afişelor teatrale ar ajunge să arate de ce aspectul teatrului italian ne comunica o tristă melancolie, un penibil sentiment de jenă și de desgust. Pe malul Tibrului, lăsând în spatele nostru castelul San Angelo, cu toate amintirile lui, ne visam departe, în Veneția stinsă, în care nu se mai văd „lumini de baluri” și nu se mai aud cântări :

Okeanos se plânge pe canaluri...

Intr'adevăr, cetatea aceasta căreia vechii Greci i-au dat toată arta, toată eleganța și tot misterul sufletului lor de filozofi și de artiști, cu înalta lor tragedie, sub raportul artistic părea învinsă... Pe urmele tragicilor de altă dată sau al comicilor din rasa lui Aristophanes, au venit mosafiri noi cu pantaloni largi și cu rochi deasupra genunchilor... Afișele teatrale indicau pur și simplu gustul publicului pentru „comedia” d-lui Jerôme K. Jerôme (!) sau pentru râsul complezant al d-lui Sacha Guitry... Cele trei teatre importante din Roma (toate sunt 5) declarau pe afiș, că obțin succese „grandioase” cu piesele bulevardierilor parizieni. Teatrul Argentina juca „*Un miracolo*” — „*Un miracle*”, comedie de Sacha Guitry. Teatrul Valle oferia amatorilor de artă *Fanny e i suoi domestici* — „*Fanny et ses gens*”, de Jerôme K. Jerôme. În sfârșit teatrul Quirino voia să ne înduioșeze cu melodrama leșinată a lui Kistemaekers „*La fiammata*” — „*Văpaia*”, pe care de altfel Bucureștenii o cunosc... Atâta ajunge! Ne-am dus totuși la teatru să vedem *spectacolul*.

La *Quirino*, Anibale Betrone, care nu e lipsit de oarecare „celebritate” se silia inutil și penibil să stabilească contact cu o sală destul de inegală. La *Argentina* (unde cu o seară înainte Mussolini celebrase aniversarea de 5 ani a regimului) un actor cu adevărat mare, Luigi Almirante (un fel de Alexandru Mihalescu) risipia un talent prodigios într'un rol de înspăimântătoare inconsistență... La teatrul Valle, ne-am consolată de o comedie stupidă admirând numai grația și râsul seducător de frumos al Tatiane Pavlova. *Aceasta era viața teatrală la un moment dat, în capitala Italiei*. Nu e locul să adresăm felicitări... Și avem sentimentul precis că marii comici italieni — Goldoni, Bennelli, Pirandello — atunci când nu se joacă singuri (Nicodemi și Pirandello au trupele lor) sunt mult mai apreciați peste hotare, decât în propria lor țară. Nimeni nu e profet!

În Franța situația pare mai complexă. Este aici o luptă continuă și inegală între „Bulevardul” cu cele mai bine de 30 săli de spectacol (dintre care abia două sau trei merită vizitate) și teatrul adevărat care se refugiază în câteva săli mici și periferice — și foarte des chiar la Comedia Franceză (a cărei „administrație” are totuși bizarerii greu de priceput). Pe bulevard domnesc, precum se știe, Pierre Weber, Felix Gaudera, Louis Verneuil, Yves Mirande, Hennequin, Villemetz — etc. etc.! Domnii aceștia, e inutil să negăm, au succes... Și lucrul nu e inexplicabil — dimpotrivă. Suntem în plin regim democratic. Or în democrație nu poate fi vorba de educarea publicului sub nici-un raport. Logica utilitaristă a democrației nu găsește bani decât pentru ce poate fi *util* (chestiune foarte delicată — pe care Renan a vrut s'o rezolve...) „*masselor*”... Or teatrul — care devine un lux și, ca orice artă, o manifestare *aristocratică*... — sucombă și el sub lovitura aceluiași legi sub care geme întreaga viață socială. Teatrul care nu joacă pe gustul publicului dă faliment sau trebuie să se mulțamească cu un simplu succes de stimă care însă nu poate consola pe numeroșii antreprenori de teatru dela Paris. Pe bulevard teatrul e industrie și comerț — cum a declarat fără scrupule inutile d-l Louis Verneuil. E drept că din timp în timp un Edouard Bourdet sau Marcel Pagnol azvârlă oarecare panică între acești industriași ai artei. Succesele lor însă — *Marius*¹⁾, *Topaze*, admirabilul *Sexe faible* — nu ajung ca să desființeze o tradiție stăpână pe bulevard. Bern-

1) Cu privire la Marcel Pagnol vom spune că piesa lui mare este *Marius*, admirabilă de lirism și de pasiune, iar nu *Topaze* din care nu putem reține decât o satiră puternică, de incomparabilă ironie. A se face însă din *Topaze*-ul antebelic, dacă putem spune, un ideal social, este o platitudine fără rost. Trimitem aici din nou la un articol al d-lui Nae Ionescu care ar fi ajuns ca să reducă la dimensiuni normale un succes disproporționat.

stein el însuș, a cărui operă — deși foarte adesea conformă cu formula : teatrul e viața! — izbutea totuș să intereseze, ne-a dat în ultimul timp lucrări de remarcabilă mediocritate. *Melo* nu era decât o pasișe, foarte proastă, după admirabila piesă a lui Ossip Dymov — *Nyu*. Recent însă ultima premieră a lui Bernstein a fost întru totul deconcertantă. A vrut d-l Bernstein să creeze un Hamlet... lionez și industrial! Dar „Hamlet” al d-sale este un simplu flăcău simpatic și bolnăvicios care uită să-și răzbune părintele asasinat pentru că s'a îndrăgostit la un bal de o fată — ca toată lumea...

Practicul Polonius, el însuș, este redus la proporțiile unui industriaș ramolit. Și această melodramă, agrementată de o muzică imposibilă și iritantă (de atmosferă!) după fiecare lăsare de cortină (și piesa are vreo 16 tablouri!) se chiamă nici mai mult nici mai puțin decât... *Le jour!*

O luptă însă tot atât de interesantă care se dă la Paris e între autor și regisor. Două tendințe s'au remarcat în regia modernă. În Germania, Reinhardt, Moissi, Karl Heinz - Martin preferau un impresionism sobru, decorul mergând spre o simplificare aproape totală, în care acțiunea se desfășoară simplu și pe primul plan fără colaborarea, adesea tiranică, a regiei. Metoda aceasta a fost experimentată la noi chiar de Karl Heinz-Martin, acum vreo 10 ani în cadrul perfect al admirabilei companii Bulandra. S'au realizat atunci cu un succes foarte meritat *Beția și Pelicanul* ale lui Strindberg și *Nyu* a lui Ossip Dymov. Dimpotrivă Gaston Baty, la Paris, afirmă o tendință diametral opusă. Pentru el opera însăș pare a fi un pretext pentru „inspirația” și elanul regisorului... Pictorul decoratorii, mașiniștii, cu directorul de scenă în frunte, devin stăpâni pe scena pe care poetul se simte din ce în ce mai izolat. Pentru un artificiu de regie Baty ar inventa o scenă sau ar sacrifica, fără remușcări alta... O asemenea concepție după care autorul este pur și simplu gonit dela teatru, lovia cel mai elementar simț teatral. De aceea ultimele „chimere” ale lui Baty au eșuat — de data aceasta în cadrul fastuos dela Pigalle. Actualmente el s'a exilat singur, în Montparnasse, într'un teatru discret, extrem de discret, în care își continuă experiențele... Deaceea astăzi teatrul francez trebuie căutat la *Comédie des Champs-Élysées* unde Louis Jouvet, cu o trupă admirabilă, este un mare actor, regizor iscusit în acelaș timp — și descoperitor de talente; la *Atelier* unde Dullin — care ne place mai puțin — constituie o sforțare constantă de a se menține pe culmile cele mai înalte ale artei; la *Oeuvre*¹⁾, unde artistul mare Lugné-Poe a rămas și acum să îngrijească de un teatru de care se leagă toată viața lui de actor; și deasemenea pe două-trei scene centrale (*Michodière*, *Variétés* uneori, și — câteodată — *Gymnase*) — și la Comedia Franceză care însă provoacă uneori decepții destul de unanime... În special, afară de clasicii francezi, marele repertoriu nu apare nicăieri — Comedia franceză îl ignorează cu desăvârșire (sau îl lasă pe seama *Odeonului*, teatru care nu merită să-i consacram nici o linie). Sunt ani de zile decând nu ne-a fost dat să vedem pe afișul *Comediei* o tragedie de Sophocles, o dramă de Shakespeare — *absolut niciuna!* — sau vreuna din capo-d'operele repertoriului german. Lucrul ni se pare cu totul anormal și mai ales regretabil... E drept că „Teatrul Francez” e rezervat mai mult producției dramatice originale. Dar în cazul acesta Ibsen și D'Annunzio se bucură de o favoare mai mult sau mai puțin arbitrară — căci *Hedda Gabler* și *Făclia sub Obroc* sunt singurele opere străine pe care le-am putut vedea la Comedia Franceză. Credem însă că prestigiul *Comediei* n'ar pierde nimic și că mai ales spectatorii ar câștiga mult dacă în locul excesului cu reprezentarea lui Emile Augier, de pildă, sau Dumas, sau chiar Lavedan, Brioux, etc., s'ar juca din când în când — *căci aceasta nu se întâmplă niciodată* — Sophocles, Aristophanes, Shakespeare sau Goethe...

1) La acest teatru a jucat multă vreme și compatriotul nostru Alexandru Mihalescu; ne-am făcut odată plăcerea să-i pomenim numele într'un studiu al nostru din *Mercure de France*. Să spunem și cetitorilor români că acest extraordinar actor (posibilitățile și repertoriul lui se confundă cu însuș teatrul: dela Smerdiakov din *Frații Karamazov*, până la Franz Moor din *Hotii* și până la „tipurile” bulevardiere, Mihalescu a realizat creații superlative) a onorat arta dramatică românească peste hotare. Niciun spectator al teatrului *Oeuvre* — unde Mihalescu a stărnit aplauze la scenă deschisă — nu va uita pe incomparabilul interpret al lui Ulrich Brendel, al D-rului Rank și al lui Ekdal din repertoriul ibsenian.

Și aici vedem noi superioritatea teatrului românesc. Deaceea n'am vrea să încheiem aceste considerații fără să spunem câteva cuvinte cu privire la un articol al d-lui Paul Sterian. Acest eminent publicist, într'o foarte interesantă „cronică a spectacolelor”, apărută în această revistă chiar, face anumite afirmații pe care nu le-am putea împărtăși. Intr'adevăr nu ni se pare totdeauna reală „lipsa de aderență” între publicul românesc și spectacol. Credem mai de grabă, da, că publicul românesc este „rafinat” și „pretențios” și că deaceea „nu acceptă orice spectacol”. Simțul artistic, mai cu seamă în teatru, este pentru o bună parte, o operă de educație. Și am văzut că educația teatrală e departe de a fi lipsit spectatorilor dela noi (ne gândim la spectacolele teatrelor românești, pe care le-am discutat mai sus) — mai ales când știm cum ea este făcută aiurea. Acest *extaz activ* de care vorbește d-l Sterian, noi ne amintim a fi participat la el, și a-l fi simțit în fiorul sălii atuncia când, de pildă, în drama lui Delavrancea, Luca Arbore se prăbușește la pământ ca un stejar bătrân doborât de fulger... Aderența publicului la spectacol? Să amintim d-lui Sterian numai reprezentațiile *Scrisoarei pierdute*... Publicul nu mai era spectator, lua parte activă la spectacol, iar ovațiile după fiecare act erau pur și simplu o manifestare organică. Trebuie să spunem însă că felul cum s'a realizat la noi *Scrisoarea pierdută* — operă și interpreți¹⁾ — ni se pare un *sumum* de artă dramatică românească. Și de artă dramatică, pur și simplu.

Vom spune deci că atunci când „extazul activ” nu se produce (și e firesc ca el să nu se producă în fiecare seară) sau când aderența sălii lipsește, cauza trebuie căutată nu în public ci pe scenă sau între culise — unde e autorul...

* * *

Charles Maurras de mult denunța în cartea lui mare *Quand les Français ne s'aimaient pas* psihologia acelora cari sunt vecinic dispuși să caute valorile peste graniță și să proclame că „l'étranger vaut mieux que la France”. Cunoaștem și la noi destui esteți intransigenți, gata oricând să șterpească idealuri și formule de artă în cenaclurile periferice din apus... Impotriva lor e necesar să păzim, așa cum se cuvine, patrimoniul nostru spiritual și artistic. Deaceea fără să mergem până a compara pe d-l Mihail Sorbul cu Homer (cum a făcut, mi se pare, cineva...), noi salutăm în teatrul românesc contemporan splendide posibilități de realizare ale geniului autohton.

1) Nu vom avea necuviința să mai demonstrăm încă valoarea capo-d'operei lui Carageale. Dar despre interpretii *Scrisoarei pierdute* — interpretarea clasică, vai, nu aceea pe care ne-a fost dat s'o vedem astă toamnă — nu s'a scris în deajuns. Pristanda al lui Soreanu și mai ales al lui Morțun, „Cetățeanul” lui Brezeanu, Joița Mariei Ciucurescu sau Filotti și mai ales, în mod cu totul particular, extraordinarul „Zaaria” Trahanache, pe care l-a creat pentru totdeauna Iancu Petrescu (după el nu vedem cine va mai putea incarna, până la ultimul detaliu, pe Trahanache...) — sunt culmi care nu știm dacă mai pot fi atinse.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I & F A P T E

CENTENARUL LUI THEODOR AMAN

Cei care au scris până astăzi istoria artelor plastice românești nu și-au luat osteneala de a afla data exactă a nașterii lui Theodor Aman. Presupuneri dintre cele mai neîntemeiate au înlocuit astfel precizări firești ce puteau fi deduse din materialul biografic păstrat de familia pictorului și de biblioteca Academiei Române. Era deci fatal ca și centenarul lui Aman să treacă aproape neobservat, cu toate că ar fi fost datorită elementară a Școalelor de Arte frumoase din București și Iași să serbeze centenarul fondatorului lor. Căci meritele acestui inițiator al învățământului artistic în țara noastră, străduințele lui sincere de a introduce și la noi o sistematizare modernă și academică în predarea meșteșugului artistic, rămân adevărate fapte istorice în evoluția plasticei românești. Cine privește numai faza actuală a învățământului artistic din România — fază nicidecum ideală și încă îndepărtată de cerințele cu adevărat vii și rodnice ale timpului — nu 'și poate da seama de orizonturile prea înguste de altă dată, în care apariția artei și concepțiilor lui Aman înseamnă o trezire a atâtor forțe și o revelație puternică. Fondatorul școalelor noastre de „Belle Arte” și al primelor galerii de tablouri din țară, pictorul subtil și cultivat al societății românești dintr'al treilea și al patrulea sfert al secolului trecut, care a fost totodată primul gravor cu reale însușiri în cuprinsul plasticei noastre, rămâne și astăzi un nedreptățit.

Nu vom afirma, firește, că am descoperit în el un pictor mare cu bogate calități inedite. Nu-l vom așeza alături de Grigorescu, Andreescu și Luchian, dar vom cerca totuși să subliniem că a fost mai mult decât un pictor de rând, mai mult decât un dascăl conștiincios și însuflețit, care și-a înțeles misiunea. În ce privește înțelegerea și prețuirea operii lui de către generațiile contemporanilor noștri, Aman a fost, fără îndoială, o victimă a precipitării curentelor noi și a preaslăvirii necontrolate a picturii moderne. Lipsa distanța față de realizările trainice din domeniul artei lui, lipseau priviri neînfrânte de programele ultimelor curente, lipsea, în sfârșit, platforma de pe care arta să fie privită numai ca atare, dincolo de înfăptuirile mai mult sau mai puțin reușite ale zilelor noastre, dincolo de gălăgia negoțului de artă. O generație întreagă n'a recu-

noscut îndeajuns lărgimea sufletească întipărită în opera de nobilă esență a lui Andreescu, jurând pe realizările marelui Grigorescu, care, în totalitatea lor, rămân de sigur discutabile. O altă generație, tânără și mai independentă față de obligațiile trecutului, a recunoscut pe drept în Luchian premergătorul artei noastre moderne, care vroia să-și aducă aminte de înrudirea substanței ei creatoare cu sâmburele sufletesc al artei populare. Opera lui Theodor Aman a rămas de o parte, izolată și fără de răsunet viu, prăfuită, uitată. Insuși urmașii directorului dela „Belle Arte” au confundat ținuta academică din structura picturii lui cu valorile reprezentative, prinse de Aman mai întotdeauna în lucrări de dimensiuni mici. E de închipuit că nici pictorul nostru nu știa să deosebească bucățile voit reprezentative, care înseamnă compromisuri și concesiuni față de moda timpului și de gustul Capitalei României de atunci, de bucățile reprezentative numai prin calitățile lor artistice. Această lămurire necesară pentru recunoașterea hotărâtoare a lui Theodor Aman, în evoluția picturii românești, s'a întreprins de abia în deceniul de după războiul mondial. Detronarea *Impresionismului* în arta noastră și atitudinea critică față de opera lui Grigorescu au adus și o nouă prețuire a tablourilor și gravurilor de fericită inspirație, care răsar din șirul numeroaselor lucrări convenționale, adăpostite de atâtea muzee și colecții particulare. Numărul lor nu e copleșitor și nu fac inutilă dragostea de descoperitor, care desbăra culorile de pojghița de praf a trecutului. Zece pânze și zece desene și gravuri ne dau o imagine foarte complectă a artei lui Aman. Dar misiunea pictorului a depășit mult cadrul operii lui.

Importanța figurii acestui harnic și entuziast premergător nu se rezumă în culorile câtorva tablouri, în jocurile de alb și negru, desprinse din suprafețele catifelate ale unor gravuri în apă tare. Aman rămâne deci mai mare decât opera lui și va fi socotit întotdeauna ca atare de către cei conștiinți, care-și dau seama de fanatismul sincer al acestui dascăl născut și de rostul lui ca fondator al școalelor noastre de arte frumoase. Larva actualităților n'a încetat o clipă în ziua când trebuim să sărbătorim centenarul lui Theodor Aman. Târziu s'a ridicat câte o voce răsleață

spre a aminti de viața lui rodnică și nu mai puțin caracteristică pentru un deschizător de drum al culturii artistice românești din secolul al XIX-lea. (O broșură a colecției „Apollo” care apare sub îngrijirea domnului *Alexandru Busuioceanu*, va cerca să repare întrucâtva neglijențele altora, scoțând în relief părțile trainice din întregul operii lui Theodor Aman).

La 20 Martie 1931 s'a împlinit un veac de la nașterea pictorului, veac zdruncinat și plin de peripețiile precipitate ale unei lumi dornice de schimbări rezezi. În timpul acesta, pictura franceză a condus evoluția artelor plastice europene și a trecut de la culmile lui *Eugène Delacroix* peste înfăptuirile veșnice ale *Realismului* și ale marelui pleiade impresioniste până la Neo-clasicismul lui *André Derain*, iar pictura românească a crescut bogată și variată din sufletul popoului, odinioară cristalizată în ceramica, în creștăturile artei populare, ca și în incomparabilele frescuri din mănăstirile străvechi. Despre o pictură românească nouă și cultă de abia se putea vorbi înaintea apariției lui Aman. El a fost îndrumătorul și întâiul pictor care suferă o comparație cu artiștii din Apus. Romanticismul și Academismul se întâlnesc în opera tinereții lui, iar pictura de aer liber se resfrânge darnică și eliberatoare asupra lucrărilor intime și nepretențioase ale directorului dela „Belle Arte”. Desvoltarea picturii franceze se oglindește deseori și în diferitele faze ale picturii lui

Aman. Horace Vernet și Gustave Courbet, Ingres, Monticelli și impresionistii pot fi regăsiți în trăsăturile principale din realizările românului, care, în opera lui multilaterală, a oglindit spiritul și mentalitatea societății românești din secolul trecut, făcând în același timp legătura cu cultura artistică a Franței. Rolul său în cadrul Bucureștilor de atunci era decisiv, într'un înțeles pozitiv și clar conturat. Ținea să deschidă altora calea cea bună de care el însuși, indus în eroare de succesele altor contemporani, se apropiase cu atâta greutate. Astăzi știm că și erorile lui n'au rămas fără de folos pentru alții, fără de ecou în lucrările lui reușite. Romanticul Aman n'a fost nici geniu, nici revoluționar răscolitor. A fost artistul oficialității noastre, care ne-a lăsat o serie întreagă de portrete, documente prețioase urmașilor; s'a regăsit întreg în câteva uleiuri de dimensiuni mici, în interioare miniaturizate, în schițe de compoziții și s'a impus cu prisosință ca întâiul savant și conștiincios înaintaș al graficeii noi românești. Toate acestea sunt merite ce numai temporar puteau fi uitate. Ii rămânem datornici.

Centenarul lui Theodor Aman e totodată centenarul picturii noi românești care, țâșnită dintr'o glie cloccitoare de forțe, s'a împlinit de-acum ca o privescitate largă, luminată de minuni.

OSCAR WALTER CISEK

VALOAREA SPORTULUI

Intrebarea despre valoarea sportului riscă să aducă neliniște și nedumerire. Sportul face în adevăr parte dintre marile realități constructive ale societăților de astăzi. Admis printre moravurile generale, protejat de stat, introdus în școli și recomandat de educatori, binevăzut de biserică și legitimat de știință, valoarea pozitivă a sportului pare a sta în afară de orice discuție. Persoana care ar îndrăzni astfel să pună în cumpănă valoarea și utilitățile sale, amenință să se pună singură în situația, pentru sentimentul general, echivocă și regretabilă, în care iau loc toți scepticii și sofiștii, toate acele spirite răutăcioase, înclinate să arate câte puncte obscure sunt în lucrurile reputate ca dela sine înțelese. Dacă totuși ne vom întreba care este valoarea sportului, n'o vom face din vre-un amatorism intelectual, din nu știu ce pornire gratuită a minții, complăcându-se să transforme în problemă, lucruri indiscutabile și demne de respect. Convingeri folositoare omului și societății ne fac să ne punem întrebarea relativă la valoarea sportului; iar răspunsul la care socotim că vom putea ajunge ni se pare a fi unul din acelea pe care oamenii de astăzi trebuie să-l considere cu mai multă atenție.

Care este locul sportului în societatea contemporană nu este nevoie de arătat mai pe larg aci, căci locul acesta este bine și universal cunoscut. Se poate spune că sportul nu este unul din aspectele vieții de astăzi, cum ar fi

viața teatrală, științifică sau religioasă, ci este însăși viața actuală privită sub una din cele două fețe ale ei. Observația valorează firește mai cu seamă pentru America și pentru unele părți ale Europei centrale și apusene, unde găsim de pe acum realizate situații care, pentru noi, alcătuiesc numai perspective mai mult sau mai puțin vagi și îndepărtate. În America și în multe puncte ale Europei sportul este deci nu numai o latură a vieții sociale. Sportul este acolo însăși jumătatea acestei vieți. S'ar putea spune că toate ocupațiile care pot intra în cuprinsul unei existențe, precum afacerile, știința, arta sau politica se echilibrează acolo cu sportul și că numai din însumarea unuia din aceste interese cu interesul pentru sport se completează viața unui american și a multora dintre europenii de astăzi. Dar pe câtă vreme afacerile, știința sau politica, alcătuiesc miezul compact al vieții, sâmburele dens din centrul fructei, sportul este prezentat drept periferia liberă și aerată a vieții, regiunea senină, singura în care omul poate trăi în conformitate cu rangul și demnitatea sa în lume.

Omul nu este cu adevărat om decât în măsura în care se joacă, a spus odată Schiller. Jocul este unul din chipurile în care se manifestă libertatea omului, adică ceea ce constituie caracteristica și excelența sufletului omenesc. Omul care se joacă aruncă lanțurile sclaviei sale sociale și profesionale și atinge condiția suverană.

și delectabilă a libertății. Apărătorii ideii sportive nu uită să amintească aceste lucruri și să salute în voioșia și întrepeditatea sportivului însuși triumful libertății care i se refuză în biroul sau uzina unde își petrece zilele obicinuite ale săptămânii.

Motivele pentru care sporturile sunt bine primite și intens propagate nu sunt de altfel numai acestea. Pentru că există, ni se spune, este bine că există. Pentru că a luat o dezvoltare atât de întinsă în societățile civilizate de astăzi, sportul răspunde și satisface fără îndoială o nevoie. Și este desigur suficient să consideri programul zilei de lucru al unui civilizat din cele două continente, pentru a înțelege ce importantă funcțiune compensatorie îndeplinește sportul. Iată-l în adevăr pe micul funcționar sau lucrător sau pe șeful de uzină și pe marele conducător de afaceri, cantonați în cercul strâmt al monotonei lor specialități, supuși disciplinei severe a producătorului modern, trăind fără fantezie și fără bucurii. Sportul apare în viața lor nu numai pentru a le aduce marele aer al libertății care altfel le lipsește, dar și aerul celălalt de care în fabrici și birouri duc lipsă, mișcarea generoasă a plămănilor, fericirea de a regăsi în sine animalul sănătos și prosper, apoi plăcerea și umorul camaraderiilor și prilejul de a te pasiona pentru ceva, când ocaziile unui interes viu și entuziast sunt în restul vieții atât de palide și de rare. Toate acestea motive alimentează deopotrivă mișcarea sportivă contemporană. Fenomen corelativ cu genul de producție al societăților industrialiste, sportul dă replica unora din relele de care aceste societăți suferă, încercând să le compenseze și să le amendeze. Două sunt relele de căpetenie despre care putem vorbi aci. Felul muncii industriale nu ocupă tot omul, ci numai o parte a lui : o mână care lucrează, un ochiu care controlează sau chiar o minte care socotește, în timp ce restul omului trândăvește și dorește altceva. Sportul intervine atunci și restituie unitatea persoanei fizice, făcând din insul pe care profesiunea sa îl reducea la o invaliditate consimțită, o ființă întreagă, bucurându-se de armonia și activitatea intensă a tuturor mădușelor sale. Dar profesiunile industrialiste moderne nici nu ajung să se acopere cu întreaga întindere a vieții omului care le deservește. Centrul vieții acestuia nu coincide cu centrul profesiunii sale ; uneori el cade în afară de câmpul activității profesionale. Omul caută atunci o fericire pe care munca sa obicinuită nu i-o poate da ; un interes, o pasiune, o vivacitate imposibil de găsit în legătură cu ostenele care îi asigură pâinea. Sportul apare cu binefacerile sale și în aceste împrejurări, dând un conținut de vioiciune, entuziasm și tinerețe, vieții care altfel ar fi rămas atât de searbădă și monotonă.

Propagandiștii ideii sportive, filosofii sportului, găsesc în trecutul omenirii exemple de antrenament sportiv asociate cu o cultură spirituală atât de mare, încât ei se cred îndreptățiți să prevadă revenirea apropiată a unor astfel de timpuri. Vechia Helladă va re-

naște! Olimpiadele au început să se succedă de pe acum! Ce vis frumos pentru omenirea de astăzi poate în adevăr alcătui speranța restituirii unei civilizații, centralizate în jurul unei afirmații estetice a vieții, a unei umanități renăscute la cultul corpului frumos și la o sensualitate împăcată cu rațiunea.

Dar câștigurile cele mai mari ale sportivității moderne sunt de căutat în ordinea morală. Psihologul german Karl Groos a arătat odată cum în exercițiile sportive înclinațiile combative ale tinerilor sunt derivate și canalizate în așa fel, încât ajung să se desvolte paralel și într'un chip inofensiv pentru fiecare în parte, în loc să fie lăsate a se ciocni și a încerca să se distrugă reciproc. Convertirea luptei în efort paralel, în dorință de întrecere și emulație, păstrează toate avantajii unei educații bărbătești, eliminând însă primejdia dezvoltării acelor instincte antisociale și agresive pe care pacifismul modern nu le mai dorește. Sportul asociază apoi pe oameni, îi deprinde în virtuțile camaraderiei, ale onoarei și ale purității. Sportivul se deprinde a recunoaște meritul și victoria adversarului, știe să se supună regulei și normei. Spiritul sportivului devine astfel obiectiv și cavaleresc. Și pentru că excesul și desfrâul pot compromite energia sportivului, viața lui trebuie să se desfășoare într'un cadru de cumpătare și curățenie. Iată deci câte câștiguri fizice și morale sunt de așteptat dela educația sportivă a masselor moderne. Dar toate aceste frumoase făgăduințe trebuiesc examinate încă odată. Sportul privește în adevăr către noi cu două fețe și ambele lui fizionomii trebuiesc cercetate deopotrivă.

Am amintit despre principiul potrivit căruia omul exercitându-se sportiv aruncă lanțurile sclaviei sale sociale și profesionale și atinge condiția umană a libertății. Libertatea nu este însă un moment pur negativ cum ar părea că rezultă din astfel de afirmații. Sclavul antic care ar fi fugit dela stăpânul său n'ar fi devenit liber, numai pentru că ar fi isbutit să-și salveze zilele sau să moară fără lanțuri pe nisipurile deșertului. Liber ar fi devenit el numai printre oameni și obținând pentru sine drepturi și facultăți care mai înainte i se tăgăduiau. Libertatea cuprinde astfel în sine un moment pozitiv și creator. Libertatea este totdeauna o cucerire. În lumina acestei precizări trebuie să ne întrebăm dacă sportul, ca formă a jocului, este în adevăr o cucerire a libertății omenești. Căci dacă el nu este altceva decât rodul unei clipe de răgaz smulse sclaviei sociale și profesionale, atunci desigur că moralmente nu prețuește mai mult decât mizerabila viață a sclavului antic scăpat din lanțurile stăpânului său. Dacă omenirea modernă dorește să cucerească pentru sine noi libertăți, ele trebuiesc căutate aiurea decât în sport, care rămâne un simplu paliativ. Dacă este adevărat că omului din civilizațiile industrialiste i se răpește libertatea și integritatea ființei sale, dar i se dă în schimb sport, nu știu dacă el se poate declara mulțumit cu acest schimb și cu această recompensă acordată docilității sale.

Ce înșelătoare este de asemeni comparația dintre sportivitatea contemporană și cultura gimnastică a vechilor Greci sau chiar cu supla dibăcie fizică a omului din Renaștere! Sportul modern am spus că este o compensație. Sportul antic era însă o întregire. Idealul *Kalokagathiei*, al omului bun și frumos în același timp, cerea cultura fizică, după cum cerea și cultura morală. Aceste două aspecte ale culturii erau în antichitate coordonate și ele aveau deopotrivă o valoare spirituală. Frumusețea fizică a omului, după interpretarea genială pe care ni-a dat-o Platon, era un reflex al frumuseții veșinice și un mijloc de apropiere a omului către patria eternă a sufletului său. Despre astfel de lucruri nu poate fi însă niciodată vorba când se amintește despre sportul modern. Este oare sportul modern o ființă spirituală? Se poate oare cu seriozitate susține că idealismul estetic al lui Platon domnește în arenele și cluburile sportive ale capitalelor noastre? Este poate adevărat că sportul răspunde unei necesități a vieții moderne, că el satisface o trebuință viu resimțită, dar ne împotrivism a acorda că tot ce există, este bun și demn, numai pentru că există. Ceeace produce și este răspunzător de marea dezvoltare a sporturilor actuale, nu e decât spiritul indigenței, a unei lipse și a unei sărăcii lăuntrice, pe care profesionistul actual o resimte cu un infinit spasm sufletesc. Ceeace însă stătea la temelie sportivității antice era spiritul dărniceii, al unei bogății și fecundității lăuntrice care se revărsa pe toate tărâmurile vieții. Deosebirea este imensă și numai generalizarea grăbită și superficială poate să confunde manifestări atât de felurite.

Atât de diferite sunt între ele sportivitatea antică și modernă, încât pe câtă vreme cea dintâiu se asocia în chip armonios cu cele mai variate valori ale spiritului, cea din urmă pare mai de grabă a le respinge. Gimnastul antic era ucenicul filosofilor și al tragicilor. În marile ceasuri ale cetății grecești el se putea numi Platon sau Sophocles. Iată însă o situație pierdută pentru moderni. Un scriitor francez, cum este Henri de Montherlant, a crezut un moment că poate asocia interesul pentru sport cu un cult închinat puterilor spirituale, Bisericii de pildă, încât primele sale opere erau în același timp sportive și catolice. Dar această asociație s'a dovedit până la urmă nefirească și cu neputință de men-

ținut și operele sale ulterioare au luat o altă cale. Ele au devenit documentul unor asemenea dificultăți interte, a unei asemenea disoluții sufletești, încât cel puțin în această ocazie renumita sănătate morală a sportului s'a dovedit fără nicio putere și fără nici o consecință.

Antinomia dintre sportivitate și spiritualitate o resimt mai cu seamă astăzi acei cărora le e dată în grijă cultivarea tineretului și propagarea valorilor spirituale în lume. Bietul profesor de filosofie sau de latină, neînțeles de elevii săi și neînțelegându-i, are adeseori prilejul să constate cum aceștia alunecă de sub autoritatea și prestigiul cuvântului său și răbdarea, modestia și umilința lui trebuie să se resemneze cu ridicula efigie pe care o imprimă pentru dânsul, acei care sunt desigur mai în curent cu progresele timpului. Interesul, centrul de viață al tineretului nu mai cade în cuprinsul modestei lui specialități. Se întâmplă atunci în școli această consecință neprevăzută și extraordinară că sportul nu mai este compensația excesului spiritual, reparația surmenajului intelectual, ci el devine bucata principală, capitolul esențial care își anexează cu neglijență filosofia și matematica, literatura latină și istoria universală. Căci sportul deține din spiritul civilizațiilor care l-au produs și-l mențin în actualitatea vieții contemporane, tendința de a se extinde și de a se organiza. Cine se convertește la religia sportului devine un fanatic. Astfel, sportul care nu poate da un om întreg, dorește întregul om.

Sportul denuște astfel un exces, un cult exclusiv închinat pumnului care lovește și piciorului care aleargă bine. Eroii lui sunt exemplarele poporului anonim ridicate pe culmile gloriei universale numai prin merite pugilistice. Nu este deloc făgăduitor pentru viitorul culturii umane trecerea tineretului mondial în masa închinătorilor acestei religii noi. Mai ales pentru tineretul românesc, care are încă atât de obținut în ordinea spirituală pentru poporul nostru, nu este de loc recomandabil exemplul acesta străin. Astfel, pentru că în vremea din urmă s'a vorbit atâtea despre meritul și valoarea sportului, m'am gândit că n'ar fi poate fără de rost aceste considerații inactuale.

TUDOR VIANU

ÎNSEMNĂRI ITALIENE. FAUSTO M. MARTINI

Dramaturgia italiană, reprezentată în ce revendică mai de seamă prin autori nu prea numeroși, se va resimți în chip deosebit de moartea — recentă — a poetului Fausto Maria Martini?

Intrebarea nu poate privi și producția lirică italiană, aflată în condiții aproape identice. Căci Martini o părăsise de mult, din anii celor dintâi afirmări, atras de invadența autobiografismului care se cerea exprimat prin mai mult sau mai puținele „romane” de după războiu.

Temperament liric — de un lirism congenital, complicat cu tara unui Romantic tardiv și cu o întâmplare nenorocită în timpul războiului, care i-a chinuit de atunci existența — poetul acesta a ținut înainte de orice la reputația-i dramatică. Prin opere teatrale ca „Rîzi, Pagliaccio”, ori „Floarea de sub ochi” n'a izbutit însă decât să proiecteze atitudinea-i lirică asupra unor acțiuni scenice și asupra unor personaje prea intim legate de propria personalitate, spre a face cu puțință contemplarea lor prin optica dramaturgiei.

Ca romancier — și mă gândesc la acea „Virginitate” care i-a asigurat cea mai îndreptățită reputație, ori la ultimul roman „Debarcăm la New-York” — Martini s'a dovedit același intimist, cu reale însușiri de emancipator al unor stări sufletești ce-și găsesc punctul de plecare într'un cotidian mărunț, trecut cu vederea. Cași lucrurile de rând, denotând o individualitate tot atât de susceptibilă de sensibilizare ca orice alt fenomen apt de contemplare artistică. Culegerea de povestiri apărută acum câți-va ani sub titlul de „Vitrina cu vechituri” e poate cea mai expresivă dovadă a observației de mai sus: iar dacă ne gândim la arta unui Nicola Moscardelli — atât de prețuită de critica cea mai nouă — numele lui Martini poate revendica meritul de înaintaș, alături de acela al „crepuscularului” Sergio Corrazzini, în tovărășia căruia a cunoscut bucuria celor dintâi afirmări. În vreme ce Gabriele D'Annunzio își făcea apariția și copleșea cu iruența vitalității sale orice puțință de împotrivire, apărea ca o timidă dar firească reacțiune „școala” intimistă și crepusculară (D'Annunzio privea soarele prea drept, pentru ca retina lui să poată percepe umbra), „școala” lui Corrazzini, a lui Fausto Maria Martini. Din 1905 au trecut destui ani, pentru ca istoria liricei italiene să se asigure că nu greșește reținând numele lor.

Pentru prieteni — fie și critici — autorul „Virginității” era, invariabil, „săracul Martini”. O rană adâncă de schijă în țeasta capului, îi asigura îndreptățita bunăvoință a unei cordiale, unanime solitudinii.

Mi-l aduc aminte la Roma, în Via Condotti, sus, cu fereastra larg deschisă pe acoperișurile de olane. În față, „Caffè Greco”. În dreapta, prin perspectiva străzii, iluminarea de soare a Pieței di Spagna, cu florarii sub cortul de umbrele albastre, înprospătând mănunchiuri de garoafe în havuzul lui Pietro Bernini. Martini vorbește, încet, sfios, binevoitor. Fața îi e zâmbet recunoscător, pe gândul, nemărturisit, că numele i-ar putea străbate până în țara celui ajuns la el, să-l cerceteze. Îi ascult confesiunea și mă subjugă căutătura ochilor săi de copil.

Pornim spre Trinită dei Monti, sub zidurile Villei Medici, către Pincio. În stânga noastră, printre vârfuluri de copaci, cupola plumburie dela San Pietro. Jos, curtea pătrată a unui internat. E recreație. Copiii se fugăresc prin curte, punctând peisajul cu vioșia lor stridentă. Martini stă locului. Se uită la acei copii. Fața îi e toată zâmbet. Și compătimire înțelegătoare. Ne-am oprit în fața curții în care el nu se jucase niciodată. Își caută anii de mult, printre copiii aceia. Eu îi regăsesc cel dintâi, în privirea celui care-a scris cândva o dramă: „Il fiore sotto gli occhi”.

C A T O L I C I S M Ș I C U L T U R Ă

Renașterea neo-mistică din Italia nu mai poate forma desigur obiect de revelație. Grefată pe ceea ce este permanent în sufletul omenesc; dar ajutată și de mișcarea filosofică a idealismului activ, și de tradițiile unui Romanticism de dată nu prea vetustă, această Renaștere a cucerit pas cu pas victorii nu întâmplătoare, în intelectualitatea țării căreia îi revine de aproape două mii de ani cinstea de a fi centrul Catholicismului.

Convertirea lui Giovanni Papini a rămas pentru bună parte dintre noi singurul exemplu despre ceea ce poate să revendice acest Catholicism, militant în lumea intelectualilor laici. Exemplul este, desigur, dintre cele mai expresive. Dar el nu poate rămâne izolat.

Am găsit mai de mult prilejul să menționez cu vorbe de cuvenită laudă numele lui Guido Manacorda, doctrinarul însuși al acestei „Mistice noi”. Iar astăzi, când undă s'a amplificat și a învăluit Peninsula până jos, în Sicilia, e vremea să se menționeze și gruparea neo-misticilor „ortodoxi” din Palermo, al cărui exponent este înviersunatul filosof și literat Pietro Mignosi, al cărui mijloc de propagandă este revista — intitulată atât de sugestiv pentru noi — „Tradiția”. Dar Mignosi, cași Manacorda, nu înțelege să promoveze numai o ideologie misticizantă; dela polemică a trecut la literatură. Nu e nici o lună de când și-a publicat romanul „Desăvârșita bucurie”, a cărei apariție merită semnalată și pentru alt motiv: inaugurează colecția de poezie, teatru, roman și nuvelă contemporană, pusă la dispoziția neo-misticilor de un editor din Pistoia. „Il

nostro 900”: Veacul XX „al nostru”, al celor ce militează întru promovarea acestui spiritualism transpus în literatură: deocamdată Luigi Fallacara, alături de prietenii florentini Nicola Lisi și Augusto Hermet, de alții. În așteptarea lui Papini, a lui Manacorda, desigur (căci autobiografia romanțată, publicată anul trecut sub auspiciile pseudonumelui de „Giorgio Delgani”, nu va rămâne singura încercare manacordiană de a-și cuceri în sfârșit bunăvoința unei critici prea necruțătoare).

Dar acești frunțași ai scrisurii italiene nu se mulțumesc să-și limiteze străduințele numai la precizarea unei ideologii proprii, ori la practicarea inspirației mistice în opera lor literară. Au luat asupra-le o sarcină culturală, care, după cât ni se pare, este până acum cea mai apreciabilă dintre înfăptuirile lor: punerea în valoare a literaturii sacre autohtone, începând cu cele mai depărtate nume și opere ale Evului Mediu latin creștin. Sunt mulți ani decând Papini îngrijește pentru o casă de editură dela Florența colecția intitulată „Cărțile credinței”, în care a publicat și va continua să publice operele de căpetenie ale misticei universale. Colecția aceasta, fără prea multe pretenții de erudiție filologică, se adresează în primul rând unui public mai larg, care cu greu ar fi putut să citească altfel, în original ori traducere, fie chiar și capodoperele unei literaturi, al cărei contact îl pierduse de mult.

Nu aci s'a oprit însă râvna exponenților neo-misticismului italian. Imi stau în față primele patru volume

din noua colecție de „Texte creștine însoțite de versiunea italiană, de studii introductive și comentarii”, publicată sub îngrijirea aceluiaș Guido Manacorda, care — este cazul să se amintească aci — cași Mignosi, deține cu mult prestigiu o catedră universitară la Florența. Volumele, mergând până la patru sute de pagini, de o înfățișare grafică neobișnuit de aleasă fie chiar și pentru industria editorială italiană, îngrijite fiecare de un specialist cu reputație bine precizată, publică în text original (grecesc ori latin), dar însoțit de tâlmăcirea lui, pagină de pagină, în limba italiană, opere de care de mult, sau poate nici odată, nu a luat cunoștință un public intelectual, neinițiat în istoria cugetării sacre. Iată-l pe Sfântul Augustin, cel dintâi, cu mai puțin cunoscutele „De magistro” și „De vera religione”; pe Roman Melodul, autor de celebre imnuri sacre în grecește; pe Teodoret cel cu „Leacurile pentru ciumarea păgânească”; pe Sfântul Maxim Confesorul, cu „Mistagogia” lui. Studiile de care sunt însoțite aceste texte, cu proporții de adevărate mono-

grafii, cât și aparatul erudit de care nu înțeleg să se lipsească diverșii prezentatori, fac din această colecție un admirabil mijloc de cunoaștere a unei întregi culturi, dată până acum uitării, ori rămasă la îndemâna exclusivă a câtorva inițiați. (Atât colecția îngrijită de Papini, cât și aceasta nouă a lui Manacorda, sunt editate la Florența, de „Libreria editrice fiorentina”).

Catolicismul oficial are de ce să se declare mulțumit. În țara obârșiei sale și a tronului Sfântului Petru, încercarea de a cuceri interesul intelectualității laice nu a rămas o simplă veleitate, spre știrbirea prestigiului milenar de care este înconjurat.

Mișcări similare se desemnează și în lumea Ortodoxiei răsăritene. Străduințele sunt însă aci mai puțin organizate; mijloacele de propagare, întâmplătoare, dacă nu cu desăvârșire absente. Și doar există o întreagă cultură sacră ortodoxă, dată uitării; cu toate că în ea se coprind cele mai mărețe monumente ale cugetării creștine de început.

ALEXANDRU MARCU

CRONICA LITERARĂ

FLORI DE MUCIGAI DE T. ARGHEZI

Dacă există în literatură o conspirație a tăcerii, este tot așa alta a lansării câte unui „fenomen”. În vremea de după război s’a deslănțuit concentric o elogiare superlativă a d-lui T. Arghezi. Ditiramba nu cunoaște măsură. O înfrigurare dioniziacă. Posedații, până la pierderea conștiinței, au trecut demult dela admirație la stadiul de exaltare. După Eminescu o pagină goală și apoi... Arghezi! Tonul este atât de grav că frizează — prin exagerata dilatare — umorul. Oricât ar fi cineva de pătimăș nu poate fi în așa măsură să nu-i recunoască d-lui T. A. talentul. Un mânuitor abil de văloarele stilistice, un fel de prestidigitator îndrăzneț care creează din nimic. Dar de aici și până la potrivirea cu Eminescu e cale lungă! Nu vi se pare, subțiri esteți, că vă întreceți cu gluma, hăituind după noutate? Nu vi se pare că vă așezați în ridicolul situației d-lui Lovinescu — din vremea când proclama *Cocoșul negru* genial ca *Faust*?

Dintre atâtea opinii, grase până la greață, nu putem primi decât recunoașterea virtuozității formale. Un tehnician, care dispune de modalități inepuizabile, forțează firește verbul la contorsiuni inedite. O performanță în inovațiile lexice și sintactice. Și atunci este firesc să atragă atenția. Dar când scriitorul este slăvit în așa grad, se pune cu necesitate o serie de întrebări: Cu mijloacele formale pe cari le deține — să admitem, printr’un raționament în absurd: geniale — ce gânduri cutremurătoare, ce centru de perspective, ce priveliști apocaliptice desvăluște? Vehiculează cuvântul d-lui Arghezi comori de simțiri? După hocus-pocus-ul

incantației sale apar duhurile, invizibile altmintreli nouă muritorilor? În albastrul luminei acestei gigantomanii de tropi și grai nou se revelează străfundurile abisurilor omenesti?

Numai când s’ar putea răspunde afirmativ la atari întrebări, numai atunci este îngăduit să-l calificăm cea mai ilustră figură de după Eminescu. Fiindcă Eminescu este cu adevărat vrăjitor. Minunea nouă pe care a cunoscut-o limba românească în arta lui este doar un instrument. Mai prețios și mai primordial ca armonia e tumultul de reflexiune pe care-l conține tiparul concret, „fagurele de miere”. E atmosfera de vis, de irealitate, de lumină selenară și muzică din harfe cu coarde de argint, cari te duc somnambulic până la porțile unui eden. Magul Eminescu nu e un scamator care debitează panglici de fraze. Elementele auditive se opintesc alături de cele naționale să te fure în alte lumi, elevații siderale și întâlniri cu Dumnezeu. Sau mirifice scufundări în genunile suferinței terestre.

Ce a pus d-l Arghezi în *Cuvinte potrivite*, *Icoane de lemn* și *Poarta neagră*, ca să binemeriteze compania lui Eminescu în firidele gliptotecei naționale? Ceeace a machiat în *Bilete de papagal* și în toată gazetăria pe care o face: întâi o incalificabilă vulgaritate. Scatologie fără fund. Un talentat posesor de mocirle care te ademenește pentru deliciul sadic de a te vedea cum te îngropi în scârba latifundiilor sale cleioase, cum te asfixiezi de miesmele degajate din putrefacțiile smârcoase. O sirenă care stă la pândă în preajma bolgiilor sale fetide, ca să se bucure satanic de tortura celor căți

sunt înghițiți lent într-o mlaștină neagră. Arta aceasta diavolească pare o progresiune în cele patru volume de până acum. *Cuvintele potrivite* n'au totala urgie a furunii de păcură din ultimul volum. Sunt acolo, cași în *Icoane de lemn*, printre scrâșnirile iadului și rari zâmbete, dacă nu serafice, totuși omenești. În cel de al treilea, *Poarta neagră*, monstruoșitatea este mai densă, iar în prezentele *Flori de mucigai*, massivă.

Să se observe titlul. Doar d-l Argezi putea să-l dibuiască atât de execrabil. Baudelaire și-a înmănușiat unele orori ceva mai blajin și mai abstract; d-sa a gândit plastic un nume fără rival de respingător. Cașeul nu trădează deloc conținutul. Este o inimaginabilă adecvare. Cine elaborează noțiunea *floare*, mai cu seamă în material poetic, — lărgeste o sferă și acumulează note de sublimare. O expansiune în termen pentru tot ce a năzuit pământul mai ideal. Cine copulează metaforic *floare* cu *mucigai*, cugetă la o grozăvie infraterestră și infraumană. Exact așa este ofranda d-lui Argezi. A cadențat în cele 25 de „poeme” ceea ce nici temeritatea celor mai necruțători analiști romancieri n'a cutezat să efectueze. În ritmul plebeic, sonorizând ecouri de haimanale, a înfipt gesturi și atitudini triviale. Ai iluzia că un derbedeu, meșter în rime, se joacă batjocorind. Un fel de volumaș apocrif, care circula clandestin dela amator la amator, ca să ațâțe și să delecteze josnicul din animalitate. Imaginați-vă fantazia de ordin patologic a unui sculptor nebun care într-o bună zi ar concepe să-și folosească darurile degetelor lui, modelând o statuă din mâl de canaluri, din resturi putride, scursori pestilențiale și pe deasupra, ar lustrui-o cu puroiul adunat în chiușeta dispensarului. Ați putea depune — pe onoare și conștiință! — că a făcut o operă de artă? Ar putea găsi admiratori, fie chiar dela distanță? Nu cred că, cinstit și normal omenește, este posibil un act de percepere estetică în fața unei asemenea elucubrații.

Cu toată repulsia care ne încearcă, să smulgem câteva ciuperce din buchetul cărții. Niciodată poate, ca în cazul acesta, citatul n'a avut un rost mai mare. Indispensabil pentru convingerea cititorului și sprijinirea afirmațiilor de mai sus. Deocamdată din cele mai puțin opulente în abject :

„Și baba se linse pe buze,
Cu pofta de sânge a unei mâțe lehuze”.

E din vestita *Pui de găi*. . . care a ridicat în critică osanale.

Locurile de reproduș sunt nenumărate, ne limităm, pentru a cruța spațiul, la cele mai scurte. :

„Am un piron în țâță
Și-un vătrai în vintre mă ațâță”

Iată și accente de pleavă socială :

— Puneți mâna mă! Veniți încoace!
— Lasă, bă! Că bine-i face!”

Și cu aceeași tonalitate, din altă parte, din *Tinca* :

„Fă, Tinco, fă! papucii de mătase,
Mărgelele, cerceii, nu ți-i-a dat Năstase. . .”.

Și rânduri din *Sici*, *bei* cari au epatat pe recenzenti, socotindu-le îmbibate au arome folklorice, de savoare adânc populară, cu patimă de A. Pann. Realmente însă sunt în gust și manieră mahalagească :

„— Nu se prinde! — strigă cei cu bei —
Te-am văzutără căteșitrei
Cum l-ai pornit! — Măi
Să-i saie ochii? — Să-i!”

De calibrul acesta, adică tentativă de a învestmânta în porfirul versurilor jargonul stradei ori impudicității, veți găsi în *Streche* și *Tinca* și alte mostre. Vă avertizăm însă că sunt de un grad mai redus, răbufnesc mai puțină duhoare.

Avem și de cele mai tari :

„Dar lungul nu are noroc,
Căci scurtul, perpelit și rămas în cămașe,
Il rupe de boașe”.

(*La popice*)

„Pe trupu-i cu pete și peri,
În cărduri sunt morți și păduchii”.

(*Ion, Ion*)

„Cine ți-a frământat carnea de abanos
Și ți-a băut oftatul mincinos?
Cui i-ai dat, fă, să-ți-o cunoască
Făptura ta împărătească?

.....
Curvă dulce, cu mărgăritărel de Mai!

Vezi Năstase osânditul
Nu te-a pătruns decât odată;
Și atuncea toată,
Cu tot cuțitul”.

(*Tinca*)

Serenada pare transcriptia unei inspirații veritabil de Văcărești, pe care d-l Argezi ar fi găsit-o pe un petecuț, prin gangurile temniței, și-a însușit-o și ne-o prezintă între „capodoperile” d-sale.

Pe la trei,
Vin păduchii mititei;
Pe la cinci,
Ploșnițele cu opinci.
Șobolanul te miroase
Pe la șase.
Gălcile dacă ți-au copt,
Doctorul vine la opt,
Bezna rece, zidul rece
Mai muriră patrusprece”.

Oricare dintre ortacii d-sale, cu trampă versificatorie, și-ar fi ciupit coardele cobzei hoțești cu așa note de pitoresc. Și, ar fi descris *Dimineața* cu aceeași paletă și un alt măzgălitor deținut decât d-l Argezi.

„Lipită li-i burta pe șira spinării
Și 'n fundu-i distrat și ridicul,
Ochește sinistru buricul.

Cu toți-s în pieile goale,
Au bube cleioase pe șale,
Noroaie de sânge pe piept și picioare”.

Dar de când înjurătura de surugiu a devenit poezie?
In *Sici, bei* se răsfășă, ca la ea acasă :

„— Vrei, Piele-lungă? — Bine, Puță!

A doua oară, nu-ș cum mă-sa a căzut”.

Și acum să dăm ultimele, de cel de al treilea grad, cea mai mare tărie. Bine înțeles, nu pe toate, căci sunt aproape pe fiecare dintre cele 117 pagini ale volumului. Trei exemplare ajung să ilustreze recordul atins de răsfășatul poet, cu drepturi de acum imprescriptibile la vecinătatea imediată cu Eminescu. . .

„Duță scupă sânge. Irimie
Zace, cu o găoază 'n cap și în tichie”.

(*Sici, bei*)

„Și-a desvelit sărind
Bujorul negru și fetia.
Par'că s'a deschis și s'a închis cutia
Unui giuvaer, de sânge.
Aș pune gura și aș strânge”.

Continuați lectura piesei *Rada*, în volum, la pag. 110. Vă va da completarea acestei prime imagini. Nu v'am servit decât o parte. Restul este tot atât de „picant”.

Și cea din urmă (fără comentariu) :

„Răscăcărătura,
Umflătura, surpătura,
Deșelarea,
Noadă, spinarea,
Ceafa, nasul,
Trec cu trasul
O alifie
La sfrinție,
O băutură
La căldură.
La frig
Țipirig.
Ochiul cu puroi
E spurcat cu usturoi.
Când atârnă
Dai cu scârână .
Râul crud
Il bei cu ud”.

(*Munca*)

Nici o diferență între aluatul *Icoanelor de lemn* și *Poarta neagră*. Din contră : o majorare de ton, un aflux mai impovărat de desgustător, o promovare a odiosului și murdăriei. Dacă acolo, prin gentilețe, puteau fi tolerate, aici — când trec drept poezie, nu proză — sunt deadreptul ilicite. După un criteriu larg, când pictura n'are dedesupturi intenționale, poate fi oricât

de naturalistă, răscumpără amănuntul execrabil prin arabescul stilistic și pitorescul total al tabloului. Prin morala neexprimată, dar degajată obiectiv. Încă mai concedem, ca scriitorul să zugrăvească scabrosul, să dea nuanțe tari, și rău mirositoare. Cu alte cuvinte întreaga diversitate a vieții. Pentru că dacă operația este obiectivată nu comunică impulsii, ci netezește sufletele, le descarcă, le pregătește să se salveze de turburare. Însă simpatia sistematică pentru imund, primatul absolut al indecenței, repetarea constantă a petelor, a substanței puturoase duce la pornografie. Incurajat unanim d-l Argezi cultivă cu frenezie ceea ce nu se pronunță și ceea ce nu se poate privi decât cu silă. Cu volumul *Flori de mucigai* comite o îndrăzneală — corolar al quasi generalei aclamații — de a utiliza versul pentru exprimarea celor ce de abia proza este în stare să le suporte. Mătasea graiului lui Eminescu a fost terfelită sinistru.

De la *Facta* la *Flori de mucigai* nu e discontinuitate. Numai o perfectare a modurilor de exteriorizare. În plus, pamfletul de acolo s'a îndeșit cu doze noi, extractele bogate de puroi, paraziți, mizerii, cruditățile actelor sexuale. Poetizarea gunoiului pe care omenirea, printr'o practică de mai multe zeci de ori milenară, obișnuiește să-l arunce în foc, să-l îngroape în pământ, să-l scufunde în apă, restituindu-l celor trei elemente primare din care au purces. Rămășițele inutile, ignobilul, excrescențele, păcatele — *Florile de mucigai*, n'au constituit niciodată podoabe în civilizația umană, chiar când au fost suflate cu aurul artei.

Dar să vedem, există în colecția d-lui Argezi înalta frecvență calorică, aceia care transfigurează cărbunele în diamant? S'au trecut prin furnalul cu temperatură purificatorie? Au suferit combustiuinea, cruzimile în-suflețite de respirația vieții, primind respirația eternă, încremenită a artei?

Tocmai aceasta este lipsa capitală, răul fundamental al volumului *Flori de mucigai*. Autorul și-a schimbat chipul de comunicare și nimic mai mult. Noutatea surpriză e a versificației. Altfel *Poarta neagră* și *Flori de mucigai* merg împreună, fără nici o deosebire. Între materialul intuit, între prima realizare (*Poarta neagră*) și cea de a doua (pretinsa „mutație poetică”) din *Flori de mucigai* nu sunt trepte. Iar cea din urmă nu este o cantonare în etapele reci ale poeziei sublimate. După vizita pe care o faci în tovărășia d-lui Argezi în *Casa Morților* dela Văcărești, sufletul nu-ți vibrează de mila lui Dostoiewski. *Florile de mucigai* n'au aroma mirifică, nu-ți filtrează lacrima compasiunii.

Descompunerea fizică, izul de igrasie, viziunea bestialității, dezagregarea morală, afectează stilul rezonanțelor folklorice, din descântece ; dar mai ales din versificația de factură vulgară. Nu ne putem plânge cu privire la transparență. Și unul și celălalt — cuprins și expresiune — te sufocă, îți evocă un climat de periferie, o zonă de depresiuni spirituale și morale.

În comparație cu *Cuvinte potrivite*, din cari se pot

selecta bucăți de reală artă, *Flori de mucigai* notează un total regres, o înfundare într'un cinism gidian, foarte scump și deci căutat de anumiți esteți.

Influența pe care o exercită prodigios asupra generației de după război, își are rațiunea în însăși structura și psihologia epocii. O societate unde criteriul just n'a ajuns la cristalizare se extiază ușor dinaintea extravaganțului. Arghezismul n'a prins în perioada așezată antebelică, pentru că exista un temei, o tectonică, se impusese o unitate de măsură. După marile răsturnări aduse de război, în efervescența socială care a urmat, s'a produs o desconcentrare unde a fost posibilă — ca pretutindeni în toiu crizelor — părăsirea cuminenței și echilibrului și îmbrățișarea atitudinilor extreme. Gustul public a refuzat sănătatea din opera lui Vlașuță și Brătescu-Voinești spre a idolatriza satanismul, macabru și brutalul d-lui Arghezi.

Dar în niciun caz nu se măsoară valoarea unui poet după popularitatea efemeră printre contemporani. Ridicările pe scut durează cât moda unui gust, cât ține o scurtă și trecătoare psihoză. În urmă, cu înscăunarea altui cult mincinos, se aștern uitările.

Deocamdată, autorul *Florilor de mucigai* este în do-lofană prosperitate. Entuziasmul general îi face reclamă, îl laurează, iar d-sa de după tarabă, (căci gurile — și rele și bune — spun că e un mare negustor), cu reflexele *florilor de mucigai* în zâmbet, primește cu dreapta felicitările și cu stânga suprema satisfacție a ostnelilor „geniale” — banul. Așa se scrie istoria — chiar literară — și așa se face că, pentru moment, d-l Tudor Arghezi este, după Eminescu, „cel mai mare poet al nației” — desigur dela Nistru până la Tisa și până la Marea cea mare. . .

CONST. D. IONESCU

CRONICA PLASTICĂ

SALONUL OFICIAL

Superior atâtor înghebari pornite din inițiativa particulară, depășind cu mult nivelul expozițiilor colective din „Grotă” sau al magazinelor de desfacere intitulate pretentios: „Expoziția Portretului”, „Expoziția Nudului”, orori ce trebuiesc înfierate pentru totdeauna, „Salonul Oficial” de anul acesta, ca și celelalte care l-au precedat, nu reprezintă totuși mai mult decât o pagină anostă de comptabilitate, în care sunt cuprinse întâmplător și articole de interes deosebit. Lipsește Saloanelor Oficiale dela noi, nervul care dă viață și sens ansamblului. De curând am străbătut cele patruzeci și cinci de săli ale primei Quadriennale de artă națională dela Roma, unde, fie spus în treacăt, sunt expuse și nenumărate mediocrități. Cu toate acestea, treci prin cea mai mare parte a sălilor fără oboseală, ba dimpotrivă cu un sentiment mereu înprospătat de vioiciune și uneori de înaltă satisfacție artistică. Secretul stă nu numai în calitatea deosebită a lucrărilor expuse, dar și în aranjamentul lor, potrivit afinităților stilistice și valorii intrinsece, urmărind evidențierea calităților care altminteri ar fi înecate în haosul numeroaselor lucrări lipsite de semnificație. Se pare că juriului Saloanelor Oficiale îi lipsește înțelesul acelei operațiuni primordiale, pe care suntem ispitiți să o numim despărțirea apelor de pământ, după cum îi lipsește și imaginea anticipată a întregului organic, ce poate fi alcătuit cu elemente oricât de disparate. Desigur nu este lucru ușor să faci din câteva sute de pânze și sculpturi de calitate și stil infinit deosebite, un ansamblu coordonat, care să trăească o viață proprie, și să exprime armonios sensul unitar căruia i-se însumează multiplicitatea aspectelor. Acestei dificultăți principiale, i se adaogă în cazul nostru alta deosebit de însemnată, lipsa unui local apropiat, care trebuie să îndeplinească o sumă de

condițiuni: în primul rând să fie mult mai spațios pentru a îngădui reprezentarea cât mai întinsă a fiecărui artist proeminent cât și pentru a lăsa spații libere ornamentate cu flori și lucrări decorative atât de necesare pentru câștigarea unei atmosfere aerate, de care Salonul Oficial este cu totul lipsit; în al doilea rând, să fie mult mai compartimentat, pentru a realiza mult dorita izolare a diferitelor formule neconciliabile și evidențierea valorilor. O expoziție colectivă înseamnă o sumă de aspecte divergente, nu un haos. Găsim potrivit să repetăm ceea ce s'a spus și de alții cu ocazia Saloanelor anterioare, că interesul expoziției apare scăzut prin lipsa de noutate a majorității lucrărilor pe care le expun artiștii de frunte, ba chiar și cei mai tineri. Regulamentul de funcționare al Salonului Oficial conține, în această privință, o dispoziție înțeleaptă, care din păcate nu s'a respectat niciodată. La acestea, avem de adaogat o ultimă imputare adusă juriului: se consideră prea mult un birou de înregistrare și se complace prea mult în lipsa de inițiativă. Vițiul atâtor instituții oficiale. Noi l-am dori înfățișându-ni-se într'o atitudine activă, stimulând mai mult pe artiștii tineri, invitându-i pe artiștii proeminenți să expună, chemând între noi pe exponenții valoroși ai artei minoritare, dând în totul dovada energiei organizatoare. Numai astfel Salonul Oficial ar ajunge să înfățișeze sinteza artei românești din întreg cuprinsul țării și ar dobândi, odată cu înălțarea simptoare a nivelului artistic, o valoare educativă și culturală, pe care azi nu o are.

Dacă în ciuda atâtor critici de principiu, Salonul Oficial de anul acesta reușește să reprezinte ceva, aceasta se datorește participării active a tineretului. Ar putea fi vorba chiar de o izbândă a tineretului, dacă

dovezile ar fi mai numeroase și mai sigure. Dar, ca întotdeauna, realizările sunt mai puține decât promisiunile. Ceeace rămâne totuși valoros este sensul de reînnoire a sensibilității, pe care îl afirmă invazia tinerilor, ca o protestare împotriva închistării în formule comode, ca un atac direct la adresa burghejilor în artă. Spiritul tineresc al minunatei înjghebări care a fost „Arta Română” este continuat în generația imediat următoare de câteva conștiințe active, al căror scop imediat este înprospătarea viziunii și cultivarea expresiei. Din acest punct de vedere, aportul câtorva femei pictori și sculptori nu mai poate fi tăgăduit. Peisagiile doamnei *Micaela Eleutheriade* și portretul în marmoră expus de *Militza Petrașcu* înseamnă trepte înalte pe care le urcă sensibilitatea cea mai diferențiată spre înfățișarea curată a stilului. În peisagiile celei dintâi sentimentul de pictor vibrează cu o libertate nespūsă decăteori este vorba să transmită mijloacelor folosite caracterul imediat al viziunii colorate ce stăpânește imaginația artistei. Delicatețea, tactul, sinceritatea viziunii, cultura expresiei, armonizarea minunată a valorilor fac din peisagiile Micaelei Eleutheriade, pagini de artă adevărată și constituie un exemplu binefăcător de educație a afectelor în barbaria frecventă a ambianței. Siguranța diferențierii planurilor în portretul pe care *Militza Petrașcu* l-a tăiat în marmoră albă merge pas la pas cu sentimentul suveran ce-o însuflețește pentru delicatețea modelajului plastic, pentru acea cize-

lură fină a suprafețelor mici care se contopesc totuși în liniștea suprafeței mari, întinse. Iată apoi transparența de sentiment a pânzelor doamnei *Otti Nichifor*; moliciunea ciudată de materie din bronzul în care *Irina Codreanu* a închipuit o focă; fantezia încântătoare deși minoră a *Margaretei Sterian*, talentul ilustrativ al *Luciei Demetriade Bălăcescu* și aportul atât de valoros în genere al doamnelor: *Nutzi Acontz*, *Cornelia Babic-Daniel*, *Nina Arbore*, *Titina Căpitănescu*, *Cassilda Miracovici*, *Merica Râmnicianu*, *Céline Emilian*, *Margareta Cosăceanu Lavrillière*, *Serova Medrea*. Sunt în enumărarea noastră dovezi netăgăduite — și am mai omis unele — despre rolul însemnat pe care femeile pictori și sculptori și l-au însușit cu posibilități mari de susținere, în îmbogățirea artelor noastre plastice pe latura sensibilității. Ascultând de o lege a simetriei, vom sublinia în tabăra cealaltă, pornirile severe îndreptate, spre construcția de culoare și căutarea formei așa cum ne apar în pânzele lui *Lucian Grigorescu*, *P. Iorgulescu Yor*, *Aurel Kessler*, *Tache Soroceanu*, *Ionescu-Sin*, *Bălțatu*, *Catul Bogdan* și alții. Cine va întruni cândva laolaltă într'un singur elan creator sensibilitatea onora cu logica celorlalți, pentru a realiza opera de sinteză așteptată, încoronarea atâtor năzuințe valoroase ce fecundează cu virtualități multiple câmpul artei românești?

Viitorul apropiat ne va da, poate, răspunsul.

AUREL D. BROȘTEANU

CRONICA SPECTACOLELOR „OVIDIU” DE N. IORGA

Teatrul istoric pune pe creator în fața unor probleme dintre cele mai grele. Materialul istoric este isbit de un caracter sacru de care nu oricine și nu oricum se poate apropia. Personagiile istorice sunt de acum crescute pe pedestalul muzei epice. Se cere muncă de titan ca să-i strămuți din perspectiva lor de veac pe cothurnii clipei prezente, se cere să reunești cele două talente al desăvârșitului istoric și al desăvârșitului dramaturg, ca să aduci mithul și eroul pe scenă. E o transpunere a seriei curgătoare istorice, într'un domeniu în care nu istoricul interesează ci pateticul, prin esență *static*. Patetică, tragică, teatrală este situația Andromedei câtă vreme e înlănțuită pe stâncă. În clipa în care se pune problema deslănțuirii ei, teatrul se sfârșește. Ceeace este însă paradoxal, este că, deși trebuie înfăptuită această transmutare din perspectiva istorică în cea scenică, totuși, personagiile istorice trebuie să își mențină însușirea lor de tabu. Ele nu pot vorbi oricum, nu se pot mișca oricum. Aureola lor mistică trebuie păstrată.

G. B. Shaw și Brückner, în dorința lor de a umaniza și transforma scenic personagiile istorice, le deformează, le caricaturizează, le exagerează meschinăriile. Cale falsă, care nu duce decât la un spectacol

hibrid. Iar alți autori caută să teatralizeze istoria acumulând evenimente și discursuri patetice.

D-l Nicolae Iorga a isbit în „Ovidiu”, prin geniul său istoric și talentul său dramatic, să înfăptuiască această grea și paradoxală sinteză. Devenirea se îmbină cu starea, eroul este umanizat dar înfățișat cu decență, evenimentele istorice sunt transformate în condițiile dramatice ale acțiunii teatrale, fără ca, însă, sfințenia istoriei să fie zdruncinată.

„Ovidiu” ne-a mișcat adânc, deoarece este o piesă înzestrată cu multiple calități. D-l N. Iorga ne înfățișează un myth luminos, în legătură organică cu destinele nației noastre. Exilul poetului latin devine prilej de înfrățire a Romei cu populația autohtonă. Rafinatul Ovidiu își uită dorul de Roma și se îndrăgostește de țărnel salbatec al ținutului scythic și de Dava, fiica acestui ținut, care posedă toate calitățile unei rase robuste și ale unui suflet imaculat.

Pe de altă parte, forma în care este turnată piesa d-lui Iorga ne-a oferit plăceri estetice superioare. Versuri impecabile, mărturisitoare ale unui avânt rapsodic dintre cele mai înalte, îndiamantau piesa în chip strălucit. Momentul în care Ovidiu își plimbă dorul elegiac prin cimitirul marin, explozia lui senti-

mentală în fața decenței sălbătecimi a Davei, au vădit geniul poetic al marelui creator.

A părut, unora, curios, faptul că istoricul Nicolae Iorga nu face prea mare uz de evenimente în piesa sa. Ceeace noi găsim că e o mare calitate. Căci teatrul d-lui Iorga nu e un teatru de sfiori. Având o concepție profundă, evenimentele istorice se transformă în teatrul lui N. Iorga nu în întâmplări meschinizate, ci de-a dreptul în simboluri. Căci acesta este secretul autorului dramatic Nicolae Iorga: evenimentele sunt transpuse, din istoric, în planul simbolic. Unii autori au greșit deoarece au transpus cu o gamă mai jos, în planul sentimental, al inimii, făcând dintr'o împrejurare istorică o comedie modernă, sau mai jos, în cel al acțiunii degradând istoria la înșiruire searbădă de fapte sau la lovitură de teatru de cea mai joasă speță.

Cași în „Cleopatra”, d-l N. Iorga isbutește să umanizeze, păstrând o datorită decență eroului, deoarece știe să aleagă *momentul în care omul devine erou*. D-l N. Iorga îndreaptă ochianul observației istorico-dramatice în clipa în care forțele viei ale destinului se desfășură, în ascensiune, în sufletul personajului.

Și, în sfârșit, cheia isbutirii d-lui N. Iorga, stă în

aceea că evenimentul istoric este înțeles ca o *scartă*. Întâmplarea lui Ovidiu este un inel aruncat de destin pentru a încheia lanțul vieții a două popoare. Destin personal, pentru poetul Ovidiu, destin colectiv pentru neamul latino-scyt.

Reunind istoricul curgător cu pateticul static într'o clipă extatică, cerințele artei pure cu imperativele organice ale neamului nostru într'un myth național, „Ovidiu”, este o piesă de înalt spectacol, care purifică sufletul spectatorului și-l învață.

În distribuție trebuie pomenită în primul rând d-na Lily Popovici. Pătrunzând adânc intențiile autorului, d-na Popovici a întrupat cu grație și decență rolul Davei. Intrunind calități de dicțiune desăvârșită cu o prospețime și sobrietate de joc care sunt apanajul actrițelor de rasă, d-na Popovici a servit la altarul piesei *cu artă*. Nu trebuie uitată, deasemeni, hilara apariție a grecului, personaj care vâdește spiritul incisiv al d-lui N. Iorga.

„Ovidiu” este un exemplu pentru autorii români. Pentru publicul românesc poate fi prilej de bucurie și înălțare cât mai deasă. Un turneu prin provincie cu această piesă, iată o bună măsură pe care ar putea-o lua Teatrul Național.

RECITALUL DE DANS FLORIA CAPSALI

Doamna Floria Capsali, în fiecă primăvară, ca o prevestitoare a anotimpului înșorit, desfășură petalele mișcării, uimindu-ne cu noi descoperiri coreografice. Am vorbit de multe ori despre desăvârșita artă a dansatoarei române. Perpetua ei devenire, sprijinită pe studii zilnice, neîntrerupte în studioul său, ne dau prilejul ca să înoin scrisul nostru fără mare greutate, deși subiectul este tot același, tot dansul acestei emnente coreografe.

Ceeace isbește, din primul moment, în spectacolele doamnei Floria Capsali, este neîntrerupta ei fantezie, nestăvilita sa forță de inovație care vâdește un geniu creator din cele mai fecunde. Dansatorii sunt, de cele mai multe ori, de două categorii distincte, cași muzicanții: compozitori și executanți. Rari sunt cei cari întrunesc aceste două calități. Majoritatea dansatorilor care știu dansa nu pot compune dansurile lor, iar coreografii, compozitorii de dansuri, nu pot dansa, de cele mai multe ori! Doamna Floria Capsali întrunește geniul creator cu cel al desăvârșitei execuții.

Doamna Floria Capsali, compozitoarea, stăpânește de minune nu numai conceptele dansului, elementele tehnice, contrapunctul care să-i dea posibilitatea de a compune cu ușurință orice fugă, canon sau variații pe o temă dată. Ea posedă fundamentul filosofic al dansului: bucuria mișcării, care o înalță în sfera unde mișcarea și nemișcarea s'au contopit, unde se mișcă doar cele șase aripi ale serafimilor.

Iar doamna Floria Capsali, dansatoarea, executanta, prin neîntreruptă, migăloasă și ostenitoare exercitare,

și-a transformat trupul în acel miraculos bumerang, căruia cu o aruncătură, dându-i mișcarea de translație, îi imprimă și forța de revenire înapoi. Realizarea trupească a doamnei Capsali se poate defini *elasticitate*. O elasticitate, în sensul pur al cuvântului. Căci Doamna Capsali, deși posedând tehnica acrobației la perfecție, se ferește de acele mișcări cari nu mai sunt elastice, ci de gumă. Elasticitatea doamnei Capsali este o elasticitate de gest.

Cheia gestului, descoperire a doamnei Floria Capsali, ni s'a vădit mai ales în cele trei dansuri euritmice, realizate pe versuri. Plasticizare, pantomimă, extaz, sunt țesute între brațele dansatoarei, ca algele în fundul mării, ca frunzele din coroana arborilor, ca pasărilor prin pletele aerului.

Insușirile personale ale dansatoarei Floria Capsali se pot reduce și la înalte însușiri de rasă. Decența și mlădierea caracteristică româncelor noastre sunt calitățile dansatoarei cele mai de seamă, care prezidă atât compozițiile cât și execuția ei. Nu e de mirare deci, cum isbutește să realizeze — ca anul trecut — purificarea dansului românesc popular prin ridicarea lui dela folclor la semnificația de poezie cultă și rafinată și cum ne-a putut oferi acest regal de înțelegere deplină și plasticizare a inspirației muzicienilor și poeților români. D-l Ionel Filionescu a însoțit, în partea muzicală, evoluțiile dansatoarei, cu cea frumoasă calitate muzicală pe care i-o cunoaștem. Iar d-l Pop Marțian a recitat înflăcărat versurile pe care d-na Capsali a compus euritmia.

PAUL STERIAN

CRONICA MĂRUNTĂ

BARTOLOMEU CECROPIDE, cunoscutul ziarist, a închis ochii pe neașteptate. Disparația avu ceva din felul lui de a fi — brusc și franc. Ce prieten, ce suflet! Revăd ca într'un coșmar imensa mulțime ce l-a petrecut la groapă, năucită de năprăznicia morții lui: ziaști, scriitori, artiști de toate categoriile, studenți, miniștri. De multă vreme un mormânt n'a adunat în juru-i o elită mai numeroasă. Ii revăd catafalcul strivit de un munte de flori; ai fi zis: apoteoza funebră a unui prinț și nu era vorba decât de cel mai sărac și mai umil om din lume. Aud din nou panegiricele fără număr rostite dela ministru până la reporter, — și nu era vorba decât de un gazetar smuls pentru totdeauna dela robia lui cotidiană. Și mai revăd ceva: toată mulțimea aceasta de oameni distinși, capricioși, reci și sceptici de obicei, — plângea. Fiecărui îi murise un prieten; tuturor le murise un om.

Pe semne, un om e azi o raritate. Iar Bartolomeu Cecropide știuse să fie un om. Meseria de ziarist e turmentată de ispite și de vanități, — el a trăit și a murit cu desăvârșire sărac. Adăugați o inimă profund românească, profund omenească și un cuvânt care însemna o conștiință morală. Un caracter, un om dintr'o singură bucată. Un om pur și simplu. Conștiința acestei pierderi, imensă prin raritatea ei, plângea în fiecare dintre noi.

Scurtă vreme înaintea morții nebaneuite, am avut cea din urmă convorbire cu el. Un trust cunoscut de ziare mă atacase sângeros, dând cea mai largă publicitate unui articol de infamii fără pereche. Cecropide, care știa să fie prieten de zile bune și de zile grele, era revoltat și vibra tot.

— Eu, în locul tău, aș fi împușcat pe unul dintre ei.

— Nu te cred, — răspunsei eu care îi cunoșteam sufletul. Să presupunem că aș fi tras și aș fi vărsat sânge. Știi ce-ar fi urmat? Conștiința mea m'ar fi ucis apoi și pe mine. Ce s'ar fi ales din acest fel de „reparație”?

— Așa e! Încheie dânsul, perfect calmat și prinzându-mi imediat gândul. În acel „așa e” triumfa toată substanța profund morală a sufletului său. Intotdeauna violența temperamentului se calma la dânsul, topită în fondul de umanitate din care era admirabil construit.

Revista aceasta, *Gândirea*, o iubia și o citea până la cel din urmă rând. Se interesa de ultimul debutant. Și nu odată a scris în *Universul*, despre mișcarea noastră, cuvinte înflăcărâte. Căci dacă sufletul gazetarului se hârșește prea adesea în contactul continuu cu realitatea ticăloasă, Cecropide rămăsese fraged și sensibil la orice frumusețe și la orice act de cultură. Voluptatea lui era să divulge mai departe, prin marea presă, bucuriile ideale. Ziaristica lui a avut și acest larg caracter cultural. Deaceea, o lume întreagă, înfățișând toate categoriile culturii, s'a adunat sgduidă la groapa acestui om sărac și fără noroc, cu nume ca din *Iliada* și cu suflet din *Evanghelie*.

D. ION PETROVICI, scriitorul care lunecă elegant dela studiul filosofic la amintiri, la note de călătorie și la portret, a tipărit o carte despre *Titu Maiorescu*.

Ceeace te încântă mai ales după lectura ei, e sentimentul din care a izvorât: o nețărmurită dragoste pentru cel care și azi e socotit ca un „maestru” personal. La vârsta, la situația și la renumele d-lui I. Petrovici, oamenii de obicei își ascund cu grijă influențele determinante în formația lor, de teamă să nu apară micșorați. D-l Ion Petrovici, dimpotrivă. Un malițios a găsit că recunoștința e speranța binefacerilor viitoare. Cartea aceasta, evocând în fraze ca niște brațe de marmură pios ridicate memoria unui mare dispărut, e un prinos dezinteresat și fără prihană, — testimoniu al unei remarcabile nobleți morale.

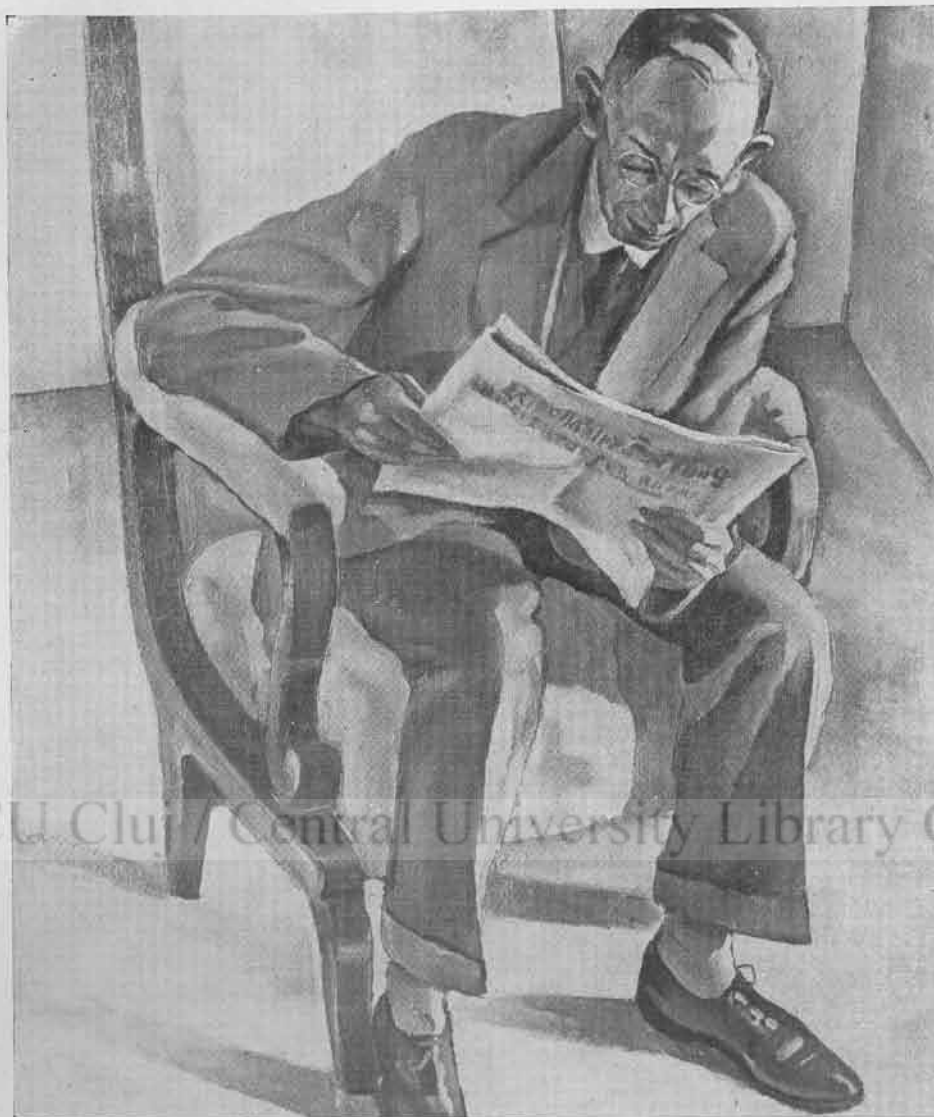
Nu e vorba propriu zis de o monografie sistematică asupra lui Titu Maiorescu, ci de o culegere de articole și studii publicate la răstimpuri și determinate de împrejurări variate. Nota dominantă e „amintirea” și „impresia”. Din paginile cu ritmul imnologic iese conturat definitiv Titu Maiorescu profesorul sau „maestrul”. Filosoful nu prea se vede, cu toată bunăvoința autorului. Și nici nu se putea. Pentru noi cei mai tineri, cari n'am trăit sub farmecul direct al lui Titu Maiorescu, râvna aceasta de a ni-l prezenta ca filosof e de neînțeles. Excesul nu-l privește numai pe d-l Ion Petrovici, ci întreaga generație maioreșciană rămasă în această prejudecată. Strălucitul profesor de filosofie de odinioară nu ne-a lăsat niciun element din care să bănuim o filosofie proprie. Cele câteva aforisme nu sunt decât sfaturi ale unui om înțelept. Iar „Progresul adevărului” atât de mult laudat nu întrece valoarea unui bun foileton.

Il scade această lipsă pe Maiorescu? Noi credem că nu. Valoarea lui e una culturală. Imensă. În epoca haotică în care apare el, stăpânită de elucubrațiile filologice și juridico-filosofice ale „școalei ardelenene”, Titu Maiorescu e un răsărit de soare. Văpaia lui avea să nimicească monstruosul savantlăc al erorilor ardelenesti care, altfel, ar fi nenorocit pentru lungă vreme cultura românească. Minte limpede, susținută de un bun simț extraordinar și de un gust aproape fără greș, adevărurile rostite de el în materie de limbă și de stil sunt azi ale noastre, ale tuturor.

Ce-ar fi putut să fie și n'a fost ca filosof, e inutil să discutăm. Noi credem că a fost tot ce a putut el să fie. Și a fost mare. Deaceea nu-l vedem în lumină dreaptă decât dacă îl considerăm în lupta lungă și biruitoare împotriva unor artificii și erori grosolane ce se impuseră, până la el, cu titlul de principii științifice.

Dar d-l Ion Petrovici nu ne-a dat o monografie, ci o carte de elegante amintiri pioase. Cu eminentele însușiri pe care le stăpânește și cu pasiunea nobilă pentru subiect, am fi îndreptățiți să i-o cerem și pe cealaltă.

N. C.

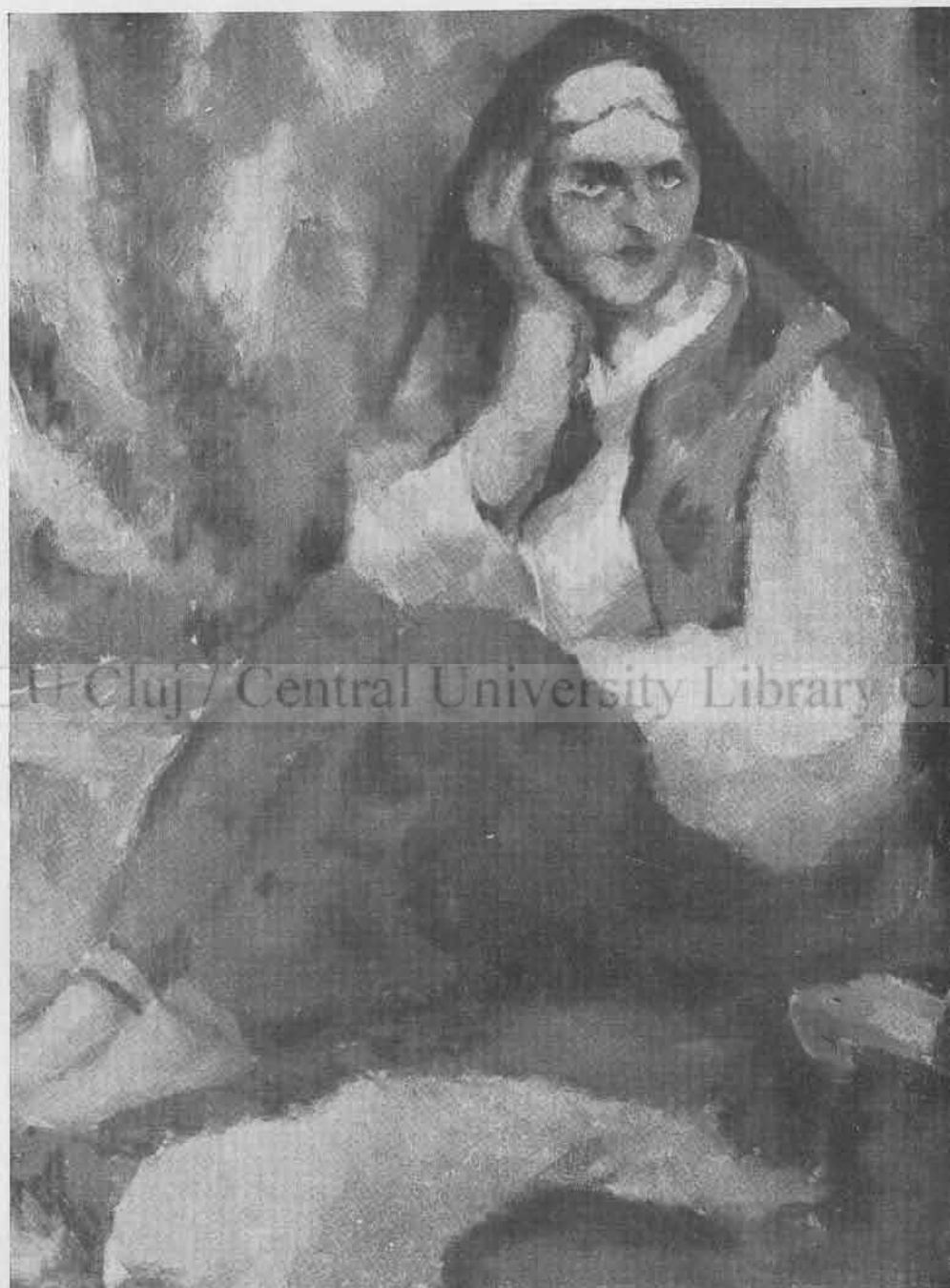

BCU Cluj Central University Library Cluj

Hans Eder

Portret

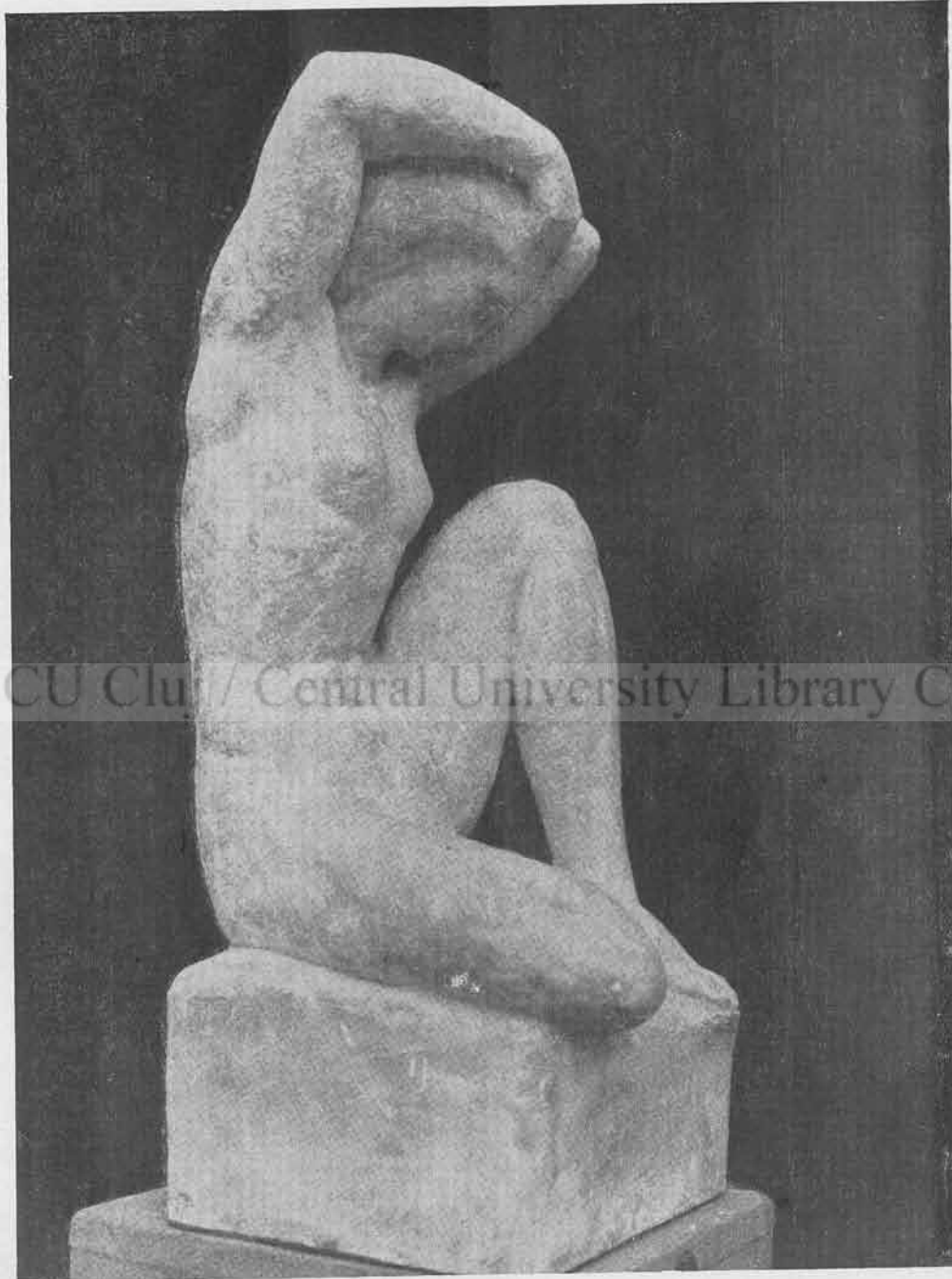
GANDIREA

F. Șirato

Pe gânduri

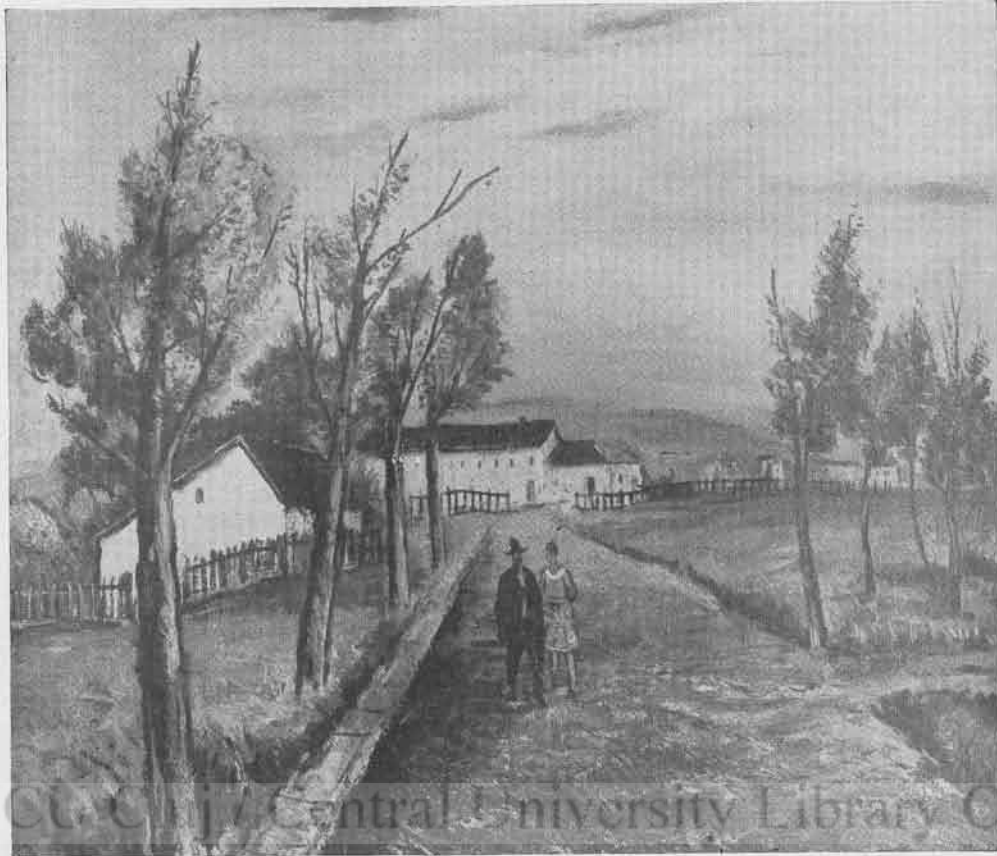
GANDIREA

I. Jalea

Nud

GANDIREA

Adam Bălțatu

Seară de Toamnă